

EN KVALITATIV
ANALYSE AV
DEMOKRATIKVALITETEN
I RUSSLAND FRA 1991-
2009

Masteroppgave
Institutt for sammenlignende politikk
Universitetet i Bergen
Høst 2009

Kristin Gloppen Fjeldsgaard

Abstract

As the Soviet Union collapsed and Russia got independent, a transition to democracy started. Despite a democratic constitution, in which democratic institutions are included, the process stagnated and started reversing in an increasing authoritarian direction. This is the puzzle I seek to solve through the research-question: *Which factors can explain de-democratization in Russia?*

This thesis uses traditional democratic consolidation-litterature as a point of departure to explain the de-democratization that Russia is experiencing. I extract the most important variables for explaining democratic consolidation, and categorize them into three sets of variables based on; *institutions, economy and political culture*. I use these sets of variables to recognize how Russia fits into the concept of democracy, and how the lack of such features can help explaining the de-democratization in Russia. The argument is that these three sets of variables, separately or together, should explain the declining democratic quality, and I expect that the empirical investigation will lead up to a logic mechanism for this explanation. The argument is tested through a casestudy method, process-tracing, which is a useful method for theory-testing, and for investigating deviant cases like Russia. To implement the investigation, I employ scholarly litterature, documents and public statistical data.

The results of this casestudy show that a democratic political culture is important to succeed in consolidating a newly established democratic regime. As political culture refers to political attitude, values and behaviour in the population, it is also assumed to be an important aspect for the political institutions. If a democratic political culture is not deeply rooted in the population, the consolidation of both the institutions and the regime in whole, will meet a lot of resistance, and furthermore be vulnerable to democratic decline and authoritarian leaders. The economic variables does not show particular effects on the quality of the democracy, partly because the theoretical approach is ambiguous, and partly because I have investigated these variables in less detail then the institutions and the political culture.

As this thesis is a single-casestudy of Russia, the results can not be generalized to a population, neither a direct contribute to theory-development. Nevertheless, by indicating how different alternatives can affect the quality of the democracy , this thesis can be a contribution to expand the research on democratic consolidation and de-democratization in the future.

Forord

Prosessen som har ført til denne ferdige masteroppgaven har først og fremst vært spennende og lærerik, men også langvarig og til tider kronglete. Jeg hadde nok ikke blitt ferdig (i tide!), uten mye god hjelp fra Lars G. Svåsand, professor ved Institutt for sammenlignende politikk, Universitetet i Bergen. Han har veiledet meg gjennom prosessen på enestående vis, både gjennom nyttige samtaler og diskusjoner, men også gjennom mengder av e-poster med linker og litteraturtips. Dette er jeg veldig takknemlig for.

Jeg vil også takke foreldrene mine, og ikke minst Sveinung, for oppmuntringer underveis i arbeidet, men også for å ha vært en frisone når hodet har hatt behov for pause fra masteroppgaven.

Kristin Gloppen Fjeldsgaard,
21.september 2009

Innholdsliste

Abstract.....	1
Forord.....	2
Innholdsliste.....	3
Liste over tabeller og figurer.....	5
1. INNLEDNING.....	6
1.1 Oppgavens tema.....	6
1.2 "Puzzle"	6
1.2.1 Hvorfor Russland?	6
1.3 Teoretisk og empirisk argument.....	9
1.4 Metode og data	10
1.5 Funn	11
1.6 Oppgavens struktur	12
2. TEORETISK RAMMEVERK	12
2.1 Hva er et demokrati?.....	14
2.1.1 Trusler mot demokratiet.....	16
2.2 Avhengig variabel	17
2.3 Sammenheng mellom transisjons- og konsolideringsprosessene.....	18
2.4 Konsolidering til demokrati	20
2.4.1 Institusjonelle variabler.....	21
2.4.1 Økonomiske variabler.....	38
2.4.2 Politisk kulturelle variabler.....	42
2.4.3 Oppsummering institusjonelle, økonomiske og politisk kulturelle variabler og demokratisk konsolidering.....	52
3. METODE, DATA, KILDER OG GJENNOMFØRBARHET.....	54
3.1 Valg av metode	55
3.1.1 Casestudie	55
3.1.2 Prosessanalyse.....	56
3.1.3 Tidsperspektivet.....	58
3.1.4 Begrensninger og svakheter ved casestudier.....	58
3.2 Forklaringsvariabler.....	60
3.2.1 Operasjonalisering av forklaringsvariablene.....	60

3.3	Data, kilder og gjennomførbarhet	61
3.3.1	Datamateriale som bias	61
3.3.2	Data og kilder.....	62
3.3.3	Gjennomførbarhet	64
4.	EMPIRISK UNDERSØKELSE	65
4.1	Demokratisk konsolidering i Russland	65
4.1.1	Institusjonelle variabler.....	65
4.1.2	Russisk økonomi	86
4.1.3	Politisk kultur i Russland	93
5.	KONKLUSJON, DISKUSJON OG IMPLIKASJONER	108
5.1	Konklusjon	108
5.2	Gyldighetsområde, diskusjon og implikasjoner	111
6.	LITTERATUR	113

Liste over tabeller og figurer

Tabeller:

Tabell 2.1 Kryss-skjema for dimensjonene av politisk orientering	44
Tabell 2.2 Teoretisk basert hypotesetabell	54
Tabell 4.1 Resultater fra Dumavalget 2007	75
Tabell 4.2 Valgdeltakelse (%) fra 1989-2008	102
Tabell 5.1 Empirisk basert hypotesetabell	108

Figurer:

Figur 2.1 Idealtyper av regimetransisjoner	19
Figur 2.2 Faktorer som bidrar til å forme politisk kultur	49
Figur 2.3 Politisk kulturelle faktorer som påvirker demokratisering	52
Figur 2.4 Teoretisk sammenheng mellom avhengig variabel og forklaringsvariablene	53
Figur 4.1 Endring i BNP per capita (%) fra året før	88
Figur 4.2 Forholdet mellom lederskap og makt i Russland	101
Figur 5.1 Empirisk sammenheng mellom avhengig variabel og forklaringsvariablene	109

1. INNLEDNING

“(…) change is not necessarily progress; it is an opportunity for progress”
(Shevtsova, 2007: vii).

1.1 Oppgavens tema

Sammenbrudd av et autoritært regime og en demokratisk transisjon er i utgangspunktet et skritt på veien mot demokrati, men siden den tredje demokratiseringsbølgen (Huntington, 1991) har en rekke empiriske studier vist at det ikke er noen kausalsammenheng mellom at en demokratisk transisjon starter og at den resulterer i et konsolidert demokrati. Prosessen kan både stagnere og reversere. Dette kan anses som en ny form for demokratisk tilbakegang, som ikke forklares med tradisjonelle statskupp eller revolusjoner, men med at regimet smuldrer opp fra innsiden. Regimets egne ledere oppnår autoritet og makt gjennom legitime prosesser, som de benytter til å manipulere demokratiske mekanismer, og på denne måten bryte ned demokratiet fra innsiden (Huntington, 1996: 7). Slike regimer havner ofte i en politisk ”gråsoner” med trekk fra både demokratiske og autoritære regimer, som Russland et godt eksempel på (Carothers, 2002: 9; Levitsky and Way, 2002). Demokratilitteraturen fokuserer lite på dette fenomenet og årsakene til at det oppstår, hvilket fremmer viktigheten av utvidet forskning på området. Formålet med oppgaven er å finne ut hvorfor demokratiske prosesser reverserer, og svarer dermed til det overordnede spørsmålet¹: *Hvilke faktorer forklarer demokratisering og de-demokratisering?*

1.2 ”Puzzle”

1.2.1 Hvorfor Russland?

Russland viser stadig oftere muskler internasjonalt. De streber etter å gjenvinne posisjonen som stormakt slik de var under Den kalde krigen, de er en viktig produsent og leverandør av olje og gass og de har atomvåpen. Russland er dernest et lukket samfunn med stor innflytelse på verdenssamfunnet, men som jeg viser i denne oppgaven har landet en del verdier som i liten grad sammenfaller med vestlige verdsett. Dette gjør det nødvendig å undersøke og kartlegge best mulig hva som skjer i landet og hvorfor det skjer, og er av interesse både for

¹ Theda Skocpol anser nettopp dette som et av hovedkriteriene for en god problemstilling (Skocpol, 2003: 409).

Norge, som naboland, og for resten av verden². Dette er imidlertid ingen enkel oppgave, og Winston Churchill uttalte følgende om Russland i en radiosending i 1939: "I cannot forecast to you the action of Russia. It is a riddle, wrapped in a mystery, inside an enigma; but perhaps there is a key" (Churchill, 1939)³. Ved å trekke linjer frem til demokratiseringsprosessen som har foregått i Russland siden 1991, er sitatet fortsatt like aktuelt; fordi det finnes ikke en opplagt forklaring på Russlands demokratiske tilbakegang.

Under Jeltsin, Russlands første folkevalgte president, startet transisjonen til demokrati⁴ med innføringen av demokratiske institusjoner. Perioden var likevel preget av politiske og sosiale problemer, korrupsjon og økonomisk kollaps. Putin overtok makten i desember 1999, stabiliserte og styrket landet både politisk og økonomisk, og ble i 2007 tildelt tittelen "Person of the Year" av Time Magazine (Stengel, 2007). I sin iver etter å få landet på fote igjen, har Putin strammet grepet så betraktelig at demokratiseringsprosessen har stagnert og reversert. Ettersom det er denne demokratiske tilbakegangen som skal forklares, og dermed utgjør kjernen i oppgaven, er det nødvendig å vise den demokratiske utviklingen i Russland.

Plassering av Russland på demokrati-diktaturdimensjonen

For å tydeliggjøre de demokratiske utviklingslinjene og tilbakegangen i Russland bruker jeg Freedom House, Polity IV og Bertelsmann Transformation Index (BTI)⁵ til å plassere landet på demokrati-diktaturdimensjonen. Freedom House og Polity IV er kjent for massive datainnsamlinger, vurderinger og rangeringer av verdens stater i forhold til politiske systemer. BTI fokuserer spesielt på sammenhengen mellom demokrati og markedsøkonomi som er aktuelt ettersom Russland har gjennomgått en endring fra planøkonomi til mer markedsorientert økonomi. Alle målingene bekrefter en demokratisk tilbakegang, men i ulik grad.

Freedom House (FH) sin demokratiskala går fra 1-7 og fokuserer på politiske og sivile rettigheter. Skalaen betegner frihetsgraden i regimet som "Free" (1,0-2,5, demokrati), "Partly

² Et av King, Keohane og Verbas (KKV) kriterier for en god problemstilling er at den bør være viktig for mange (King et al., 1994:15).

³ Redaktørene for *Journal of Democracy* vol. 20, nr. 2, (2009) henviser til dette sitatet i innledningen til en rekke artikler i serie "Reading Russia", men sitatet i sin helhet er hentet fra *The Phrase Finder* på internett (Martin, 2009).

⁴ Det diskuteres hvorvidt Russland har gjennomgått en demokratisk transisjon eller om landet er "lost in transition" (Shevtsova, 2007). Ettersom jeg undersøker konsolideringsprosessen, forutsetter jeg at transisjonen har funnet ste, og går derfor ikke inn på den debatten.

⁵ Det finnes mange indekser og vurderinger av demokratikvaliteten, men de tre som jeg har valgt gir en flersidig presentasjon av hvordan demokratikvaliteten kan måles.

Free” (3,0-5,0) og ”Not Free” (5,5-7,0, autoritært regime). FH sine målinger av Russland var lenge stabile og plasserte landet i kategorien ”Partly Free”. Fra 1997 har imidlertid verdiene økt gradvis (blitt mindre demokratisk), og siden 2005 har landet blitt kategorisert som ”Not Free”, grunnet betydelig innskrenkede politiske og sivile rettigheter. Dette kan anses som et resultat av at Putin i økende grad har sentralisert de politiske myndighetene, tatt kontroll over mediene og politisert rettsstaten. 2008-rapporten bekrefter en stadig mer autoritær trend med en score på 5,96. FH karakteriserer dermed Russland som et semikonsolidert autoritært regime, og siden scoren har økt jevnt det siste tiåret, bør det nevnes at kategorien for konsolidert autoritært regime starter på 6,00 (FreedomHouse, 2008a).

Polity IV sin 2007-score for Russland synker fra 7 til 5 på en skala fra -10 (mest autoritær) til +10 (mest demokratisk), der intervallet +6 - +10 regnes som institusjonalisert demokrati. I 2006 ble altså Russland vurdert innenfor denne grensen, og målingene for 2007 er nær den samme kategorien. *Polity IV*-scorene er mer optimistisk enn FH-vurderingene, men ettersom den skrevne *Polity IV*-rapporten fremhever mange av de samme samfunnsproblemene som FH-rapporten, kan slike forskjeller forklares med ulike mål og kategorier (*PolityIV*, 2007).

BTI-indeksen analyserer utviklings- og omformingsprosesser mot demokrati og mot markedsøkonomi, ettersom disse elementene er knyttet tett sammen i teorien. I 2008 ble Russland rangert som nummer 59 av 125 land, med en *BTI* på 5,94 på en skala fra 1-10 der 10 er mest demokrati. *BTI* for perioden 1998-2003 anslås til 6,0, mens det for perioden 2003-2008 ikke er registrert noen nevneverdig endring. Indeksen viser altså at Russland har blitt litt mindre demokratisk, men har stabilisert seg omtrent midt på skalaen mellom demokratiske og autoritære regimer. *BTI* viser altså langt mindre svingninger enn FH- og *Polity IV*-målingene (Bertelsmann, 2008).

Det er altså ingen konsensus om hvor dagens Russland befinner seg på demokrati-diktaturdimensjonen, men det er enighet om at landet utvikler seg i autoritær retning (blant andre Politkovskaja, 2007b, 2005, 2007a; Shevtsova, 2007, 2009; Silitski, 2009; Stoner-Weiss, 2006; Tilly, 2003; Tsyarkin, 2006; Brown, 2009; Diuk, 2009; Kasparov, 2009; Nodia, 2009). Dette bekrefter også de tre demokrativurderingene. Ved å lese de skrevne rapportene i tillegg til å se på tallverdiene, heller også min oppfatning mot at demokratiske institusjoner i Russland skjuler en udemokratisk praksis og at landet derfor er mer autoritært enn demokratisk. Den demokratiske tilbakegangen i Russland er overraskende på flere punkter.

For det første var transisjonsprosessen i landet hovedsakelig preget av pakter, som i følge Karl og Schmitter (1991) er det beste utgangspunktet for å oppnå et konsolidert demokrati. Videre har Russland hatt en god økonomisk vekst, særlig etter at Putin kom til makten. I tillegg er landet langt fremme innen blant annet teknologi- og romforskning, og med Gazprom er Russland en av verdens største olje- og gassprodusenter og eksportører. Slike faktorer forbindes ofte med velutviklede regimer og en vellykket demokratiseringsprosess, men de empiriske undersøkelsene om Russland tyder på at arven etter sovjettiden står sterkt i landet, og bidrar til at det demokratiske Russland forvitrer gradvis. Utstyrt med en demokratisk fasade viser dagens Russland altså økende autoritære tendenser. Men *hvorfor*? I denne oppgaven leter jeg etter nøkkelen til gåten om hvorfor den demokratiske prosessen har reversert i Russland den siste tiden. Oppgavens problemstilling blir følgelig:

Hvilke faktorer kan forklare den demokratiske tilbakegangen i Russland?

Problemstillingen søker svar på *hvorfor* Russland opplever en demokratisk tilbakegang. Søken etter slike forklarende slutninger, eller *kausal inferens*, er et viktig mål med forskning og samtidig avgjørende for å kunne *forklare* og *predikere*, hvilket er et av de overordnede målene innen forskning (King et al., 1994: 34; Przeworski and Teune, 1970: 18).

1.3 Teoretisk og empirisk argument

Det teoretiske utgangspunktet for oppgaven er at de tradisjonelle forklaringene på demokratisk tilbakegang er sprikende, og at en videreutvikling av demokratlitteraturen er nødvendig. Et av hovedformålene med oppgaven blir følgelig å bidra til å berike litteraturen om dette temaet⁶.

Jeg tar utgangspunkt i tradisjonell konsolideringslitteratur (Dahl, 1998, 1971, 1989; Karl et al., 1991; Przeworski et al., 2001) som legger frem variabler eller foretrukne forutsetninger for å lykkes med å konsolidere et ferskt demokrati. Ut fra disse teoriene samler jeg de viktigste variablene og kategoriserer dem i tre variabelsett; institusjonelle, økonomiske og politisk kulturelle. Variabelsettene bruker jeg dernest til teste *demokratikvaliteten* i Russland, som utgjør den avhengige variabelen i oppgaven⁷. En slik kategorisert tilnærming til

⁶ Både Skocpol og KKV hevder at en god problemstilling tar utgangspunkt i eksisterende litteratur, og bør bidra til å videreutvikle denne (King et al., 1994: 15; Skocpol, 2003: 410-412).

⁷ Den avhengige variabelen operasjonaliseres i teorikapitlet avsnitt 2.2.

spørsmålet om demokratisk tilbakegang har ikke vært gjort tidligere, hvilket er et godt utgangspunkt for at oppgaven kan bidra til å berike teorilitteraturen.

Argumentet i oppgaven blir følgelig at det finnes tre hovedforklaringer på problemstillingen, og at disse, enkeltvis eller i samspill med hverandre, kan bidra til å forklare den demokratiske tilbakegangen i Russland. Ved å ta utgangspunkt i hvordan forholdene bør være for å lykkes med konsolideringsprosessen, forventer jeg at de tre variabelsettene skal bidra til å finne en logisk mekanisme som kan forklare den reverserende utviklingen i landet.

Det har blitt gjort mange forsøk på å finne nøkkelen til gåten om den demokratiske tilbakegangen i Russland, og jeg mener at nettopp en slik ny teoretisk tilnærming, er hensiktsmessig i den videre jakten, fordi den kan belyse problemstillingen fra nye sider. Dernest har det ikke blitt utført omfattende studier om dette temaet som inkluderer data og målinger fra de siste kritisk tidspunktene i Russland, som blant annet Dumavalget i 2007 og presidentvalget i 2008. Dette gir meg muligheten til å bidra til å oppdatere den empiriske litteraturen.

1.4 Metode og data

Jeg undersøker demokratikvaliteten i Russland i et diakront perspektiv. Dette krever at kontekstuelle faktorer undersøkes over et lengre tidsperspektiv, og gjør casestudie til en egnet metode for å svare på oppgavens problemstilling. Ettersom oppgaven fokuserer på teoritestning søker jeg å identifisere årsakssammenhenger og årsaksmekanismer ved å analysere prosesser. Prosessanalyse er et viktig verktøy i teoritestende studier, men også for å forklare avvikende case. Jeg anser Russland som avvikende både i forhold til den tidlige demokratiseringslitteraturen, som antok at en demokratisk transisjon endte i et konsolidert demokrati, men også i forhold til de postsovjetske statene som har lykkes med overgangen til demokrati, og fordi faktorer som vanligvis er positivt forbundet med utviklingen av demokrati ikke har gitt et konsolidert demokrati i Russland. Jeg regner også landet som avvikende fordi det både er "together with and opposed to the West" (Shevtsova, 2009: 62), og til slutt fordi Russlands transisjon til demokrati gjennom pakter, teoretisk sett gir størst sannsynlighet for et konsolidert demokrati (Karl et al., 1991).

Dataene som jeg har benyttet i oppgaven kan deles i litteratur, dokumenter og statistisk data. Oppgaven baseres i stor grad på sekundærlitteratur i form av vitenskapelige artikler og

fagbøker, som dels er viktige bidrag til demokratisering generelt, dels mer spesifikke studier om Russland eller der Russland inngår som et av flere land i en undersøkelse. Dokumenter som er brukt i oppgaven er hovedsakelig Den russiske konstitusjonen, samt en del avis- og tidsskriftartikler som har fungert både som direkte data i oppgaven, men også indirekte ved å gi meg en økt helhetsforståelse av Russland og av oppgavens tema. De statistiske dataene er valgresultater, økonomiske data og en rekke spørreundersøkelser som jeg hovedsakelig bruker til å undersøke den politiske kulturen.

1.5 Funn

Det viktigste funnet i oppgaven er at det politisk kulturelle variabelsettet synes å ha større betydning for den demokratiske tilbakegangen i Russland enn de to andre variabelsettene. Dersom det ikke finnes et grunnleggende demokratisk fundament å bygge på i befolkningen, blir regimet sårbart for demokratisk tilbakeslag og et lett bytte for ikke-demokratiske ledere. Undersøkelsene viser at Russland har en ikke-demokratisk politisk kultur⁸, og at denne opprettholdes av og gjennom en autoritær president med makt over mediene. Dette er et dårlig utgangspunkt for konsolidering av demokratiske institusjoner, som er nødvendig i et konsolidert demokrati.

Videre bekrefter de empiriske dataene litteraturens antakelser om at semipresidentstyre og flertallsvalg ikke synes å være de beste valgene for å lykkes med å konsolidere et ferskt demokrati. Dernest fungerer både sivilsamfunnet, de politiske partiene og rettsstaten dårlig i Russland. Ettersom den politiske kulturen ligger til grunn under utviklingen av de institusjonelle variablene, antar jeg at manglende demokratisk politisk kultur er en viktig årsak til at de russiske institusjonene er ustabile og lite demokratiske. På den annen side kan dette argumentet også forklare hvorfor land med semipresidentstyre og flertallsvalg kan fungere godt som konsoliderte demokratier. Her ligger sannsynligvis mer demokratiske holdninger og verdier til grunn. Jeg konkluderer dermed med at manglende demokratisk politisk kultur er en viktig del av forklaringen på at ”gråsome”-regimene ofte er autoritære regimer pakket inn i en demokratisk drakt.

De økonomiske variablene er særegne og omdiskutert, og litteraturen bærer preg av splittede oppfatninger både om hva disse variablene innebærer og hvordan de påvirker

⁸ Jeg tar utgangspunkt i Almond og Verba (1989) sin *The Civic Culture* for å definere en demokratisk politiske kultur.

demokratikvaliteten. Den empiriske undersøkelsen viser at variablene peker i forskjellige retninger, og gir ikke grunn for å antyde en spesiell påvirkning av demokratikvaliteten.

De empiriske funnene i oppgaven tyder altså på at det politisk kulturelle variabelsettet er avgjørende for om demokratiet får rotfeste i befolkningen og lykkes med konsolideringsprosessen.

1.6 Oppgavens struktur

Denne oppgaven er teoritestende, hvilket krever et grundig teoretisk rammeverk som presenteres i *kapittel to*. Ettersom den avhengige variabelen er demokratikvalitet og problemstillingen søker å forklare demokratisk tilbakegang, starter jeg kapitlet med en avklaring av demokratibegrepet før jeg presenterer den avhengige variabelen. Ettersom blant annet Karl og Schmitter (1991) fremhever en nær sammenheng mellom transisjonsprosessen og utfallet av konsolideringen, legger jeg frem dette argumentet og plasserer Russland i deres typologi. Til slutt presenterer jeg de institusjonelle, økonomiske og politisk kulturelle variablene som antas å påvirke demokratikvaliteten. I *kapittel tre* gjennomgår og argumenterer jeg for casestudie og prosessanalyse som gunstig metode for å besvare problemstillingen. Jeg trekker også frem begrensninger og svakheter ved metoden, før jeg operasjonaliserer forklaringsvariablene. Til slutt gjennomgår jeg data og kilder som er brukt i oppgaven, og kommenterer gjennomførbarheten ved prosjektet. *Kapittel fire* er et kombinert empiri- og diskusjonskapittel der jeg undersøker de tre variabelsettene med russisk empiri. For å unngå å gjenta meg selv, diskuterer jeg mulige årsaker til resultatene og hvordan disse kan antas å påvirke demokratikvaliteten underveis. I *kapittel fem* samler jeg trådene i et konklusjonskapittel, hvor jeg diskuterer resultatene, konklusjonens gyldighetsområde samt oppgavens implikasjoner.

2. TEORETISK RAMMEVERK

I dette kapitlet presenter jeg oppgavens teoretiske rammeverk. Dette gjør jeg ved å ta utgangspunkt i makrostudier som er gjort med et stort antall caser, der formålet har vært å skape et generelt teoretisk rammeverk for demokratisk konsolidering. Denne gjennomgangen danner utgangspunktet for både den empiriske og analytiske delen av oppgaven.

Huntington (1991) beskriver den demokratiske utviklingshistorien som tre bølger som har slått inn over ulike områder på ulike tidspunkt. Den tredje demokratiseringsbølgen har foregått parallelt med en verdensomspennende globaliseringsprosess som startet i etterkant av Den kalde krigen, og regnes å ha vart fra omtrent 1976-1990. Den har hovedsakelig etterlatt seg demokratier i Afrika, Sør- og Øst-Europa og Latin-Amerika. Blant andre McFaul (2002) hevder at også en fjerde demokratiseringsbølge har funnet sted, og at denne hovedsakelig omfatter transisjon fra kommunistiske regimer

Demokrativurderingene som jeg presenterte innledningsvis, viser at Russland ble mer åpent og mer liberalt etter 1991, før det har reversert og blitt stadig mer lukket og autoritært i løpet av det siste tiåret. På bakgrunn av blant annet slike målinger kan det hevdes at Russland gjennomgikk en transisjonsprosess under Jeltsin på begynnelsen av 1990-tallet, og at trusselen om tilbakefall ble reell etter at Putin kom til makten. Dette kan tyde på at det er konsolideringsprosessen som har vært hovedproblemet i Russland. På den annen side hevder blant andre Shevtsova (2007) at landet aldri fullførte transisjonsprosessen før det begynte å reversere.

Selv om Russland ikke vurderes som et fullverdig demokrati har landet en demokratisk konstitusjon og demokratiske institusjoner. For å finne ut hvorfor landet likevel har opplevd demokratisk tilbakegang, tar jeg utgangspunkt i hva som fører til en vellykket konsolidering av et demokrati, for så å identifisere hvorfor og/eller hvor i prosessen Russland "mislykkes". På denne måten kan man komme frem til en indikasjon på hvorfor Russland, til tross for å ha vært på vei til å bli et demokrati, har reversert under Putin.

Hovedformålet med dette kapitlet er å danne et teoretisk rammeverk som fundamentet for den empiriske undersøkelsen og diskusjonen. For å tydeliggjøre hva jeg legger i demokratibegrepet, og den avhengige variabelen, *demokratikvalitet*, starter jeg med å operasjonalisere og redegjøre for disse begrepene. Videre legger jeg frem Karl og Schmitter (1991) sitt argument om at forholdene under transisjonen kan ha betydning for utfallet av konsolideringen, og plasserer Russland i deres typologi. Til slutt redegjør jeg, med utgangspunkt i litteraturen, for de *institusjonelle, økonomiske og politisk kulturelle* variabelsettene som antas å kunne påvirke demokratikvaliteten.

2.1 Hva er et demokrati?

Politiske regimer klassifiseres ulikt blant samfunnsforskere. Dahl (1971) og Przeworski et al. (2001) anser demokrativariabelen som dikotom, der en stat enten er demokrati eller ikke demokrati. Mainwaring et al. (2001: 38) påpeker at mange regimer befinner seg mellom disse ytterpunktene, og hevder at en slik klassifisering er for unyansert og tar lite høyde for regimevariasjoner. De fremhever en tredelt klassifisering, med demokrati, semidemokrati og autoritære regimer, som en riktigere inndeling. Beetham (2000) har derimot ingen slike entydige skiller, men snakker om *grader* av demokrati. Forskjellige måter å klassifisere regimer på medfører nødvendigvis ulike oppfatninger av hva demokratibegrepet innebærer. Jeg går ikke grundigere inn på regimeklassifiseringsdebatten, men for å kunne argumentere for hvorvidt Russland er demokratisk eller ikke, eller eventuelt i hvilken grad det er demokratisk eller har opplevd demokratisk tilbakegang, er det nødvendig å vite hva som legges i demokratibegrepet (Mainwaring et al., 2001: 39). Det finnes som sagt ingen konsensus om dette, men de fire punktene under kan anses som en minimumsdefinisjon. Et demokrati kan oppsummeres som et regime 1) som har frie, rettferdige og konkurransedyktige valg av lovgivende og utøvende makt; 2) som har omfattende statsborgerskapsrettigheter; 3) som beskytter sivile og politiske rettigheter; 4) der de valgte styresmaktene faktisk styrer, og militæret er under sivil kontroll (Mainwaring et al., 2001: 38).

Både det første og andre kriteriet stammer fra Dahls (1971) opprinnelige definisjon av demokratibegrepet. Det første omhandler konkurranse, der både lovgivende og utøvende makt skal velges gjennom frie og rettferdige valg. Regimet må tillate en reell opposisjon som kan overta makten dersom valgresultatene tilsier det. Dette betyr at det må eksistere mer enn ett politisk parti i staten, at alle kandidater eller partier har like muligheter til for eksempel å drive valgkamp, og at der finnes alternative informasjonskanaler.

Det andre kriteriet omfatter deltakelse gjennom allmenn stemmerett blant hele den voksne befolkningen i staten. Mange stater ekskluderer likevel enkeltgrupper (sinnssyke, domfelte) fra å kunne avgi stemme. Dersom disse gruppene blir for mange og/eller for store, blir regimet oligarkisk. På den annen side finnes det stater som har hatt begrenset stemmerett (Sveits fikk allmenn stemmerett i 1971 og USA i 1968) men som likevel har fungert som demokratier. Allmenn stemmerett er et relativt opplagt kriterium for moderne demokratier, men det diskuteres hvorvidt man bør anvende dette kriteriet på eldre demokratier (Key Jr., 1969: 597-598). Mainwaring et al. (2001) hevder at å bruke dagens standard for å

karakterisere tidligere regimer gjør det lettere å fange opp endringer i hvordan demokratiet oppfattes og praktiseres.

Det tredje kriteriet går ut på at borgere i demokratier blant annet skal ha rettigheter som fri organisasjons-, ytrings- og trykkefrihet. Dersom dette ikke eksisterer eller fungerer, regnes ikke staten som demokratisk i dagens kontekst, selv om den gjennomfører frie og rettferdige valg.

Det fjerde kriteriet hevdes av blant andre Mainwaring et al. (2001: 39-41) å være en utvidelse av den minimumsdefinisjonen, og fremhever at de valgte styresmaktene faktisk styrer, og at de ikke overstyres av militæret eller en annen aktør som ikke er valgt til dette. Dersom styresmaktene velges på en demokratisk måte, men likevel ikke styrer staten, oppfylles ikke demokratikravene. Dette er et kriterium som kan virke opplagt og tas ofte for gitt, særlig i studier av industrialiserte demokratier, men kan likevel være problematisk i enkelte stater.

Moderne stater må etterkomme alle disse fire kriteriene for å karakteriseres som demokrati.

De tradisjonelle demokratidefinisjonene er basert på allerede stabile demokratier. Derfor ble det stilt færre krav til konseptualiseringen da disse ble utarbeidet enn det gjør til moderne demokratier som ble etablert etter den tredje demokratiseringsbølgen, og som antas å være mer utsatt for demokratiske tilbakeslag. Dette fremmer nødvendigheten av en utvidet og mer nøyaktig begrepsdefinisjon.

O'Donnell utdyper demokratibegrepet med et femte kriterium; horisontal ansvarlighet. Han hevder at representasjon (i et representativt demokrati) krever delegasjon av oppgaver og ansvar, og at representasjon på denne måten medfører ansvarlighet. I institusjonaliserte demokratier er den politiske eliten ikke bare vertikalt ansvarlig overfor velgerne, men også "horizontally, across a network of relatively autonomous powers (i.e., other institutions) that can call into question, and eventually punish, improper ways of discharging the responsibilities of a given official" (O'Donnell, 1994: 61; O'Donnell et al., 1986: 8). I praksis betyr dette at et demokrati krever et mangfold av ulike politiske institusjoner som fordeler makten mellom seg.

Oppsummert, kan et moderne demokrati kjennetegnes ved:

- 1) frie og rettferdige valg
- 2) allmenn stemmerett
- 3) politiske og sivile rettigheter
- 4) at de valgte styrer
- 5) horisontal ansvarlighet

Kriteriene bør imidlertid anses som dimensjoner snarere enn kategorier eller dikotome variabler. En stat kan for eksempel ha mer eller mindre frie og rettferdige valg eller politiske og sivile rettigheter, men likevel vurderes som et demokrati. Det finnes altså ingen spesifikk ”oppskrift” på hvilke institusjoner, handlemåter eller verdier som kreves for å karakteriseres som et demokrati. Autoritære regimer som bryter sammen kan dermed komponere ulike elementer av demokratiske kriterier, og således skape forskjellige og ulike grader av demokrati (Schmitter and Karl, 1991: 83). Begreper uten helt klare rammer vil alltid være utsatt for ’conceptual stretching’. Det vil si at man innlemmer for mye i begrepet (Sartori, 1970: 1034). I forhold til demokratibegrepet vil det si at stater scorer svært lavt på et eller flere av de fem kjennetegnene, men likevel vurderes som et demokrati, mens de kanskje burde karakteriseres som en annen regimetype.

2.1.1 Trusler mot demokratiet

En overgang til demokrati er imidlertid ingen garanti for at det nye systemet konsolideres. Ettersom konsoliderte demokratier har høy tillit til legitimiteten i demokratiet, er det naturlig å hevde at en demokratisk tilbakegang kan måles blant annet gjennom synkende tillit til regimet og institusjonene. Dette vil være befolkningens vurdering av regimets yteevne, og vise hvordan regimet svarer til befolkningens forventninger. Faren for demokratisk tilbakegang eller kollaps vil alltid være til stede i nyetablerte demokratier, og regimer fra den tredje demokratiseringsbølgen som enda ikke er konsolidert, er spesielt utsatt. Imidlertid regnes ikke lenger revolusjoner og statskupp, men myndighetenes handlinger, som de største truslene mot et demokrati. Handlingene er sjelden direkte konstitusjonsstridige, og de nye truslene er dermed mer skjult i forhold til å vekke internasjonal oppmerksomhet, og bidrar således til å minimaliserer reaksjoner fra internasjonale aktører (Diamond, 1997: 17-18). Huntington beskriver det slik:

“Threats to third-wave democracies are likely to come not from generals and revolutionaries who have nothing but contempt for democracy, but rather from

participants in the democratic process. These are political leaders and groups who win elections, take power, and then manipulate the mechanisms of democracy to curtail or destroy democracy. In the past, when democratic regimes fell as a result of coups or revolutions, no doubt existed as to what happened, and the transition to authoritarianism was brief, clear, and dramatic. With third-wave democracies, the problem is not overthrow but erosion: the intermittent or gradual weakening of democracy by those elected to lead it” (Huntington, 1996: 7).

Huntington skiller hovedsakelig mellom fire “nye” trussel-typer. Den første typen, “the red return”, er han kritisk til, men ettersom den har fått mye akademisk oppmerksomhet innlemmes den likevel. Denne går ut på å “levere tilbake” makten til tidligere kommunister eller kommunistiske partier gjennom valg. Dette har spesielt vært tilfelle i Sentral- og Øst-Europa, og i det tidligere Sovjetunionen, der de fleste statslederne er tidligere kommunister eller medlem av gamle kommunistpartier med nye navn. Den neste mulige trusselen er at bevegelser med antidemokratiske ideologier vinner valgene. Dette knyttes hovedsakelig til islamske fundamentalistiske grupper, men har vært et lite problem grunnet få betydningsfulle valg i muslimske demokratier. En farligere og mer sannsynlig trussel, er tilsnikelse av utøvende makt. Dette kan forekomme når en valgt leder (president) samler all makten i egne hender, underordner og/eller ekskluderer den lovgivende makten og hovedsakelig styrer gjennom dekreter. Til slutt har mange regjeringer i nye demokratier innskrenket politiske og sivile rettigheter, gjennom for eksempel begrenset pressefrihet og strengt statskontrollert fjernsyn og radio, og gjennom trakassering, neglisjering og undertrykkelse av opposisjonspolitikere og etniske minoriteter (Huntington, 1996: 8-10). Særlig de to siste tilfellene har vært aktuelle i Russland.

Gjennomgangen av demokratibegrepet samt elementer som kan true demokratiet, leder til oppgavens avhengige variabel; demokratikvalitet, som gjennomgås nedenfor.

2.2 Avhengig variabel

For å belyse problemstillingen vil jeg analysere de ulike variablene som antas å påvirke en demokratisk konsolideringsprosess. Den avhengige variabelen blir dermed demokrati, eller mer presist *demokratikvalitet*, som kan styrkes eller svekkes gjennom påvirkning av forklaringsvariablene. Som vist i innledningskapitlet viser demokrativurderingene at Russland beveget seg mot et demokrati etter å ha blitt selvstendig, men at demokratiseringsprosessen de senere årene har reversert. Selv om graden av tilbakegang varierer mellom de ulike vurderingene, tyder trenden på at den demokratiske kvaliteten stadig svekkes, til tross for

demokratiske institusjoner og konstitusjon. Denne oppfatning deles av flere analytikere (for eksempel Politykovskaja, 2007b, 2005, 2007a; Shevtsova, 2007, 2009; Nodia, 2009; Kasparov, 2009; Silitski, 2009; Brown, 2009). Jeg ønsker å undersøke *hvorfor* tilbakegangen skjer, og *hvilke variabler* som bidrar (mest) til denne utviklingen i. For å undersøke dette tester jeg de tre variabelsettene på Russland som empirisk case. Formålet med oppgaven er altså å undersøke den reverserende utviklingen i Russland.

Ut fra det ovennevnte kan man tenke seg flere forklaringer på utviklingen av demokratikvaliteten. Den demokratiske tilbakegangen kan tenkes å skyldes: dårlige forhold under transisjonen som siden gjør det vanskelig å lykkes med en konsolidering (Schmitter et al., 1991: 87); ”feil” valg av institusjoner; objektive faktorer som for eksempel at økonomien utvikler seg for fort, for sent eller i gal retning; manglende politisk kulturelt fundament; eller riktige institusjoner og god økonomisk utvikling, men politiske eliter som utnytter systemene og former disse til egen nytte. Den siste forklaringen gir i så fall en ønsket de-demokratisering fra elitenes side. Det som gir utslag på den avhengige variabelen vil være ulike faktorer ved forklaringsvariablene som gjennomgås nedenfor. Først presenterer jeg imidlertid Karl og Schmitter (1991) sitt argument om at forholdene under transisjonen og utfallet av konsolideringen henger nøye sammen.

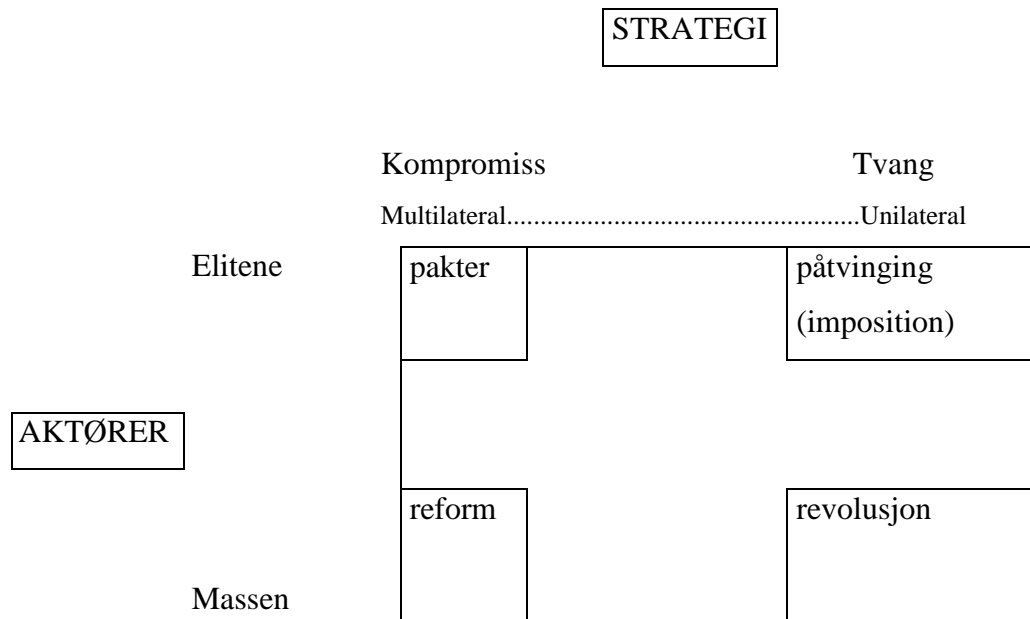
2.3 Sammenheng mellom transisjons- og konsolideringsprosessene

Mye av transisjons- og konsolideringsteorien dreier seg om hvorvidt dette er separate prosesser eller faser som glir over i hverandre. Uavhengig av dette mener Karl og Schmitter (1991) at det er en sterk sammenheng mellom prosessene. De hevder at måten transisjonen skjer på eller hva som utløser den, er avgjørende for om og eventuelt hvordan et demokrati utvikler seg. Utgangspunktet for hypotesen er at mange autoritære regimer falt og gjenoppsto som demokratier til tross for svært ulike omstendigheter. Dette viser at et demokrati kan oppstå under forskjellige nasjonale og regionale forhold, og jakten på årsaker til demokrati gjennom antatte sammenhenger mellom økonomiske, sosiale, kulturelle, psykologiske og internasjonale faktorer, har foreløpig ikke resultert i noen generell ”demokratiseringslov”.

Forfatterne hevder videre at faktorer som litteraturen tidligere har ansett som forutsetninger for demokrati, heller bør oppfattes som ulike typer av demokrati. Enkelte sosiale strukturer har likevel vist seg betydningsfulle i empirien (Karl et al., 1991: 269-270, 282). Flere årsaker kan gi regimeendring, og dette fører til et nytt spørsmål: Vil disse nye, sårbare demokratiene

konsolideres eller bare forbli slik i mangel av andre alternativer, men ikke lykkes med en legitim konsolidering og innføring av demokratiske institusjoner? For å undersøke hypotesen nærmere kategoriserer Karl og Schmitter fire idealtyper av regimetransisjoner.

Figur 2.1 Idealtyper av regimetransisjoner

(Karl et al., 1991: 275)

Figuren viser fire idealtyper av faktorer som kan utløse regimeendringer, men stater kan selvsagt også befinne seg mellom de fire boksene. Transisjon gjennom *pakter* skjer når elitene enes om et multilateralt kompromiss; gjennom *påtvinging*, når elitene unilateralt tvinger gjennom en regimeendring til tross for motstand fra makthaverne; gjennom *reformer*, når massen mobiliserer nedenfra og innfører et kompromiss uten å gripe til vold; gjennom *revolusjon*, når massen beseierer de sittende autoritære lederne militært ved hjelp av våpen. I områdene mellom de fire boksene, ligger en mengde tilfeller der både aktørene og relevansen av disse, samt valg av strategi er blandet (Karl et al., 1991: 275).

Empirien viser at transisjonsprosesser ved pålegging og reformer kan lede til både demokratiske og ikke-demokratiske regimer. Revolusjonsbaserte transisjoner er mindre tvetydig, og resulterer ofte i relativt varig herredømme, men sjelden i regimer med fri konkurranse, toleranse for jevnlig maktskifte og forsamlingsfrihet (Karl et al., 1991: 280).

Transisjon ovenfra (påtvinging og pakter) er de typene som oftest resulterer i demokrati. Selv om makthaverne blir presset nedenfra, lykkes de med å beholde deler av makten ved hjelp av kompromisser, tvang eller en kombinasjon av dette. Demokratisering ved ren påtvinging er vanligst; særlig om man inkluderer tilfeller av tvang eller trusler om tvang både fra innenlandske og utenlandske aktører. De mest varige demokratiene virker imidlertid å samle seg om paktrelaterte transisjonsprosesser der relativt sterke eliteaktører arbeider frem kompromisser (Karl et al., 1991: 280-281).

Russland kan plasseres på reform-pakt-dimensjonen, og kan antas å ligge nærmere pakt enn reform. Landet gjennomlevde først en statsoppløsning, og deretter en maktkamp innad i elitene om hvilket system som skulle innføres i det selvstendige Russland og hvordan dette skulle gjøres. Resultatet ble kompromisser eller pakter mellom partene. Landet gjennomgikk riktignok også en rekke reformer, men disse antas i mindre grad å ha vært utløsende årsaker til innføringen av demokrati. I følge Karl og Schmitter er innføring av demokrati gjennom pakter den måten som fører til flest konsoliderte demokratier. Dette gjelder altså ikke for Russland, hvilket betyr at andre og sterkere faktorer virker inn. Nedenfor undersøker jeg hva som må til for å fasttømre et fersk demokrati; konsolideringsprosessen.

2.4 Konsolidering til demokrati

”Establishing democratic electoral arrangements is one thing; sustaining them over time without reversal is quite another” (Beetham, 2000: 70). Konsolideringsprosessen innebærer faktorer som må til for å opprettholde og stabilisere et nytt regime, i denne sammenheng et demokrati.

Schedler definerer demokratisk konsolidering som ”(...) reducing the probability of its breakdown to the point where they [borgerne] can feel reasonably confident that democracy will persist in the near (and not-so-near) future” (Schedler, 2001: 153). Hovedpoenget med konsolidering er altså å fasttømre demokratiet, og dermed unngå tilbakefall til et autoritært regime. O’Donnell har utvidet konsolideringsbegrepet til også å omfatte ”the threat of silent regression” (O’Donnell, 1992). Tradisjonelt har statskupp og revolusjoner vært ansett som den største trusselen mot demokratisk tilbakefall, men O’Donnell hevder at det også vil være en reell fare for en gradvis tilbakegang til et semidemokratisk regime (Schedler, 2001: 155).

Charles Tilly fremhever fire elementer som må utvikles i riktig retning for at demokratiet skal konsolideres. I motsatt fall oppleves en de-demokratisering. Å bedømme en stats behandling av borgernes uttrykte krav, avhenger av hvor stort omfang av borgernes uttrykte krav som realiseres (*breadth*); hvor likt forskjellige grupper av borgerne oppfatter at deres krav realiseres (*equality*); i hvilken utstrekning uttrykk om krav i seg selv får statens politiske beskyttelse (*protection*); og i hvilken grad omdanningsprosessen forplikter både staten og borgerne (*mutually binding consultation*). I følge Tilly er regime demokratisk i den grad politiske relasjoner mellom staten og borgerne preges av "breadth, equality, protection and mutual binding consultation", og konsolidering av demokratiet kjennetegnes ved en økende utvikling av disse fire elementene. En de-demokratisering blir derfor utvikling mot et "narrower, more unequal, less protected and less binding consultation" (Tilly, 2007: 13-14).

Beetham hevder at konsolidering av et demokrati starter der transisjonsprosessen slutter og ved innsetting av en regjering valgt gjennom frie valg. Beetham hevder at konsolideringsprosessen er mye mer langvarig enn selve transisjonsprosessen, og at den er "always and everywhere an unfinished process" (Beetham, 2000: 69). Han nevner "transfer of power"- eller "two-election"-testen som et nyttig hjelpemiddel for å gjenkjenne et konsolidert demokrati. I følge testen har man ikke et konsolidert demokrati før regjeringen, som er valgt gjennom frie valg, taper det påfølgende valget og aksepterer det ved å trekke seg fra sin maktposisjon. Dersom det samme partiet lovlig gjenvelges, vil denne testen være problematisk. Dette har det vært tilfelle i Italia og Japan og i Botswana etter at de ble uavhengig fra britene (Beetham, 2000: 69-70).

Nedenfor presentere jeg tre sett av variabler som det i litteraturen vises til av betydning for den demokratiske konsolideringsprosessen; *institusjonelle, økonomiske og politisk-kulturelle variabler*.

2.4.1 *Institusjonelle variabler*

I dette avsnittet vil jeg gjøre rede for om og eventuelt hvordan institusjonelle variabler kan påvirke den demokratiske konsolideringsprosessen. Det er ingen konsensus om hvilke valg som fremmer demokratiet best, men for noen av variablene heller store deler av litteraturen i

en retninger. Jeg undersøker ulike politiske styringssystemer, valgsystemer, sivilsamfunnet, politisk samfunn i form av politiske partier og rettsstaten⁹.

Institusjoners påvirkning – presidentstyre, parlamentarisme og semipresidentstyre

Demokratiske politiske systemer deles hovedsakelig i *presidentstyre*, *parlamentarisme*, eller en kombinasjon av disse; *semipresidentstyre*, der de to første kan anses som ytterpunkter på en dimensjon. De fleste demokratier befinner seg et sted imellom disse punktene. Det finnes verken universelle definisjoner av de politiske systemene, eller konsensus om hvilke som er best egnet for et stabilt demokrati. Likevel heller brorparten av litteraturen, teoretisk som empirisk, mot at parlamentarisme, med en sterk lovgivende forsamling, er mest fordelaktig for dannelse og opprettholdelse av varige demokratier (Dahl, 1998: 124; Linz and Valenzuela, 1994; Przeworski et al., 2001; Fish, 2006). Jeg presenterer kort de mest sentrale kjennetegnene ved presidentstyre og parlamentarisme samt hovedtrekkene i debatten rundt disse systemene, før jeg går grundigere gjennom semipresidentstyre som er nedfelt i den russiske konstitusjonen.

Presidentstyre og parlamentarisme

Presidentstyre kjennetegnes først og fremst ved at statsoverhodet (presidenten) og/eller regjeringssjefen¹⁰ velges gjennom frie eller tilnærmet frie valg for en begrenset periode som han/nun ikke kan avsettes fra med mindre det rettes riksrettsanklage mot ham/henne. Dernest kjennetegnes dette system med en ”one-person non-collegial executive”. Rent presidentstyre åpner dermed ikke for todeling av makten, hvilket innebærer at den utøvende makten er sentrert hos presidenten som fungerer både som statsoverhode og som regjeringssjef. Til slutt kan ikke regjeringen utnevnes eller kastes ved flertall i nasjonalforsamlingen. Denne

⁹ En naturlig variabel å inkludere blant de institusjonelle, er territoriell organisering. Denne ville undersøkt forholdet enhetsstat versus føderalstat og hvilken betydning føderalisme og desentralisering (i Russlands tilfelle) har for demokratisk konsolidering. Litteraturen om dette temaet er imidlertid sprikende, og det er derfor vanskelig å antyde hvordan utviklingen av desentralisering/sentralisering i Russland har påvirket den demokratiske tilbakegangen. Dette er i hovedsak årsaken til at variabelen er utelatt fra teorisetten. Det som imidlertid *kan* slås fast, er at siden Putin kom til makten har landet blitt mer sentralisert og at regionenes autonomi har blitt kraftig innskrenket. Dette har svekket lokaldemokratiet samt antallet autonome organer som kunne ha vært pådrivere i konsolideringsprosessen, eller i hvert fall motsatt seg forsøk på demokratisk tilbakegang. Ettersom teorien er så splittet om fordeler, ulemper og virkning av de ulike typene territoriell organisering, er det vanskelig å anslå om dette har gitt positive eller negative utsag i forhold til den demokratiske tilbakegangen i Russland. For mer om teoretisk tilnærming til emnet, se blant andre (Dahl, 1998; Stepan, 1999; Bermeo, 2002; Beetham, 2000; Lane and Ersson, 2005; Prud'homme, 1995), og for empirisk tilnærming om Russland, se blant andre (Sakwa, 2008; Bacon and Wyman, 2006; Stoner-Weiss, 2006; Konstitusjonen, 1993).

¹⁰ Forskere vektlegger ulikt viktigheten av om presidenten skal ha rollen som statsoverhode, regjeringssjef eller begge deler. For mer om denne debatten se (Siaroff, 2003: 289).

oppgaven tilhører presidenten som utnevner regjeringsmedlemmene som må godkjennes av nasjonalforsamlingen. Dersom nasjonalforsamlingen er gitt makt til å avsette individuelle regjeringsmedlemmer, eller i de få tilfellene hvor parlamentarisk avsettelse medfører at en minister avskjediges, regnes likevel ikke dette kriteriet som brutt ettersom den endelige avgjørelsen er i presidentens hender (Sartori, 1997: 83-84; Lijphart, 1992:2-3, 1999: 17 i Siaroff, 2003: 288). Brunner støtter oppfatningen av denne enmanns utøvende makten i presidentialistiske systemer, og oppsummerer et presidentstyre som: "the concentration of all total executive power in the person of the state president, who is not politically responsible to the parliament" (Brunner 1996: 91 i Siaroff, 2003: 289).

Parlamentarisme defineres også ulikt, men et kjennetegn som går igjen er at regjeringen er avhengig av tillit og støtte fra parlamentet for å bli sittende (Sartori, 1997: 101). Elgies definisjon på et parlamentarisk system forutsetter et skille mellom statsoverhode og regjeringsoverhode, der statsoverhodet ikke er folkevalgt (Elgie, 1998: 227-228 i Siaroff, 2003: 289-290). Brunner sier derimot ingenting om valgmetode for statsoverhodet, men hevder at både svake, middels sterke og sterke presidenter kan virke i et parlamentarisk system (Brunner, 1996: 76-77 i Siaroff, 2003: 290).

Sartori hevder at et parlamentarisk system bygger på prinsippet om at parlamentet er suverent, åpner ikke parlamentarisme for maktfordeling (separation of power) mellom parlament og regjering, men baserer seg på maktdeling (power sharing) mellom den lovgivende og den utøvende makten. Felles for parlamentariske systemer er en regjering som godkjennes, støttes og eventuelt kastes av et parlamentarisk flertall. Likevel er det store variasjoner mellom parlamentariske systemer, som grunner i ulike sammenkoblinger mellom utøvende og lovgivende makt (Sartori, 1997: 101).

Litteraturen heller mot at parlamentarisme er mer varig enn presidentstyre, og dermed et bedre utgangspunkt for et stabilt demokrati. Valenzuela (Valenzuela, 2004: 16) forklarer dette blant annet med at parlamentariske systemers politiske logikk, baseres på oppmuntring til samarbeid og konsensus mot, og gjennom en kontinuitet i politikken. Samlingen av utøvende og lovgivende makt i slike systemer skaper dermed et felles mål om å jobbe sammen for å maksimere fremgangen og for å unngå unødige nyvalg. Til sammenligning hevder Valenzuela at den underliggende logikken i presidentstyrer har større tendenser til å være konflikt-preget. Med dette mener han for eksempel at feilsteg fra enkeltpersoner i lederskapet snarere fører til

at *en* stemples som sydebukk og et ønske om utskiftning, enn til et forsøk på å løse problemene sammen. Presidentstyre hevdes også å være uheldig for et demokratisk styresett, ettersom det ofte assosieres med motstridende prinsipper og krav til demokratisk legitimitet, både utøvende og lovgivende. Det hevdes også at noen presidentstyrer fremmer populistiske ledere, hvilket anses som truende for demokratiet (Elgie, 2004: 314). Shugart og Carey (1992: 37-38) hevder på sin side at det ikke er presidentstyre i seg selv som hindrer demokratiseringsprosessen, men selve maktbalansen mellom presidenten og den lovgivende forsamlingen. Empiriske studier bekrefter denne hypotesen, og viser at regimer med presidentstyre der presidenten har sterk lovgivende makt, er mer ustabile enn regimer der presidenten har moderat eller svak lovgivende makt (Gjerde, 2005: 69)¹¹.

Med den utbredte ”winner-takes-all”-mentaliteten står også mye på spill i et presidentstyre. Valget har kun en vinner og nummer to sitter igjen uten innflytelse. Ettersom den utøvende makten er sentrert hos en person, kan denne styre etter egne interesser. Problemet med dette er at det kan oppstå ’deadlocks’¹², eller politisk stagnasjonskrise, mellom den utøvende og den lovgivende makt. Dette er en uheldig situasjon for demokratiet, fordi ingen aktører får gjennomført sin politikk. Linz mener at slike kriser kan videreutvikle seg til regimekriser. I et parlamentarisk regime, får derimot den tapende part en rolle i opposisjonen, og dermed fortsatt en form for innflytelse. Med mye negativ omtale kan det synes paradoksalt at nylig demokratiserte stater velger presidentstyre. Prezeworski et al. (2001: 172-176) forklarer dette med militær arv og historisk tradisjon, spesielt i Latin-Amerika.

Mellom presidentstyre og parlamentarisme finnes en mellomkategori med kjennetegn fra begge de rendyrkede systemene – semipresidentstyre.

Semipresidentstyre

Som for de to andre regimetyperne finnes det nyanserte definisjoner av semipresidentstyre (blant andre Duverger, 1980; Elgie, 2004 og 2008; Sartori, 1997; Shugart et al., 1992). Jeg fokuserer på Duverger, Sartori, Elgie og Shugart og Cary sine definisjoner som jeg synes gir et godt bilde av diskusjonen rundt begrepet.

¹¹ For mer om stabilitet/ustabilitet og definisjoner av sterk og svak lovgivende makt i presidentstyre (og semipresidentstyre), se Gjerde (2005) kapittel 2.

¹² ’Deadlock’ er det samme som ’gridlock’: ”(...) the inbuilt conflict of ’gridlock’ between president and legislature, which there is no democratic method of resolving, since both are popularly elected and enjoy democratic legitimacy” (Beetham, 2000: 83).

Sartori anser verken rent presidentstyre eller ren parlamentarisme som perfekte styringssystemer. Derimot fremhever han et blandingssystem som en bedre løsning. Selv om ikke begrepet semipresidentstyre i seg selv bør tillegges for mye vekt, er det med utgangspunkt i presidentstyre, og ikke parlamentarisme at systemet forstås best. Argumentene er mer overbevisende fra et ovenfra-og-ned-perspektiv enn fra et parlamentarisk oppoverbasert perspektiv (Sartori, 1997: 121).

Duverger regnes som den første til å introdusere begrepet semipresidentstyre på 1970-tallet. Begrepet oppsto som et hjelpemiddel til å analysere Frankrikes femte republikk, som fortsatt er det vanligste eksemplet på semi-presidentstyre. Duverger har en relativt enkel definisjon på begrepet som består av tre punkter:

“(1) the president (...) is elected by universal suffrage, (2) (...) possesses quite considerable powers, and (3) has opposite him, however, a prime minister and ministers who possess executive and governmental power and can stay in office only if the parliament does not show opposition to them” (Duverger, 1980: 166).

Sartori har en utvidet og mer nyansert oppfatning av begrepet: Statsoverhodet (presidenten) skal velges direkte eller indirekte for en bestemt periode, og dele den utøvende makten med statsministeren. Dette gir en todelt maktstruktur med følgende tre kriterier: i) Presidenten er uavhengig av parlamentet berettiget til å styre alene eller direkte, og han må derfor få godkjenning fra sin regjering; ii) Statsministeren og hans regjering er uavhengig av presidenten, men avhengig av parlamentet. De er prisgitt parlamentarisk tillit, og i alle saker trenger de støtte i form av parlamentarisk flertall; iii) Den todelte maktstrukturen i et system med semipresidentstyre åpner for forskyvning av den utøvende makten, under strenge vilkår om et autonomitetspotensial for hver av de utøvende enhetene opprettholdes (Sartori, 1997: 131-132).

Elgie hevder at både Duverger og Sartori sine definisjoner preges av subjektive elementer gjennom begreper som ”quite considerable powers” og ”autonomy potential”. Han mener at en riktigere og mer varig vurdering av begrepet ikke bør fokusere på makt, og definerer semipresidentstyre som ”A regime where there is both a popularly elected fixed-term president and a prime minister and cabinet responsible to the legislature” (Elgie, 2007: 60). Denne definisjonen gir en relativt heterogen liste over regimer med semipresidentstyre, noe som viser at det finnes flere varianter av dette styringssystemet. Variantene synes gjennom de

ulike staters konstitusjoner og kan hovedsakelig deles i tre typer. I den første varianten er presidenten både statsoverhode og regjeringssjef, mens statsministeren, selv om han er ansvarlig overfor den lovgivende forsamling, er konstitusjonelt forpliktet til å følge presidentens ordre. Dernest kan presidenten ha en mer formell representasjonsrolle. Til slutt kan regimer med semipresidentstyre ha en balansert fordeling av makten mellom presidenten og statsministeren, der disse enten deler ulike politiske ansvarsområder mellom seg, eller arbeider med de samme områdene. Det klassiske eksemplet på denne siste varianten er Frankrike¹³ (Elgie, 2007: 61-62; Duverger, 1980).

Shugart og Carey (1992: 120) hevder også at en enkelt kategori for semipresidentstyre er for unyansert. De hevder at forskjeller i makt og relasjoner skaper systemer med svært forskjellige insentiver for konfliktløsning, som igjen påvirker institusjonalisering og overlevelse av demokratiet. De skiller derfor mellom to typer semipresidentstyre der den ene typen tar hånd om konflikter på en effektiv måte, mens den andre ikke klarer dette.

Oppsummert er den viktigste karakteristikken av et system med semipresidentstyre at der finnes både en valgt president og en statsminister som ofte deler makten mellom seg, samt at statsministeren og regjeringen er ansvarlig overfor den lovgivende forsamlingen.

For eller imot semipresidentstyre

Det er få talsmenn *for* dette systemet, men Sartori regnes som en av de største. Han påpeker riktignok at han ikke fastslår semipresidentistyre som det best foretrukne systemet *per se*, men på bakgrunn av at argumentene *mot* de to ekstreme systemene er sterke, og at argumentene *for* et blandingssystem er minst like sterke, finner han at et slikt er å foretrekke. Hvorvidt dette heter semipresidentstyre eller noe annet, er han ikke overbevist om (Sartori, 1997: 135).

Motstanderne av semipresidentstyre er derimot flere, og de hevder at dette, i likhet med presidentstyre, er et dårlig valg for nyetablerte demokratier. Linz sitt syn dominerer fortsatt den akademiske tenkningen på området, og hans argument er ”in view of some of the experiences with this type of system [semipresidentstyre] it seems dubious to argue that in and by itself it can generate democratic stability” (jeg har satt inn [semipresidentstyre] som forklarende tillegg i sitatet) (Linz, 1994: 55 i Elgie, 2004: 315). Fabbrini støtter dette

¹³ For mer om fordeling av makten mellom presidenten og statsministeren i Frankrike se artikkel 15 og 21 i Den franske konstitusjonen av 1958.

synspunktet og hevder at semipresidentstyre “fails as a systemic answer to the dilemma of the two aspects of ”good government” (clear symbolic direction and effective implementation)” (Fabbrini, 1995: 134 i Elgie, 2004: 315). Lijphart hevder på sin side at systemer med semipresidentstyre kun er ubetydelig bedre enn rene presidentstyrer, og at et parlamentarisk styresett bør fungere som retningslinjer når konstitusjoner skal skrives (Lijphart, 2004: 102).

En av hovedargumentene mot semipresidentstyre er direkte valg av presidenten, som kan oppmuntre denne til å sette seg selv over andre politikere ettersom de hevder å ha et eget mandat fra folket. Dette kan få presidentene til å handle slik de mener er til landets beste, hvilket kan føre til at de ignorerer rettssikkerheten (Elgie, 2008: 52). Videre risikerer man konflikt mellom presidenten og statsministeren, særlig dersom disse kommer fra forskjellige politiske fløyer og i perioder med ´cohabitation´. I ´cohabition´ kan både presidenten og statsministeren hevde at de kan tale på vegne av folket, og partene har dermed like mye myndighet. Ettersom statsministeren er ansvarlig for lovgivningsmakten, kan presidenten enten godta dennes vilje og arbeide side om side med en politisk motstander, eller, dersom konstitusjonen tillater det, trosse lovgivningsmakten og avskjedige statsministeren i visshet om at lovgivningsmakten kan utpeke en ny statsminister som også motsetter seg presidenten politisk. Dette kan gi ´deadlock´-situasjoner der verken presidenten eller statsministeren er villige til å kompromisse, og militæret griper inn for å gjenopprette et effektivt lederskap. Et annet alternativ er at en av aktørene, oftest presidenten, innskrenker sin makt for å løse problemet. Slike hendelser vil selvsagt forsinke politiske avgjørelser (Elgie, 2008: 54). Til slutt hevder Skech at semipresidentstyrer risikerer perioder med uenige mindretallsregjeringer, der ”neither the president nor the prime minister, nor any party or coalition, enjoys a substantive majority in the legislature”. Videre hevder hun at dette kan føre til ustabilitet med stadige omstruktureringer i regjeringen på den ene siden, og kontinuerlig innblanding fra presidenten og hans “reserved powers” på den andre siden. Dermed kommer man inn i en ond sirkel: ”The greater the legislative immobilism, governmental instability, and cabinet reshuffling resulting from the minority position of the government, the more justified or pressured the president may feel to use their powers beyond their constitutional limit, for a prolonged period of time” (Skech, 2005: 13 i Elgie, 2008).

Elgie (2008: 49-50, 62) har undersøkt hypotesene om ´cohabitation´ og uenige mindretallsregjeringer. Han finner få tilfeller av ´cohabitation´ i nye demokratier, og kun et tilfelle, Nigeria, der det har vært direkte årsak til demokratisk kollaps. Derimot finner han

flere eksempler på at uenige mindretallsregjeringer har bidratt til demokratisk kollaps, og han konkluderer dermed med at demokratiske regimer er sårbare for å kollapse i perioder med en uenige mindretallsregjering. I sin studie finner Elgie likevel fem tilfeller der splittede mindretallsregjeringer *ikke* har ført til demokratisk kollaps, deriblant to tilfeller i Russland i 1994 og 1997-2003.

Et semipresidentstyre med maktdelingen mellom presidenten og parlamentet åpner for en gradvis forskyvning av maktens tyngdepunkt, ofte til fordel for presidenten, som kan gi en skjev fordeling. Dette kan antyde at stater som velger et semipresidentstyre ikke velger de mest optimale løsningene for å oppnå et liberalt demokrati. Dette betyr imidlertid ikke at semipresidentstyre ikke kan fungere i demokratiske regimer, men at det da forutsettes et demokratisk verdigrunnlag og en felles streben etter et konsolidert demokrati.

Valgsystemer

Det politiske systemets valgordninger antas også å ha betydning for konsolidering av demokratikvaliteten. Hovedsakelig kan valgsystemer for parlamentsmedlemmer deles i versjoner av flertalls- og forholdstallsvalg. Beetham (2000: 84) hevder eksplisitt at flertallsvalg skaper mer politisk splittelse enn forholdstallsvalg. *Flertallsvalg* gir ikke et parlament som reflekterer stemmefordelingen, men *en* klar vinner. Slike valg skiller seg fra hverandre ved enten å kreve kun et enkelt flertall (flestepremier), eller et absolutt flertall (50 prosent + 1) av stemmene. I begge tilfellene er det vanlig med valg i enkeltmannskretser, og kun en "winner that takes all" (Sartori, 1997: 5). Blant andre Lijphart (1991: 72-73) hevder at valgsystemet henger nært sammen med statens utvikling av partisystem, organisering av utøvende makt og forholdet mellom utøvende og lovgivende makt, ettersom empiriske studier har vist at flertallsvalg ofte bidrar til utvikling av topartisystemer, ettpartiregjeringer og en utøvende makt som dominerer den lovgivende makten.

Ved *forholdstallsvalg* er tanken at parlamentet skal reflektere stemmefordelingen best mulig. Det finnes ulike former for forholdstallsvalg, men det er sjelden at parlamentet gir et identisk bilde av hvordan stemmene er fordelt. Oftest bidrar størrelsen på valgkretsen og angitt sperregrensen til å regulere fordelingen av seter i parlamentet. Varianter av forholdstallsvalg kan være mer eller mindre forholdsmessig og variere i fokus på representasjon av små eller store partier, men likevel er det et valgsystem som gir større bredde enn flertallsvalg (Sartori, 1997: 7-8). Ved denne type valg oppstår oftest koalisjonsregjeringer, der ett parti ikke

nødvendigvis har flertall. For pluralistiske samfunn er dette positivt fordi aktørene lettere får fremmet sine preferanser (Beetham, 2000: 84). Empiriske studier viser at forholdstallsvalg ofte fremmer partimangfold, koalisjonsregjeringer og en mer balansert maktdeling mellom utøvende og lovgivende makt (Lijphart, 1991: 73). I tillegg synes en tendens til at valgdeltakelsen blir spesielt høy.

På begynnelsen av 1990-tallet vokste det frem ulike variasjoner av blandingssystemer med trekk fra både flertalls- og forholdstallsvalg. Sartori mener at et slikt blandingssystem er uheldig og at det virker motsatt av tanken om å samle de beste trekkene fra de to systemene. Argumentene hans baserer seg på empirisk forskning på valgsystemene i Italia, Russland og Japan som han hevder ikke har gitt positive resultater (Sartori, 1997: 73-74).

Hvilket valgsystem som anvendes kan altså ha betydning for demokratikvaliteten, men andre forhold ved valgsystemet bør også fremheves som viktige. Det bør for eksempel være åpent for registrering av nye partier, sperregrensen bør ikke være så høy at den ekskluderer for mange mindre partier og valgkampanjer bør reguleres rettferdig. Valgkampanjer kan være avgjørende perioder for demokratier, fordi det legger grunnlaget for fremtidig politikk, valg av nye beslutningstakere og fordeling av makt. I et demokrati vektlegges viktigheten av hvordan representantene velges, og at de rette prosedyrene følges like mye som selve valget. Måten valgkampanjen gjennomføres på kan for eksempel styrke eller svekke deler av velgergruppen, styrke eller splitte maktbalansen blant statlige institusjoner, styrke eller svekke politiske partiers styrke eller sanke allmenn støtte eller likegyldighet overfor regjeringen (Mancini and Swanson, 1996: 1-2). I moderne demokratier er det vanlig med allmenn stemmerett, regulert finansiering, mediedekning og lengde på valgkampanjene for at valgene skal være mest mulig frie og rettferdige. Enkeltpartier skal for eksempel ikke dra fordel av å utnytte offentlige ressurser som andre partier ikke har mulighet til. Likeledes bør mediedekningen reguleres rettferdig mellom partiene, slik at alle har like forutsetninger for å bli valgt (Mancini et al., 1996: 18-20).

I det neste avsnittet tar jeg utgangspunkt i Linz og Stepan's femtrinnsmodell for en vellykket konsolidering av et demokrati og utdyper denne med andre forskeres synspunkter. Linz og Stepan skiller ikke eksplisitt mellom struktur- og aktørvariabler, men fokuserer mer på et helhetlig aspekt for å lykkes med konsolideringsprosessen.

*Sivilsamfunnet*¹⁴

Ofte innlemmes politiske partier i sivilsamfunnet, men jeg velger å behandle disse separat i et eget avsnitt nedenfor. Av praktiske grunner undersøker jeg først sivilsamfunnet og deretter politiske partier.

Linz og Stepan (1996) fremhever et sivilsamfunn med organisasjons- og kommunikasjonsfrihet først og fremst som en viktig del av transisjonsprosessen, men også konsolideringsprosessen. Det vil si et samfunn der uavhengige grupper, individer og bevegelser skal kunne ytre verdier, knytte forbindelser og fremme interesser. Dette skjer for eksempel gjennom organisasjonsvirksomhet, demonstrasjoner, protester, eller gjennom frie og usensurerte massemedia. Streben etter denne typen normgivende samfunn førte til mobilisering av opposisjonen i de militært ledede byråkratisk-autoritære regimene i henholdsvis Sør-Amerika og Øst-Europa, særlig i Brasil og Polen (Linz and Stepan, 1996: 7; Habermas, 2006: 412).

Etter at interessegrupper og organisasjoner har vært undertrykket og ulovliggjort under autoritære regimer, fant O'Donnell og Shmitter (1986: 48-56) at en transisjon til demokrati ga en sterk oppblomstring av sivilsamfunnet. I kjølvannet av en transisjon drar disse gruppene nytte av endringer i de politiske omstendighetene, og starter opp (igjen) og utvider organisasjoner med særskilte interessefelt. Viktigheten av et aktivt sivilsamfunn kan spores tilbake til de Tocqueville som, basert på Rousseau, beskriver hvordan folket står opp og kjemper sammen for et felles gode - demokratiet (Diamond, 1994b: 4). Et rikt og aktivt sivilsamfunn kan hevdes å være viktig for den demokratiske konsolideringen på flere områder. Først, fungerer sivilsamfunnet som "the basis for the limitation of state power, hence for the control of the state by society, and hence for democratic political institutions as the most effective means of exercising that control" (Diamond, 1994b: 7). Dernest supplerer et rikt sivilsamfunn politiske partier ved å gjøre borgerne mer demokratisk bevisste og stimulere til politisk deltakelse og bidra til å øke den politiske effektiviteten. Videre anses sivilsamfunnet som en viktig arena for utvikling av demokratiske egenskaper som toleranse, moderasjon, vilje til å komme frem til kompromisser og respekt for ulike synspunkter. En fjerde måte sivilsamfunnet tjener demokratiet på er som kanaler for å fremme interesser og

¹⁴ Sivilsamfunnet er ikke en institusjon på linje med statsinstitusjoner, men er likevel en 'kollektiv aktør' som regnes som nødvendig i et demokrati. Derfor anser jeg sivilsamfunnet både som en 'institusjon' og som en del av 'politisk kultur' som gjennomgås i kapittel 2.4.2.

synspunkter. Denne funksjonen er spesielt viktig for grupper som tradisjonelt har blitt ekskludert fra fellesskapet (kvinner, minoriteter). Sivilsamfunnet har særlig stor virkning på demokratiet når det lykkes i å oppnå muligheter for deltakelse og innflytelse på alle nivåer, spesielt på lokalnivå, ettersom det er her det har vist seg lettest å påvirke grunnleggende rettsprinsipper og å utvikle politisk effektivitet og ferdighet (Diamond, 1994b: 7-9)¹⁵.

Et velfungerende sivilsamfunn bør jobbe for å opprettholde yrings- og pressefriheten, blant annet gjennom media. Private fjernsynskanaler og aviser fungerer som ethvert annet privat foretak; derfor er det nødvendig med frie og usensurerte massemedia for å sikre like muligheter for individer og organisasjoner til å ytre meninger. Dersom media er privatisert eller kontrollert av eksempelvis myndighetene, svekkes de demokratiske aspektene, spesielt i situasjoner som en valgkamp (Habermas, 2006: 412, 421).

En annen kanal som befolkningen kan benytte for å fremme interesser og krav er de politiske partiene.

Politiske partier

Linz og Stepan (1996: 8-9) fremhever viktigheten av et selvstendig og verdsatt politisk samfunn, eller et samfunn som kjemper for den legitime retten til å utøve kontroll over staten. Sivilsamfunnet kan bidra til å styrte et autoritært regime, men for å oppnå en vellykket konsolidering, må sentrale institusjoner, deriblant politiske partier være til stede. Nedenfor undersøker jeg hvordan partiene kan antas å påvirke demokratikvaliteten.

I kraft av å fungere som representasjonsinstitusjon, anses politiske partier som den viktigste strukturen i et politisk samfunn, og regnes som en av hovedkanalene for å organisere og fremme samfunnskrav. Partiene har derfor en grunnleggende rolle som bindeledd mellom det sivile og politiske samfunnet, og hvordan partiene fungerer er dermed avgjørende for demokratikvaliteten (Mainwaring et al., 1992: 10). Lipset (2000) fremhever viktigheten av et kompetitivt partisystem i sin minimumsdefinisjon av demokratiet, fordi det er nettopp gjennom politiske partier at en størst mulig del av befolkningen har mulighet til å påvirke politiske avgjørelser. De Tocqueville fremhever politiske partier som en nøkkelinstitusjon i det sivile samfunnet, mens Schattschneider (1942) går lenger og hevder at "political parties

¹⁵ For mer om sivilsamfunnets innvirkning på demokratiet: se Diamond (1994b).

created democracy and that the modern democracy is unthinkable save in terms of parties” (Lipset, 2000: 48). I demokratiets startfase trenger ikke partiene å være, og er sjelden, veletablerte. Men dersom partiene ikke institusjonaliseres etter hvert, begrenses muligheten for å utvikle en effektiv ytrings- og interessekanal, og regimets legitimitet svekkes (Mainwaring et al., 1992: 10).

Ved å beskytte individets rettigheter, styre åpent og lovlydig og gå grundig gjennom konkurrerende krav, bidrar partipluralisme til å gi varierte politiske interesser og krav stabile og legitime ytringskanaler. Slike effektive demokratiske institusjoner skaper solid konsensuspolitikk, bedre styring og økt legitimitet (Diamond, 1999: 96; Lipset, 2000: 48). Partiene bør representere ulike ideologiske retninger og verdier. For at velgerne skal føle partitilhørighet, ha tillit til partisystemet og benytte seg av dette, må det imidlertid ikke bestå av for mange partier, da dette vil viske ut de ideologiske linjene mellom partiene og gjøre at det blir vanskeligere for velgerne å oppfatte hva de ulike partiene står for. I tillegg bør partiene være noenlunde stabile. Partisystemet i Russland demonstrerer problemet med for stort og ustabil partimangfold, der partier dannes i forkant av valgene og opphører like etterpå. Dette gjør at befolkningen heller knytter bånd til politikere enn til partiene (Diamond, 1999: 97). Hvis partisystemet er for ustabil og velgerne ikke vet hva som venter dem etter valget, kan resultatet like gjerne være at de lar være å stemme, fordi ”voters are not fools” (Key Jr., 1966: 7).

Dersom partisystemet er stabilt og pluralistisk (i relativ forstand), kan dette påvirke demokratikvaliteten på ulike måter. Randall og Svåsand (2002) skiller mellom tre påvirkningsnivåer der partiene har en rolle overfor velgergruppen. Først har de politiske partiene en viktig rolle overfor velgergruppen der de representerer folkets preferanser og interesser, og på denne måten bidrar til å skape konkurransedyktige valg. Partiene skal også sørge for politisk læring ved å integrere og presentere velgerne for det politiske systemet blant annet gjennom valgkamp. Partienes arbeid for å integrere velgerne kan beskrives som *mobilisering*, eller politisk aktivitet blant velgerne. Videre skal politiske partier aggregere og kanalisere interesser, samt rekruttere og trene opp politiske ledere. Aggregeringsrollen overlapper til dels representasjonsrollen, og innebærer å samle politiske programmer og standpunkter fra individer eller grupper for deretter å finne en riktig kanal for å bli hørt. Denne funksjonen kan minne om rollen til sivilsamfunnet, men selv om sivile organisasjoner kan fremme grupper krav, klarer de ikke å aggregere kravene. Videre har politiske partier en

viktig oppgave med å rekruttere og trene opp nye ledere. Dette er viktig for konsolideringen av et demokrati, slik at folket har en reell mulighet til å velge ledere, og for å forhindre enkeltindivider i å få for mye makt og dermed føre en udemokratisk politikk. Derneft har de politiske partiene en viktig rolle overfor regjeringen, der de bidrar til å gjøre denne mer demokratisk ved å fremme vertikal ansvarlighet¹⁶. Ved å delta i konkurransedyktige valg, fungerer partiene som en kanal der folkets krav er filtrert og aggregert i politiske programmer, som ideelt sett skal påvirke regjeringens avgjørelser. Når partiene kontrollerer regjeringen er det åpenbart hvem som er ansvarlig for regjeringens handlinger, og velgerne vet også hvem de skal "rise eller rose" ved neste valg. Til slutt er politiske partier viktig for å danne en opposisjon som utfordrer de som sitter med makten. Opposisjonene følger nøye med makthaverne, kritiserer og kommer med alternative forslag om den finner det nødvendig. Dette er et spesielt viktig element i transisjonsprosessen når autoritære fløyer fortsatt forsøker å påvirke det styrende partiet (Randall and Svåsand, 2002: 3-7).

Politiske partier er altså viktig for at borgerne skal kunne bidra til så stabilisere demokratiet gjennom å få kanalisert samfunnsmessige ønsker og krav.

Sivilsamfunnet og det politiske samfunnet kompletterer hverandre, og er spesielt viktig i konsolideringsprosessen. Dette anerkjennes ikke alltid, og i mange tilfeller forsømmes den ene parten til fordel for den andre. Verre er det at "vinneren" ofte inntar en diskurs eller handlingsmåte som implisitt er skadelig for den naturlige utviklingen av den andre parten. Dette kompliserer, og i verste fall hindrer, konsolideringsprosessen og svekker følgelig demokratikvaliteten. Særlig i arbeidet med bekjempelsen av autoritære regimer i Øst-Europa og Latin-Amerika har det blitt etablert en "sivilsamfunnet-versus-staten"-diskurs. Denne diskursen har vært spesielt nyttig for de demokratiske bevegelsene som oppsto der eksplisitte politiske organisasjoner var forbudt eller sto veldig svakt. Et sivilsamfunn i opposisjon til staten er politisk gunstig ettersom opposisjonen forsøker å isolere de ikke-demokratiske regimene og deres stater med en "oss" versus "dem" politikk. Ofte hevder demokratiske ledere at sivilsamfunnet har utspilt sin rolle og bør demobiliseres for å slippe til utviklingen av alminnelig demokratisk politikk. Dette mener Linz og Stepan er galt og de hevder at et robust sivilsamfunn som kan generere politiske alternativer og kontrollere staten vil virke som

¹⁶ Se avsnittet om ansvarlighet under retsstaten

en pådriver for å starte og fullføre transisjonsprosessen, bidra til å motstå tilbakeslag, og å konsolidere og styrke demokratiet. Dette avsnittet viser altså at både et partimangfold og et velfungerende sivilsamfunn er viktige på veien til et stabilt demokrati (Linz et al., 1996: 9).

Rettsstat

For at et demokrati skal lykkes med konsolideringsprosessen kreves ikke bare et demokratisk styresett i form av frie og rettferdige valg, allmenn stemmerett og folkets deltakelse i forbindelse med politiske beslutninger, men også at staten er en *rettsstat*. Dette innebærer at det finnes et fungerende lovverk som beskytter statens innbyggere, og at aktører, især staten og regjeringen, overholder dette (Gloppen, 2004: 51; Linz et al., 1996: 10). En rettsstat skal i første rekke beskytte borgernes rettigheter, og kan defineres som en stat der ”det politiske rommet er rettslig avgrenset, i den forstand at det finnes rettsnormer som setter grenser for hva politiske myndigheter legitimt kan beslutte” (Gloppen, 2004: 51). Kjernen i en demokratisk rettsstat er altså å forhindre det institusjonelle apparatet i å misbruke sin posisjon på bekostning av folket som har valgt dem.

Rettsstaten må fungere både inkluderende og omfattende. *Inkluderende*, i form av å omfatte *alle* statens borgere (og i visse tilfeller alle som befinner seg på statens territorium), og *omfattende* ved å inkludere et stort omfang rettigheter. Det strides om hvor omfattende rettsstaten bør være, men et minimum anses å innbefatte rettigheter som verner om personlig integritet og rettssikkerhet, stemmerett, rett til å stille til valg, menings-, ytrings- og informasjonsfrihet, forsamlings- og organisasjonsfrihet. I tillegg til denne formelle sikringen, mener noen at rettighetene også bør sikres reelt i form av at borgerne har like muligheter til å benytte seg av rettighetene. Det kan anses som et demokratisk problem dersom enkelte samfunnsgrupper ekskluderes fra å benytte seg av rettighetene sine på grunn av eksempelvis fattigdom, sult eller ulike former for undertrykkelse. For at alle skal være reelt sikret like rettigheter, utvides argumentet om en omfattende rettsstat til også å innbefatte ansvar for borgernes sosiale og kulturelle rettigheter. I praksis betyr dette å etterkomme de internasjonale menneskerettighetene som flesteparten av verdens stater har sluttet seg til gjennom FN-medlemskap eller andre internasjonale avtaler (Gloppen, 2004: 52-53).

For å etterkomme og sikre borgernes rettigheter i en demokratisk rettsstat, trengs det institusjoner som kan utføre dette i praksis. Den dømmende makt, vanligvis i form av et rettsapparat, har myndighet til å stille den utøvende og lovgivende makten til ansvar for

konstitusjonen og annet fastsatt lovverk. Rettsapparatets makt kommer tydeligst frem i domstolenes prøvingsrett, som gir rett til å overprøve og ugyldiggjøre vedtak som strider mot konstitusjonen, rettsregelen eller internasjonale regelverk. Dette er et viktig ansvar for å unngå at den lovgivende og utøvende makten fatter konstitusjons- og rettsstridige beslutninger (Gloppen, 2004: 53-54, 58-60). For å stille sentrale aktører til ansvar for sine handlinger skilles det mellom vertikal og horisontal ansvarlighet.

Ansvarlighet

Den *vertikale* ansvarligheten består i hovedsak av folket, som ytrer sine meninger med media som talerør og gjennom valg hvor de kan vise mistillit til sentrale aktører ved å la være å stemme på dem og dermed få dem kastet fra sine maktposisjoner. Dette gjør at politikere og partier streber etter å følge regelverket i størst mulig grad for ikke å miste velgere og innflytelse ved neste valg. I hvilken grad de mister innflytelse avhenger også av statens valgsystem (Gloppen, 2004: 55).

Den *horisontale* ansvarligheten går hovedsakelig ut på ulike kombinasjoner av maktfordeling (separation of power) og maktbalanse (checks-and-balances) mellom den utøvende, lovgivende og dømmende makten. *Maktfordeling* kan gjøres på ulike måter; i) ved en funksjonell deling der makten fordeles mellom den utøvende, lovgivende og dømmende makten; ii) ved en territoriell deling, som innebærer en oppdeling av makten i mindre territorielle enheter, altså ulike former for føderalisme; eller iii) ved en avpolitisering av politikkområdene som innebærer at saksfelt rettsliggjøres og overlates til ”upolitiske” eksperter. *Maktbalanse* vil si at flere organer har myndighet til å fatte beslutninger over samme saksfelt og dermed også kan blokkere hverandres beslutninger. Prinsippet om maktbalanse er at den utøvende, lovgivende og dømmende makten skal balansere hverandre, altså at makt kontrollerer makt. Denne balansen vil naturligvis se ulik ut for henholdsvis presidentstyrte, parlamentariske og semipresidentstyrte demokratier (Gloppen, 2004: 56-57).

De folkevalgte må også ha mulighet til å forlange at ministrene og offentlige tjenestemenn gjør rede for og begrunner beslutningene som tas. Dette er en viktig kontrollfunksjon som finnes i alle demokratier, der de folkevalgte har en god mulighet til å kontrollere byråkrati og regjering. I denne sammenheng er også *offentlighetsprinsippet* viktig. Det gir rett til innsyn i statlige dokumenter, også forhandlinger i nasjonalforsamlingen, som utgjør en viktig ansvars mekanisme med henhold til nasjonalforsamlingen. En annen løsning er

tokammersystemer som gjør at viktige avgjørelser behandles separat i to omganger (Gloppen, 2004: 56-58).

Institusjonene som er demokratisk valgt, speiler folkets vilje gjennom valgflertall. Likevel leder samme parti ofte flere organer over lengre tid, hvilket er begrensende når det kommer til vern av borgernes rettigheter. Derfor har demokratiske rettsstater *domstoler*; institusjoner som skal avgrense det politiske rommet og sørge for at konstitusjonen, internasjonale og nasjonale lover overholdes (Gloppen, 2004: 58).

De fleste moderne demokratier har egne kommisjoner som bidrar ytterligere til at myndighetene følger regelverket og verner om borgernes rettigheter. Disse fokuserer på spesielle områder og fremstår eksempelvis som Valgkommisjonen, Domstolskommisjonen, Kringkastingsråd, Oppnevningsskommisjoner, Ombud, Menneskerettighetskommisjon, Riksrevisjon og Antikorrupsjonsorgan (Gloppen, 2004: 60-61).

Dommerne

Et dilemma i den demokratiske rettsstaten er å avgjøre *hvem* som skal sørge for at myndighetene overholder konstitusjonen og regelverket, og at disse samtidig fremstår *uavhengig* og *upartisk* uten å fremme særskilte interesser. Her spiller flere faktorer inn. Først, er det vesentlig å se på hvordan dommerne får jobbene sine. I mange stater utnevnes dommerne av regjeringen, eventuelt i samsvar med nasjonalforsamlingen, som ofte bistås av en Domstolskommisjon bestående av juridisk fagpersonell. Utnevnelsen av dommere er således mindre avhengig av den utøvende makten og mer basert på kompetanse. Dernest er det interessant å se på dommeres jobbsikkerhet. Oftest ansettes dommere for faste perioder, med faste lønninger og privilegier, for å unngå at de skal fatte ukorrekte beslutninger med tanke på å oppnå økt tillit hos makthaverne for å få forlenget sin periode eller bli gjenvalgt. Derfor er det vanskelig å bli kvitt dommere som ikke selv retter seg etter regelverket. Vanligvis er dette lange og vanskelige prosesser, som krever svært grove overtramp. I de fleste land har likevel myndighetene mulighet til å påvirke domstolene ved å endre grunnloven, dommerens ansvarsområder eller sammensetningen av og i domstolene (Gloppen, 2004: 71-72; Dahl, 1998: 121).

Som en mulighet til å kontrollere dommerne, finnes det klageorganer der saker kan klages videre oppover i rettsapparatet. Formålet er at dommerne skal strebe etter å opptre så korrekt

som mulig for å unngå at mange saker blir omgjort i høyere rettsinstanser. Selv om dommerne har godt beskyttede stillinger, er det viktig å finne en balansegang mellom at de er *for* beskyttet mot å ikke bli påvirket, og at de kan handle som de vil uten å måtte svare for seg (Gloppen, 2004: 72-73).

Oppsummering

Politiske institusjoner antas altså å være av betydning i et demokrati. Likevel finnes ingen konsensus om hvilke institusjoner som tjener demokratiet best. Jeg vil derfor oppsummere de institusjonelle valgene som virker å ha bredest støtte i den demokratiske konsolideringslitteraturen, og således antas å være positivt for demokratikvaliteten.

Brorparten av litteraturen foretrekker *parlamentarisme* fremfor presidentstyre og semipresidentstyre. Dette begrunnes hovedsakelig med større grad av stabilitet, representasjon og en jevnere fordeling av makten. Ettersom demokratiet skal speile folkets vilje i størst mulig grad, anses likeså *forholdstallsvalg* å gi en bedre representasjon av stemmene enn ved flertallsvalg. Videre antas et aktivt og fritt *sivilsamfunn* å ha positiv virkning på demokratikvaliteten, da dette er en av befolkningens muligheter for å ytre interesser og krav. Dernest har *politiske partier* en viktig funksjon i demokratiet og i konsolideringsprosessen. Partiene har en viktig rolle overfor regjeringen og velgergruppene, og fungerer i tillegg som et viktig bindeledd mellom velgerne og politikerne. For at ulike ideologiske retningene skal bli representert, er partimangfold viktig. Det bør imidlertid ikke være *for* mange partier, og disse bør være relativt stabile slik at velgerne vet hva som venter dem etter valget. Til slutt må det finnes rettsinstanser som beskytter borgerne, og sørger for at staten og regjeringen overholder det fastsatte lovverket. For å stille aktører eller individer til ansvar for egne handlinger, må det finnes *kvalifiserte uavhengige dommere*.

De institusjonelle forklaringsvariablene korrelerer altså med de fire første demokratikjennetegnene; frie og rettferdige valg, allmenn stemmerett, sivile og politiske rettigheter og horisontal ansvarlighet. Jeg utelater å teste om de valgte styrer, da det ville blitt for omfattende og komplisert i denne oppgaven. I tillegg til de institusjonelle variablene antas også økonomiske variabler å påvirke demokratikvaliteten. Disse gjennomgås i det følgende.

2.4.1 Økonomiske variabler

Noen av de mest etterprøvde variablene innenfor demokrati-litteraturen er i hvilken grad faktorer som velstandsnivå og endring i dette, inflasjon, ulikhet og arbeidsledighet påvirker stabiliseringen av demokratiet. Litteraturen omkring disse variablene er særegen og viser tidvis splittende tendenser. Dette gjør at jeg velger å bruke noe mindre plass på disse variablene enn på de institusjonelle og politisk kulturelle variabelsettene. Dette betyr imidlertid ikke at de økonomiske variablene er mindre viktig, men en prioritering må likevel gjøres med tilmålt plass.

Dette avsnittet tar utgangspunkt i Przeworski et al. (2001) sin artikkel *What Makes Democracies Endure?*¹⁷, der Przeworski et al. presenterer egne og andre forskeres synspunkter på de økonomiske variablenes betydning for demokratiet. I tillegg fremhever Dahl (1998) og Linz og Stepan (1996) en sammenheng mellom markeds- og planøkonomi og demokratisk konsolidering, som jeg vil starte med å gjennomgå.

Økonomisk samfunn – planøkonomi versus markedsøkonomi

Økonomisk samfunn viser til to elementer som Dahl (1998) og Linz og Stepan (1996) hevder er empirisk og teoretisk bevist. For det første antar de at et konsolidert demokrati, i fredstid, aldri vil finne sted i et samfunn med ren planøkonomi. Det bør finnes en viss andel markedsautonomi samt et mangfold innen de økonomiske eierforholdene for å skape et uavhengig sivilsamfunn som kan bidra til å styrke demokratiet. Dersom alt eierskap er statlig, vil ikke det politiske samfunnets relative autonomi kunne eksistere, hvilket er en forutsetning for et konsolidert demokrati.

I motsetning til ren planøkonomi har markedsøkonomi flere grunnleggende særtrekk som er gunstig for demokratiet. For det første har markedsøkonomi vist seg å bidra til økonomisk vekst, som er positivt for demokratiet på flere måter. Dette kommer jeg tilbake til nedenfor. Markedsøkonomi medfører også spredning av de økonomiske beslutningene blant uavhengige

¹⁷ På samme måte som demokratisk smitteeffekt er viktig i transisjonsprosessen, fremhever Przeworski et al. (2001) viktigheten av en internasjonal kontekst i konsolideringsprosessen. Dette begrunner de med at det er større sjans for demokratisk stabilitet i en stat som er en del av et større demokratisk miljø. Cuba, Nord-Korea og Zimbabwe er imidlertid eksempler på stater som har motsatt seg slik smitteeffekt (Przeworski et al., 2001: 171; Huntington, 1991). En demokratisk internasjonal kontekst kan måles på ulike måter. Man kan se på nabostater eller andre stater som har vært under Sovjetunionen. Men ettersom verden blir stadig "mindre" kan det tenkes at handelspartnere og medlemskap i internasjonale organisasjoner og avtaler også kan ha stor innflytelse. Fordi den internasjonale konteksten rundt Russland er svært varierende, er det vanskelig å si ut og identifisere effekten av en slik variabel. På grunn av dette samt oppgavens plassbegrensning, har jeg valgt å utelate denne variabelen.

enkeltindivider og bedrifter, som alle er interessert i å maksimere den økonomiske fortjenesten. Dette gjør at markedet i stor grad koordinerer og kontrollerer økonomien og økonomiske beslutninger selv, og det er ikke behov for en sterk eller autoritær, sentralmakt. Likevel vil ren markedsøkonomi heller ikke fungere i et konsolidert demokrati. For det første kan en ren markedsøkonomi verken oppstå eller opprettholdes uten en viss grad av statlig regulering, ettersom markedet for eksempel behøver selskapsrett, regulering av aksjemarkedet, både offentlig og privat eiendomsbeskyttelse som krever at staten har en rolle innen økonomien. Dernest vil selv det beste markedet oppleve markedssvikt som må korrigeres utenfra. Til slutt fører demokratiet med seg frie, offentlige protester om statlige prioriteringer og politikk. Dette gjør at demokratiet ikke vil vare dersom det aldri produserer politikk som genererer offentlige goder som utdanning, helse og transportvesen; et slags sikkerhetsnett for borgerne ved store svingninger i markedet, og noe utjevning av store ulikheter (Dahl, 1998: 158, 166-179; Linz et al., 1996: 11-13). Oppsummert virker altså markedsøkonomi med noe statlig regulering å være den beste løsningen for demokratiet.

Velstand, økonomisk vekst, ulikhet og arbeidsledighet

Ettersom fattige stater viser seg å være mer sårbare for demokratiske tilbakeslag, antas det økonomiske utviklingsnivået, eller *velstanden*, å være viktig for demokratikvaliteten, men Huntington og O'Donnell hevder at når et visst økonomisk nivå er nådd, svekkes sjansene for konsolidering. Huntington mener at hvis en stat, uavhengig av regimetype, utsettes for middels moderniseringsnivå, kan de gi politisk ustabilitet. O'Donnell (i Przeworski et al. 2001: 169) fokuserer på sin side kun på demokratiske regimer, og hevder at disse vil bryte sammen ved "the easy stage of import substitution". Przeworski et al. finner at ingen demokrati med en årlig inntekt over \$6 055 per capita¹⁸ (Argentina i 1976) har brutt sammen, og påpeker at fattige demokratier aldri vil bli mer sårbar enn de var på det fattigste. Dette støtter Lipsets påstand om at jo mer velstående staten er, jo større sjanse er det for at den forblir demokratisk (Przeworski et al., 2001: 169-170). Et visst velstandsnivå synes altså å være nødvendig for å lykkes med å konsolidere et demokrati.

I noen stater er det tilstrekkelig med velstand for å konsolidere demokratiet. Men fattige stater kan også klare å opprettholde demokrati dersom de klarer å skape *økonomisk vekst* med

¹⁸ Dataene baseres på en studie av 135 land som har blitt observert årlig fra 1950 (eller fra når landene ble selvstendig eller hadde tilgjengelig økonomidata) til 1990 (eller siste år med tilgjengelig data) (Przeworski et al., 2001: 167). Dette betyr at de kritiske verdiene på BNP per capita, økning av denne samt inflasjonsveksten kan ha endret seg noe frem til i dag. Ettersom det er disse dataene som er tilgjengelig velger jeg likevel å anvende disse.

moderat inflasjon. Det er så godt som konsensus i litteraturen om at slike forhold er positive for demokratiet. For det første bidrar økonomisk vekst til mindre fattigdom og økt levestandard. Dernest bidrar den til å redusere sosiale og politiske konflikter, og når økonomiske konflikter oppstår vil økonomisk vekst gi mer tilgjengelige ressurser for å oppnå en tilstrekkelig gjensidig løsning der begge parter sitter igjen med noe. Dersom et samfunn ikke har økonomisk vekst, resulterer økonomiske konflikter i et nullsums-spill med en vinner og en taper, uten rom for samarbeid. Til slutt bidrar økonomisk vekst med økte ressurser til utdanning (Dahl, 1998: 166-168).

Huntington, Lipset og Olsen¹⁹ hevder på sin side at for sterk økonomisk vekst vil gi ustabilitet. Dette står i kontrast til det Przeworski et al. finner i sin studie. De hevder at rask økonomisk vekst *ikke* fører til ustabilitet, men at det er stor sannsynlighet for at regimer med en vekst på 5 prosent eller mer per år, vil overleve og stabiliseres (Przeworski et al., 2001: 169-170). Linz og Stepan (1996: 77, 79) finner verken teoretiske eller empiriske eksempler på at vedvarende økonomisk vekst skader eller bryter ned demokratiet. Derimot fremhever de at en betydelig økonomisk nedgang vil påvirke stabiliteten i alle slags regimer, men at særlig to årsaker gjør det mindre sannsynlig at demokratier vil oppleve dette. For det første finnes det et grunnleggende krav om legitimitet i demokratiske regimer. Dernest vil demokratier alltid preges av et forestående valg og mulige kandidater med et nytt og alternativt sosioøkonomisk program, samt en regjeringsskifte uten å måtte gjennomgå et regimeskifte.

Moderat inflasjon antas også å være viktig for utviklingen av demokratiet. For rask inflasjon vil derimot skape store svingninger og ustabilitet. Resultatene til Przeworski et al. viser at en inflasjon på over 6 prosent per år er svært uheldig. Disse resultatene støtter også Hirschmans hypotese fra 1981 om at moderat inflasjon gir demokratisk stabilitet. Empirien har vist at stater som har mellom \$ 1 000 og \$ 6 000 per capita i årsinntekt er mindre følsom for utslagene av økonomisk vekst. Men dersom veksten stagnerer, er sannsynligheten stor for at disse statene bryter sammen. Denne typen økonomisk krise kan være en stor trussel for stabiliteten i demokratiet (Przeworski et al., 2001: 170).

Przeworski et al. (2001: 170-171) forsøker også å se på virkningen av *inntektsforskjeller* i forhold til konsolideringsprosessen. Datamangel hindret dem imidlertid i å kontrollere for

¹⁹ Lipset (1981), Olsen (1963) og Huntington (1968), fulle referanser i fotnote 10 (Przeworski et al., 2001: 182).

utviklingsnivå. Dahl hevder at demokratiet minsker inntekstforskjellene mellom borgerne og at dette er gunstig for regimestabiliteten fordi "(...) citizens who are economically unequal are unlikely to be politically equal" (Dahl, 1998: 158). Med utgangspunkt i dette utsagnet er det naturlig å anta at høy ulikhet er negativt for demokratikvaliteten.

Til slutt er høy *arbeidsledighet* også negativt for demokratiet. Arbeidsledighet fører til økt usikkerhet og frykt i befolkningen, som smitter over på regimet og gir ustabilitet. Dette har vært spesielt tydelig i de postkommunistiske statene. Kommunismens fall og innføring av nye regimer fulgtes av politiske reformer og reaksjoner. Etersom økonomiske reformer ofte fører med seg arbeidsledighet, har frykten for dette vært spesielt stor i disse statene som i tillegg har vært vant til full sysselsetting og relativt sikre og regelmessige lønnsutbetalinger. De fleste er opptatt av å ha en jobb med sikker inntekt, og derfor vil de som opplever eller føler seg truet av arbeidsledighet motsette seg regimets nye politiske reformer. Man kan sikre grunnleggende inntekter og unngå ustabiliteten på tre måter: Staten kan sørge for å opprettholde full sysselsetting, den kan forsikre alle om en minimumsinntekt, eller gardere seg mot arbeidsledighet. Den første måten er mest kjent fra systemer med ren planøkonomi, mens markedsøkonomiske systemer ofte benytter en blanding av de tre måtene for å holde arbeidsledigheten nede (Przeworski, 1993: 181-182, 206-207).

Oppsummering

En markedsøkonomi ispedd visse statlige reguleringer virker å være det beste økonomiske samfunnet for demokratiske systemer. For at de resterende økonomiske variablene skal virke positivt på demokratiet, forutsettes et visst velstandsnivå (BNP per capita), økning i velstandsnivå (veksti BNP per capita), moderat inflasjon, og ikke for høy ulikhet og arbeidsledighet. Studiene som tester økonomivariabelens effekt på demokrati er ikke entydig. Forskere strides om de ulike variablene har positiv eller negativ påvirkning, og variabelens effekter begrenses hovedsakelig ved særskilte forutsetninger som spesielle intervaller for BNP per capita, og ikke for høy eller for lav inflasjon. Det er imidlertid ganske stor enighet om at høy ulikhet og arbeidsledighet ikke er bra for demokratiet.

Hittil har den teoretiske gjennomgangen redegjort for institusjonelle og økonomiske variablers antatte virkning på demokratiet. Litteraturen gir imidlertid grunnlag for et tredje variabelsett; politisk kultur.

2.4.2 Politisk kulturelle variabler

Alle demokratier opplever større eller mindre kriser (økonomiske, internasjonale, politiske, ideologiske) som må takles for å overleve som demokrati. Dersom en slik krise blir langvarig, kan sjansen øke for at autoritære ledere overtar makten. Disse lover slutt på krisesituasjonen mot at demokratiske institusjoner ofres. Sannsynligheten for at demokratiet overlever krisen øker dersom massen og elitene støtter opp om, og foretrekker demokratiske holdninger og verdier. En demokratisk politisk kultur anses som viktig i transisjonsprosessen, men jeg mener at variabelen fortjener utvidet akademisk oppmerksomhet også i forhold til konsolideringsprosessen. Ettersom det er nærliggende å tro at det er vanskelig for et nyetablert demokrati å få rotfeste i en ikke-demokratisk internasjonal kontekst, er det naturlig å anta at dette også gjelder ved et ikke-demokratisk miljø innad i eget land. Dersom demokratiet og demokratiske verdier ikke har bred støtte og et solid rotfeste i befolkningen, vil regimet være sårbart for demokratiske tilbakeslag (Dahl, 1998: 156-158; 1989: 262-263).

Christian Welzel (2006) fremhever at politisk kulturelle variabler er kraftig undervurdert i demokratistudier generelt. Han hevder at demokratiseringsprosessen må drives av et ønske og en forventning om frihet og demokrati i befolkningen, og at dette er avgjørende for utfallet av prosessen. Dette underbygges av Welzels studie, der han finner en tydelig sammenheng mellom forventning i befolkningen og resultatet av demokratiseringsprosessen. Russland scorer, ikke uventet, lavt på både forventninger til demokrati og oppnådd demokrati. Den bredeste og mest dyptliggende støtten finnes der demokratiske verdier har blitt videreført gjennom generasjoner; altså der befolkningen har en demokratisk politisk kultur. Å undersøke en slik variabel krever en grundig gjennomgang av statens politiske utvikling over tid (Dahl, 1998: 156-158; 1989: 262-263).

Politisk-kulturelle variabler blir ofte sett på som en restkategori når andre variabler ikke forklarer tilstrekkelig, men jeg mener at de politisk kulturelle variablene har en viktig betydning. Når demokrativurderingene for Russland (jf. innledningskapitlet) viser en demokratisk tilbakegang, til tross for demokratiske elementer, er det nødvendig å søke andre forklaringer på tilbakegangen. Det blir derfor naturlig å undersøke befolkningens verdier, holdninger og adferd; eller den politiske kulturen. Nedenfor redegjør jeg for av begrepet politisk kultur, før jeg diskuterer hvordan dette kan antas å påvirke demokratikvaliteten.

Begrepsavklaring

Politisk kultur innebærer forskjellige kjennetegn ved en gruppe eller en nasjons verdier, holdninger og atferd overfor det politiske systemet og politikk generelt. Begrepets røtter strekker seg tilbake til tidlige filosofer som Aristoteles, Montesquieu og de Toqueville. For eksempel skrev Aristoteles om hvordan fordelingen av en gruppes holdninger og verdier kunne bidra til å påvirke utviklingen av politiske systemer. Da begrepet ble innført i moderne samfunnsvitenskap i 1950-årene, bidro den behaviouralistiske revolusjonen til utvikling av ny samfunnsvitenskapelig metodologi, ofte basert på spørreundersøkelser. Slik ble det mulig å kartlegge sentrale holdninger og verdier innad i en større gruppe eller nasjon. Gabriel Almond var en av de første som anvendte den nye metodologien på en studie om politisk kultur. Senere videreutviklet han dette i samarbeid med Sidney Verba. Samarbeidet resulterte i *The Civic Culture* i 1963, og regnes som det forskningsmessige gjennombruddet innenfor temaet. Forfatterne benyttet politisk kultur som en sentral forklaringsvariabel for å finne ut hvilke faktorer som bidro til politisk stabilitet i moderne demokratier, og la med dette grunnlaget for bruken av politisk kultur som analytisk verktøy og for debatten om betydningen av politisk kultur i forhold til utviklingen av demokratiet (Devold, 2000: 13).

En nasjons politiske kultur vil alltid være gjenstand for debatt ettersom det aldri finnes et universelt sett av holdninger innen en gruppe. Formålet med å undersøke politisk kultur blir derfor å finne de trekkene som dominerer eller som er representative for størsteparten av gruppen²⁰. Begrepet er uklart, omdiskutert og kritisert, men ettersom *The Civic Culture* fortsatt er sentral innenfor forskning, til tross for at den har blitt mye debattert, velger jeg å basere meg på denne teorien. Almond og Verba definerer politisk kultur som

“(…) the specifically political orientations – attitudes toward the political system and its various parts, and attitudes toward the role of the self in the system. We speak of a political culture just as we speak of an economic culture or a religious culture. It is a set of orientations toward a special set of social objects and processes” (Almond et al., 1989: 12).

²⁰ Det er disse hovedtrekkene jeg henviser til når jeg i det følgende omtaler en nasjons politiske kultur. De fleste politiske kulturer er heterogene. Å snakke om en nasjons politiske kultur er dermed en kraftig forenkling av virkeligheten, men i enkelte tilfeller er en slik forenkling nyttig. Det er likevel viktig å vite at det kan finnes subkulturer med verdier, orienteringer og holdninger som ikke kongruerer med nasjonalstatens. De fleste politiske enheter vil derfor inneholde alternative, og i noen tilfeller konkurrerende politiske kulturer, som varierer i størrelse, antall og styrke (Almond and Verba, 1989 :26-27). For mer om subkulturer se Almond og Verba, 1989: 26-29 og Dahl, 1971: 105-123.

Definisjonen fokuserer altså på mønstre av orienteringer, eller enkeltindividers subjektive tilbøyeligheter. Med orienteringer menes internalisering av aspekter ved objekter og relasjoner.

For å klassifisere objektene for politiske orienteringer starter Almond og Verba med det generelle politiske systemet. De ser på systemet i sin helhet, og inkluderer følelser som patriotisme eller likegyldighet, vurderinger om hvorvidt en nasjon er stor, liten, sterk eller svak og om styreformen er demokratisk, konstitusjonell eller sosialistisk. Det kan også skilles ut orienteringer mot "selvet" som politisk aktør. Dette omhandler innhold og kvalitet på normer angående personlige politiske forpliktelser, samt innhold og kvalitet på følelsen av personlig kompetanse overfor det politiske systemet. For å behandle de forskjellige delene av et politisk system, deler Almond og Verba dette i tre hovedkomponenter. *Spesifikke roller og strukturer*; som lovgivende forsamling, utøvende politiske organer eller byråkratier; *innehaverne av disse rollene*; som statsoverhoder, parlamentsmedlemmer og administratorer; *spesifikke offentlige strategier, beslutninger eller håndheving* av beslutninger. I neste rekke kan strukturene, rolleinhaverne og beslutninger klassifiseres alt ettersom de er involvert i den politiske inputprosessen eller i den administrative outputprosessen. Inputprosessen innebærer strømmen av krav fra samfunnet til statlige organer, og omgjørelsen av disse kravene til offisiell politikk. Vanligvis er politiske partier, interessegrupper og media viktige strukturer i inputprosessen, mens outputprosessen innebærer gjennomføring av politiske beslutninger og håndheving av disse. Denne prosessen involverer oftest byråkratiske og rettslige organer (Almond et al., 1989: 14-15).

Ved hjelp av denne systematiseringen, har Almond og Verba utarbeidet et kryss-skjema for dimensjonene av politisk orientering, som presenteres i tabell 2.1 Ved å undersøke individuelle holdningsmessige aspekter systematisk kan man kartlegge ulike typer politisk kultur.

Tabell 2.1 Kryss-skjema for dimensjonene av politisk orientering

	Systemet som generelt objekt	Inputobjekter	Outputobjekter	"Selvet" som objekt
Kognitiv	0	0	0	0
Affektiv	1	0	1	0
Evaluativ	1	1	1	1

For å undersøke holdningsmønstrene blir intervjuobjektene spurt om hvilken *kunnskap* de har om sin nasjon og dens politiske system, historie, størrelse, beliggenhet, makt, konstitusjonelle karakteristika og liknende; om strukturene og rollene, de ulike politiske elitene, og om de politiske forslagene i den oppadgående strømmen av taktisk politikkutforming; og om den nedadgående strømmen av politisk håndheving, strukturene, individene og bestemmelsene som er involvert i disse prosessene. Dernest blir intervjuobjektene spurt om hvilke *følelser, holdninger og oppfatninger* de har angående disse emnene. Til slutt blir de spurt hvorvidt de føler seg som medlem av det politiske systemet, hvilken kunnskap de har om egne rettigheter, makt, forpliktelser og muligheter for å påvirke, hvordan de anser egne evner til å påvirke og hvilke normer for deltakelse de kjenner til og benytter seg av for å ytre egne meninger (Almond et al., 1989: 16).

Disse spørsmålene viser at psykologiske og subjektive holdninger er viktige. For å karakterisere en nasjons politiske kultur, kan man i praksis fylle ut tabellen ved hjelp av svarene til et tilfeldig utvalg fra populasjonen. Tre typer politisk kultur er identifisert. Dersom frekvensen på orienteringer om de fire politiske objektene som er nevnt i tabell 2.1 er tilnærmet lik null, defineres det som en "minimalistisk" politisk kultur. Da er borgerne knapt nok klar over at de sentrale myndighetene eksisterer, men forventer heller ingenting fra det politiske systemet. Ved høy frekvens på orienteringer om et differensiert politisk system og mot outputaspektene, er det en passiv politisk kultur. I praksis innebærer dette at borgerne ikke anser seg selv som deltakere i den politiske prosessen, men statlige subjekter. Som subjekter har borgerne med andre ord et passivt forhold til det politiske systemet.

Den siste hovedtypen av politisk kultur er deltakende. Her er samfunnsmedlemmene eksplisitt orientert om systemet i sin helhet, samt de politiske og administrative strukturene og prosessene. I praksis tror borgerne at de kan bidra til at det politiske systemet, som de selv berøres av, fungerer. Her er borgerne aktive både i forhold til input- og outputaspektene, og inntar en slags "aktivist"-rolle (Almond et al., 1989: 17-18).

Klassifiseringen betyr ikke nødvendigvis at en orientering avløser en annen, eller at det finnes noen homogenitet eller overensstemmelse i en nasjons politiske kultur. Klassifiseringen betyr heller ikke at de rene typene er å foretrekke alene. Det beste for demokratiet er en blanding av de tre. På denne måten vil borgerne være aktivt deltakende i politikken, samtidig som de er underordnet loven og myndighetene og er medlem av mer diffuse primærgrupper. En

blanding av disse tre typene politisk kultur gir til sammen en "civic culture" som igjen er demokratifremmende (Almond et al., 1989: 19-26).

Etter å ha gjennomgått hva politisk kultur innebærer og hvordan ulike typer kan klassifiseres, vil jeg trekke frem viktige faktorer som bidrar til å forme en politisk kultur.

Hvilke faktorer påvirker politisk kultur?

I dette avsnittet vil jeg gi en teoretisk oversikt over de antatt viktigste faktorene som kan bidra til å forme og endre politisk kultur. Hovedsakelig tar jeg utgangspunkt i Diamond (1994a) sin oversikt som inkluderer historie, tradisjoner og nasjonal identitet, institusjonell sosialisering, politisk lederskap og interesse, sosiale og økonomiske endringer og internasjonal diffusjon.

Historisk påvirkning, tradisjoner og nasjonal identitet

Det mest grunnleggende spørsmålet om politisk kultur er hvor den kommer fra eller hvordan den dannes. Derfor har den historiske og tradisjonsbaserte påvirkningen av politisk kultur fått mye oppmerksomhet. Politisk kultur preges i stor grad preget av historiske hendelser, nedarvede trekk og tradisjoner fra fortiden. Dette er ikke nødvendigvis ensbetydende med at politisk kultur er konstant og uforanderlig. Selv om politisk kultur er et system av verdier og orienteringer som i stor grad er preget av fortiden, kan nyere historiske hendelser også påvirke og bidra til endring. I denne prosessen kan eldre elementer forandres gradvis eller forsvinne helt. Dette gir en nåtidig politisk kultur som også er preget av historisk arv, eller en slags geologisk struktur med sedimentære avsetninger fra mange historiske hendelser og epoker. Den geologiske metaforen gir et godt bilde på utviklingen av politisk kultur og hvordan enkelte hendelser eller perioder har hatt større, viktigere eller mer varig innflytelse enn andre. Resultatet av slike prosesser er en sammenblanding av tradisjonelle og moderne elementer, som igjen resulterer i en blanding av politiske subkulturer som er ulikt preget av de forskjellige epokene. Implisitt i begrepet om politisk kultur som en geologisk struktur, ligger også oppfatningen om at institusjonelle erfaringer og politisk læring bidrar til å forme en slik kultur. Dette betyr at gode erfaringer med en styreform som for eksempel demokrati, kan bidra til en lettere overgang fra et undertrykkende til et demokratisk styre i en senere epoke. Slike historiske erfaringer bidrar nemlig til at de politiske elitene endrer oppfatninger, taktikk og antakelser. En slik politisk læring vil være svært viktig i overgangen fra et sterkt

kontrollert og lukket regime til åpnere og mer liberale regimer, fordi den vil bidra til å endre verdier og holdninger (Diamond, 1994a: 229-233).

En annen vesentlig del av det historiske aspektet er *nasjonal identitet*. I følge Linz og Stepan (1996: 16-29) er dette forholdet mellom stat, nasjon og demokrati sterkt underteoretisert, men ikke desto mindre viktig. De fremhever at en moderne demokratisk stat krever deltakelse og enighet blant borgerne for å fungere. For at et folk skal slutte opp om de samme demokratiske verdiene bør befolkningen føle tilhørighet og fellesskap gjennom nettopp en nasjonal identitet, som bygges opp over tid. Å etablere demokrati i en sterkt multinasjonal stat kan derfor være utfordrende og vanskelig, fordi befolkningen i utgangspunktet er splittet. Multinasjonale samfunn har vært et spesielt stort problem i østeuropeiske stater og i tidligere Sovjetunionen på grunn av stadige grenseendringer. I disse områdene har mange vært borgere av tre eller flere stater i løpet av livet, og da er det vanskelig å kjenne tilhørighets- og fellesskapsfølelse til en stat.

For å kunne definere en politisk kultur i empirikapitlet, blir det derfor viktig å identifisere eventuelle nedarvede tradisjoner, og undersøke om det finnes en felles nasjonal identitet. Ettersom hovedfokus i oppgaven er å undersøke hva den politiske kulturen har å si for demokratikvaliteten, fokuserer jeg på disse faktorene når jeg definerer den russiske politiske kulturen. Men den politiske kulturen formes også gjennom noen eksterne faktorer, som jeg gjennomgår kort.

Institusjonell sosialisering

Kulturen har utspring i en nasjons historie, tradisjoner, og kollektive myter, men den konsolideres og reproduseres gjennom institusjonelle omgivelser eller miljøer der normer læres, antakelser skapes og verdier internaliseres. Familien og skolen skiller seg ut som viktige omgivelser, selv om det ikke er der kulturen vanligvis skapes. Likevel kan endringer i undervisningsopplegget, og i ideer og kunnskap som skapes ved universitetene bidra til markante endringer i den politiske kulturen i et lengre perspektiv. Jo sterkere solidariteten er blant disse institusjonene, jo mer effektiv er sosialiseringprosessen (Diamond, 1994a: 234).

Politisk lederskap og interesser

Verdier, holdninger og orienteringer kan også omformes gjennom politiske lederes bevisste handlinger, doktriner og orienteringer. Man kan imidlertid spørre seg om hvorvidt de store lederne skaper eller bare reflekterer sine respektive nasjonale politiske kulturer. Men det vil

være unaturlig å ikke ta høyde for at revolusjonære ledere, som blant annet Lenin og Stalin, har hatt innvirkning på politiske ideer, normer, holdninger, verdier og følelser hos folket som levde under dem. Både teorien og empirien viser at ledernes personlighet og karisma er avgjørende for om og hvordan de påvirker den politiske kulturen. I praksis betyr dette at jo flere kvaliteter som bidrar til å legitimere en leders autoritet og stilling, jo større innvirkning kan denne ha på sine tilhengers verdier og holdninger. Dette gjelder autoritære så vel som demokratiske ledere (Diamond, 1994a: 234-235).

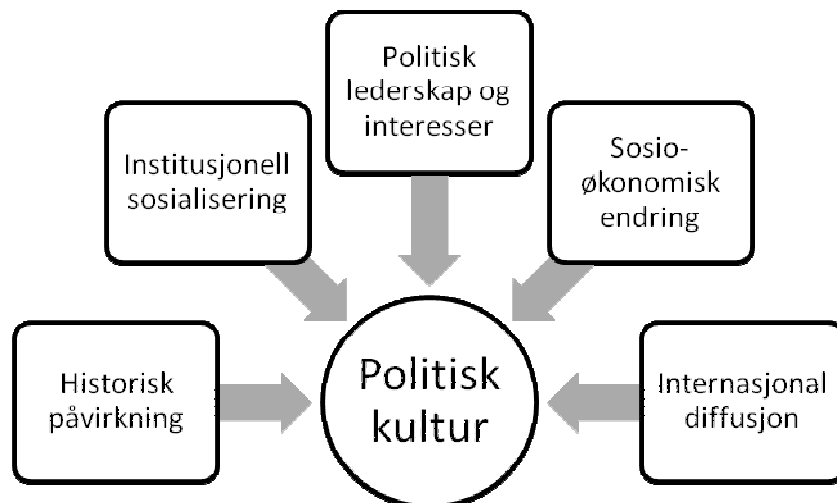
Sosial og økonomisk endring

Det er ingen opplagt sammenheng mellom økonomisk utvikling og en politisk kulturell endring i demokratisk retning. Med en økonomisk vekst antas å bidra til fremvekst av en selvstendig middelklasse, som ofte knyttes tett til utviklingen av et demokrati. Dernest antas mobilisering av selvstendige sosiale grupper å bidra til endring av den politiske kulturen. Når slike grupper etableres, åpnes også mulighetene for politisk diskusjon og organisering i samfunnet, hvilket igjen er et viktig utgangspunkt for videre politisk arbeid (Diamond, 1994a: 235-237).

Internasjonal diffusjon

Kulturen har dype røtter. Den dannes gjennom praksis og erfaring, reproduseres gjennom sosialisering i diverse institusjoner, og omformes av ideer, doktriner og den institusjonsbyggingen de politiske lederne utfører. Kulturen kan forandres gradvis men likevel inngående ved at økonomisk utvikling over lengre tid fører til endringer i sosiale strukturer, og den kan reflektere effekten som mobilisering av autonome organisasjoner har. Til slutt kan kultur også påvirkes gjennom spredning av verdier og holdninger i det internasjonale miljøet. For eksempel skjedde dette gjennom utdanning og misjonsvirksomhet under fransk og britisk kolonistyre. I de senere åre har pressedekningen av hendelser over hele verden ekspandert kraftig, og ettersom mediene stadig blir bedre, raskere og når ut til flere mennesker er dette en moderne og effektiv måte å spre holdninger og verdier på (Diamond, 1994a: 237-238). I figur 2.2 oppsummerer jeg faktorene som antas å bidra til å forme en nasjons politiske kultur.

Figur 2.2 Faktorer som bidrar til å forme politisk kultur

Politisk kulturs påvirkning på demokratisk konsolidering

Ettersom kjernen i oppgaven er å finne årsaken(e) til demokratisk tilbakegang, vil jeg i dette kapitlet redegjøre for hvordan politisk kultur kan antas å påvirke demokratiseringsprosessen. Jeg baserer meg hovedsakelig på Diamonds (1999) oversikt der han fremhever legitimitet, holdninger til autoritet, politisk deltakelse, og sivilsamfunnet som de viktigste elementene.

Dahl (1971) fremhever fem politisk-kulturelle trekk som er viktig for utviklingen av demokratiet: i) Borgerne må tro på de demokratiske institusjonenes legitimitet, og foretrekke disse. Dette innebærer også en oppfattelse av allmenn deltakelse og konkurranse om offentlige verv som legitimt; ii) Det må være et visst autoritetsforhold mellom de som styrer og de som blir styrt. Et demokrati kjennetegnes med varierte og blandete forhold til autoritet, for eksempel i form av både underkastelse og protest; iii) Borgerne må ha tillit til at regjeringen har kompetanse til å løse landets problemer på en effektiv måte; iv) Borgerne må ha tillit til, og stole på de politiske aktørene; v) Borgerne må ønske og tro på muligheten til politisk samarbeid, og på at konflikt er legitimt (Dahl, 1971: 129-162).

Dahls kriterier samsvarer i stor grad med Diamonds (1999) gjennomgang av de viktigste teoretiske faktorene om sammenhengen mellom politisk kultur og demokratisk konsolidering.

Legitimitet

Politisk kultur kan først og fremst komme til uttrykk gjennom legitimitet, som reflekterer sterk tilknytning til det politiske systemet og dets prosesser. Troen på demokratiets legitimitet, samt borgernes sosiale aksept for regimet, basert på normer i befolkningen, er et av

grunnprinsippene for et stabilt demokrati. For at et demokrati skal konsolideres kreves støtte i befolkningen i form av en oppfatning om at en demokratisk styreform har en politisk egenverdi. Dette betyr imidlertid ikke at alle til enhver tid er helt fornøyd med måten demokratiet fungerer på, men at de er sterkt knyttet til de demokratiske prinsippene og ikke ønsker en alternativ styreform. En slik demokratisk legitimitet er i stor grad et resultat av hvordan det demokratiske regimet har fungert over tid, og innebærer en oppfatning av folket som en kilde til politisk autoritet. Legitimiteten preges også i stor grad av regimets yteevne, og i hvilken grad borgerne ser politiske resultater. I praksis vil dette måles i form av hvor godt borgerne mener at staten lykkes med å løse oppgavene den er satt til, eller i hvilken grad den lykkes med å levere goder og tjenester til borgerne sine. Det er den politiske output-prosessen som er fokus for slike vurderinger, og ettersom disse er viktig for legitimiteten, vil de også påvirke den demokratiske konsolideringen (Diamond, 1999:77-78, 168-171).

Holdninger til autoritet

Dernest er holdninger til autoritet er et sentralt spørsmål i forhold til politisk kultur. I 1961 gjorde Alex Inkeles en studie av det autoritære personlighetssyndromet. Han fant personlighetstrekk som fremmedhat, sterk tiltro til mektige ledere, oppfatning av maktesløshet og ineffektivitet samt høy grad av kynisme og mistenksomhet, som han mente hadde sammenheng med forskjellige former for politisk ekstremisme. Dette kan ses som et omvendt bilde av de egenskapene som stilles til en demokratisk holdning til autoritet, som er fleksibilitet, tillit, åpenhet overfor nye ideer og erfaringer, anerkjennelse av andre og toleranse. Dernest bør holdningen til autoritet preges av ansvarlighet og årvåkenhet, snarere enn ureflektert underkastelse eller fiendtlig motstand (Diamond, 1999: 167-168).

Politisk deltakelse

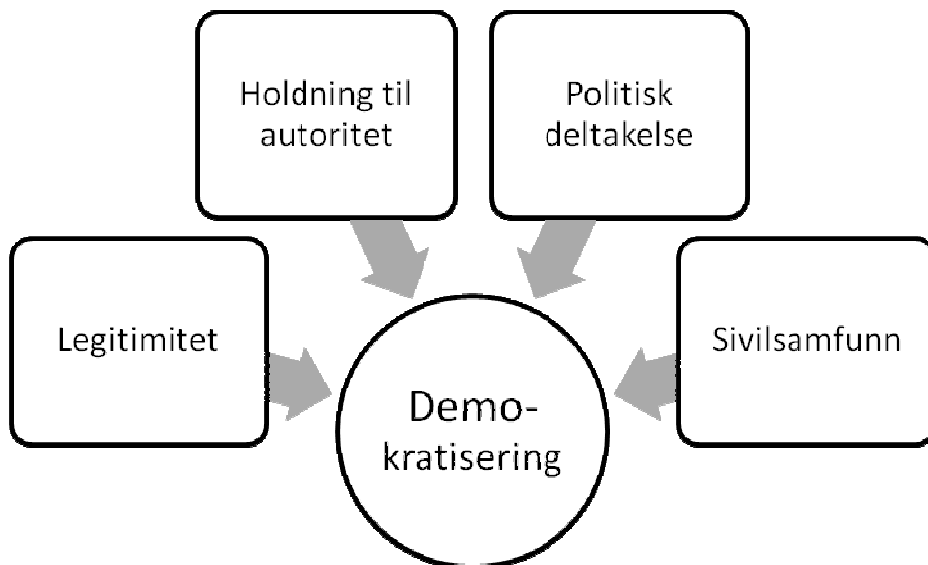
Videre kommer den politiske kulturen til syne gjennom deltakelse. Aktive borgere er viktig i all demokratisk politisk kultur, og innebærer mer enn valgdeltakelse. En deltakende politisk kultur bør inneholde et syn på "selvet" som en aktiv del av det politiske liv. Dette uttrykkes gjennom en aktiv politisk og samfunnsmessig interesse, informasjon, kunnskap og organisasjonsmedlemskap (Almond et al., 1989: 18). For å være en deltakende borger, forutsettes også en viss selvtillit og tro på at man kan bidra til å påvirke politikken. På denne måten bidrar politisk deltakelse til personlige erfaringer som igjen kan være med på å øke regimets demokratiske legitimitet (Diamond, 1999: 171).

Sivilsamfunnet

Almond og Verba anser "civic culture" som en type politisk kultur, som de mente å påvise i en rekke demokratier, og at spesielle egenskaper ved denne er blandingen av orienteringer. Deltakerrollen kombineres og balanseres med rollen som politisk subjekt, noe som innebærer passiv aksept av autoritet og tillit til denne. Videre kombineres den også med elementer av den "minimalistiske" politiske kulturen, som bidrar til å binde individet til ikke-politiske grupper som kirke og familie. En slik kombinasjon av roller modererer styrken på den politiske deltakelsen ved å gi den en periodisk og tilbakevendende karakter. Dette tilfører regimet legitimitet og støtte, og opprettholder institusjoner utenfor staten som kan kontrollere misbruk eller overdreven opphopning av statsmakt. "Civic culture" blander også politisk intensitet med samarbeidsvilje, og forpliktelser overfor systemet, nasjonen og fellesskapet. Disse elementene bidrar til å dempe konflikter og til å bygge broer mellom politiske splittelser. Videre bidrar også sosial tillit til å forenkle dannelsen av de vertikale båndene mellom eliter og deres grupper, som sørger for at politikken fungerer innenfor institusjonelle og demokratiske grenser og vilkår. Et slikt spenningsforhold mellom konsensus og splittelse er et sentralt element i en demokratisk politisk kultur (Diamond, 1999: 171; Almond et al., 1989).

For at en slik 'civic culture' skal kunne utvikles, kreves det et aktivt sivilsamfunn som motvekt til det statlige apparatet, og som jobber for å forhindre monopolisering av makt. Uavhengig presse, fri opposisjon, forskjellige trossamfunn, arbeidstakerorganisasjoner, utdanningsinstanser og politiske partier er viktige elementer i sivilsamfunnet. I et stabilt demokrati institusjonaliserer slike ikke-statlige organisasjoner de verdier og holdninger som kjennetegner en 'civic culture'. Slike organisasjoner sitter ofte inne med den kunnskap og de ressurser som kreves for å kunne motstå statens forsøk på å dominere samfunnet. For å danne grobunn for et stabilt demokrati, må også de ulike gruppene innen sivilsamfunnet anerkjenne hverandre og hverandres interesser. Dette betyr at samfunnet må ha en gjennomgående kultur som, kombinert med de rette institusjonene, gir et godt demokratisk miljø (Devold, 2000: 29). I figur 2.3 oppsummerer jeg hvordan politisk kultur antas å påvirke demokratikvaliteten eller demokratiseringsprosessen generelt.

Figur 2.3 Politisk kulturelle faktorer som påvirker demokratisering

Oppsummering

Politisk kultur betegnes ofte som en restkategori; i så tilfelle er det en restkategori av stor betydning for utviklingen av demokratiet. Det er sjelden at en stat eller nasjon har kun *en* politisk kultur, og i en studie som denne blir det derfor nødvendig å trekk ut de kjennetegnene som går igjen i de fleste subkulturene. For å finne disse, er det først og fremst nødvendig å se på historisk arv og tradisjoner, samt den nasjonale identiteten i landet. Dette er faktorer som har en viktig rolle i utformingen av den politiske kulturen. Dernest antas også institusjonell sosialisering, politisk lederskap, sosioøkonomisk endring og internasjonal diffusjon å bidra til å forme den politiske kulturen. Hovedfokuset i denne oppgaven er imidlertid å undersøke hvilken betydning den politiske kulturen har for demokratiet, som testes gjennom legitimitet, holdning til autoritet, politisk deltakelse og et aktivt sivilsamfunn. Ettersom den politiske kulturen utgjør det grunnleggende holdnings- og verdsett i samfunnet, er det naturlig å anta at dette variabelsettet også er av betydning for utviklingen av de politiske institusjonene.

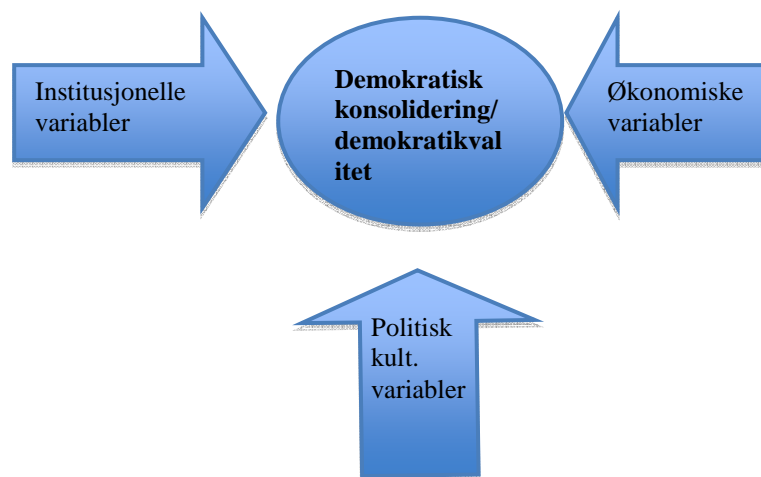
2.4.3 Oppsummering institusjonelle, økonomiske og politisk kulturelle variabler og demokratisk konsolidering

Demokratibegrepet har mange definisjoner, men jeg benytter meg av den som forutsetter at staten praktiserer frie og rettferdige valg, har allmenn stemmerett, har politiske og sivile rettigheter, at de som er valgt faktisk styrer landet og en horisontal ansvarlighet.

Kjennetegnene er ikke dikotome, hvilket betyr at stater kan score ulikt på de forskjellige kjennetegnene og likevel karakterisere som demokrati.

For å lykkes med å danne, og ikke minst gjøre et demokratisk system stabilt og resistent mot tilbakefall, bør en rekke faktorer være til stede. Dette kapitlet har gitt en teoretisk oversikt over disse faktorene. Som illustrert i figur 2.4, kan disse faktorene systematiseres i tre sett av variabler; institusjonelle, økonomiske og politisk kulturelle.

Figur 2.4 Teoretisk sammenheng mellom avhengig variabel og forklaringsvariablene

Studiene som har ledet til disse variabelsettene, er makrostudier med det formål å komme frem til generelle retningslinjer for demokratisk konsolidering. Hvert av variabelsettene inneholder flere variabler. For å oppsummere disse, og samtidig vise hvilken betydning de kan ha på demokratisk kvalitet, har jeg satt variablene inn i en hypotesetabell.

Tabell 2.2 Teoretisk basert hypotesetabell

Hypotese	Variabel	Positivt for demokrati-kvaliteten	Negativt for demokrati-kvaliteten	Annet/Merknader
Institusjonelle variabler:				
1	Presidentstyre		X	
2	Parlamentarisme	X		
3	Semipresidentstyre			Synes ikke å være den mest ideelle løsningen for å oppnå demokrati
4	Flertallsvalg		X	
5	Forholdstallsvalg	X		
6	Sivilsamfunn	Aktivt og fungerende	Passivt	
7	Partipluralisme	Relativ	Overdreven	
8	Rettsstat	Uavhengig	Politisk styrt, korrump	
Økonomiske variabler:				
9	Planøkonomi Markedsøkonomi			Det bør være en blanding av de to systemene
10	Velstand	X		
11	Økonomisk vekst	X		
12	Inflasjon	Moderat	Høy	
13	Ulikhet (inntekts-forskjeller)	Lav	Høy	
14	Arbeidsledighet	Lav	Høy	
Politisk kulturelle variabler:				
15	Legitimitet	Høy	Lav	
16	Holdning til autoritet	Mye tillit	Lite tillit	
17	Politisk deltakelse	Høy	Lav	
18	Sivilsamfunn	Aktivt og fungerende	Passivt	

Tabell 2.2 viser at de fleste variablene kan ha både positiv og negativ innvirkning på demokratiet, alt etter hvordan det empiriske materialet scorer.

3. METODE, DATA, KILDER OG GJENNOMFØRBARHET

Oppgaven søker å finne ut hvorfor Russland opplever en demokratisk tilbakegang. For å undersøke dette gjør jeg en casestudie. Jeg starter dette kapitlet med å begrunne hvorfor casestudie er en velegnet metode for å svare på oppgavens problemstilling. Først ser jeg på

casestudie generelt og prosessanalyse spesielt, og går så inn på begrensninger og svakheter ved metoden. Videre gjennomgår jeg viktigheten av å innlemme et tilstrekkelig tidsperspektiv i casestudier, før jeg presenterer og operasjonaliserer forklaringsvariablene som skal benyttes i analysen. Til slutt gjennomgår jeg data, kilder og gjennomførbarhet i oppgaven

Metode er forskningens verktøykasse, og forskjellig verktøy kan belyse problemstillingen på forskjellige måter. Dette gjør metodevalg til gjenstand for stort engasjement og debatt i forskningsmiljøene. Skocpol (2003: 409) hevder eksplisitt at forskere forplikter seg til å delta i debatten om optimale metoder for empirisk forskning.

Valg av metode styres hovedsakelig av problemstilling og datatilgang. Både kvantitative og kvalitative studier er viktige bidrag til forskning. Den primære kritikken mot kvantitative studier går på manglende dybdekunnskap om det som analyseres. Enkelte variabler lar seg vanskelig teste kvantitativt, men kan likevel ha en vesentlig effekt på det man studerer. Slike variabler må utelates i kvantitative studier, men kan inkluderes i kvalitative studier. Ettersom kvalitative studier vanligvis behandler få enheter, går hovedkritikken mot slike metoder på manglende generaliserbarhet. På bakgrunn av at en casestudie kan strekke seg over et lengre tidsperspektiv, hevder Gerring (2004: 343). imidlertid at en casestudie i seg selv kan inneholde mange caser. Selv om jeg fokuserer på kun *en stat*, strekker tidsperspektivet seg fra Sovjetunionen kollapset og frem til i dag, og jeg har således flere observasjonspunkter eller caser.

3.1 Valg av metode

3.1.1 Casestudie

Casestudie kan anses som en intensiv studie av en enhet, med det formål å forstå en større gruppe lignende enheter. Selv om mye av empirien vi kjenner kommer fra casestudier, er metoden lite anerkjent (Gerring, 2004: 341-342). Gerring og Ragin fremhever dybdekunnskap som casestudiets største styrke (Gerring, 2004: 348; Ragin, 2004). Ragin (1987) påpeker også at studier med få enheter (liten-N) er best egnet til å fange opp kompleksiteten i sosiale fenomener, hvilket er nettopp det jeg søker i denne oppgaven.

George og Bennett (2005) nevner flere styrker ved casestudiemetoden. Først gir casestudier forskeren mulighet til å oppnå høy *begrepsvaliditet*, eller til å finne de indikatorene som best

måler²¹ det som faktisk skal måles. Dette kan være krevende ettersom enkelte variabler innenfor samfunnsforskning er vanskelig å måle. For eksempel kan en handling regnes som demokratisk i en kulturell sammenheng, men udemokratisk i en annen. Dette fremmer nødvendigheten av en omfattende vurdering av kontekstuelle faktorer, som casestudier er velegnet til. Ettersom Russland fremstår som et semipresidentstyrt demokrati i følge landets konstitusjon, er det helt nødvendig å undersøke kontekstuelle eller bakenforliggende faktorer for å kunne avsløre årsaken(e) til den demokratiske tilbakegangen.

Videre har casestudier en viktig fordel ved at de kan *identifisere nye variabler og hypoteser* gjennom feltstudier og studier av avvikende case, noe som igjen kan bidra til utvikling av nye teorier. Ettersom jeg undersøker kontekstuelle faktorer, kan det derfor komme frem nye variabler som kan bidra til å forklare den demokratiske tilbakegangen i Russland.

Til slutt fremhever George og Bennett *undersøkelsen av kausalmekanismer* innen et enkelt case som en styrke. Siden en casestudie kan ta for seg et stort antall variabler, er mulighetene gode for å avdekke uventede aspekter ved spesielle kausalmekanismer. I tillegg kan man identifisere hvilke betingelser som må være til stede i casen for å aktivere en spesiell kausalmekanisme (George and Bennet, 2005: 19-21).

I likhet med de fleste forskningsmetoder, finnes det også ulike forgreninger av casestudier. Ettersom jeg fokuserer på teoritestning, er prosessanalyse (process-tracing) en velegnet metode.

3.1.2 *Prosessanalyse*

George og Bennett (2005) hevder at prosessanalyse er et viktig verktøy for teoritestning, både fordi den frembringer mange observasjoner innenfor en case og fordi observasjonene må knyttes sammen på spesielle måter for å utgjøre en forklaring på casen. Metoden tar sikte på å identifisere kausale prosesser – altså årsakskjeder og årsaksmekanismer – mellom forklaringsvariablene og utfallet på den avhengige variabelen. Prosessanalyse er velegnet til å identifisere forskjellige årsakskjeder der dette er mulig. På bakgrunn av hvordan ulike vilkår og variabler samhandler over tid og således gir spesielle utfall på avhengig variabel, kan prosessanalyse altså brukes til å sette sammen ulike årsakskjeder som har ført til demokratisk

²¹ Kvalitative data er ikke "målinger" slik man måler kvantitative data, men for enkelthets skyld bruker jeg begrepet, selv om at jeg gjør en casestudie

tilbakegang i Russland. Dette kalles *equifinality*, og betyr at flere årsakskjeder kan gi likt resultatet. Slike case kan i neste omgang benyttes som byggesteiner for empirisk induktiv utvikling av nye teorier eller typologier (George et al., 2005: 10, 206-207, 215). Ettersom Russland er et stort og fragmentert land med enorme forskjeller, er det naturlig å anta at forskjellige årsakskjeder i ulike landsdeler eller miljøer kan bidra til demokratisk tilbakegang. Selv om ikke oppgaven er teoriutviklende, kan den bidra til å berike litteraturen om hvordan enkelte veivalg, under spesielle forutsetninger, kan påvirke en demokratisk konsolideringsprosess.

Prosessanalyse må ikke forveksles med historiske forklaringer, ettersom den gjør nettopp slike om til analytiske teoretiske forklaringer ved å konstatere om korrelasjonene er kausale eller ikke. Dette kan gjennomføres ved å vise hvordan forklaringsvariabelen(e) kan sette i gang en kompleks årsakskjede. Metoden frembringer det George og Bennett karakteriserer som en mellomting mellom historikere og statsvitere "who are sensitive to the complexities of historical events but are more interested in theorizing about categories of cases as well as explaining individual cases" (George et al., 2005: 223).

Prosessanalyse er spesielt gunstig til å forklare *avvikende case*, fordi den kan utpeke variabler som ellers ville blitt utelatt i den opprinnelige modellen. Jeg anser Russland som en slik avvikende case i forhold til den tidlige transisjonslitteraturen, i forhold til andre postkommunistiske stater som har lyktes med demokratiseringsprosessen, fordi faktorer som vanligvis er positive for en demokratiutvikling, ikke har virket som forventet i Russland, fordi Russland er både "together with the West and opposed to it"²² (Shevtsova, 2009: 62), og fordi forholdene under transisjonsprosessen i følge Karl og Schmitter (1991), lå godt til rette for en videre utvikling av demokratiet. Til slutt hevder George og Bennett at prosessanalyse er det observasjonshjelpemidlet som går ut over samvariasjon som eneste kilde til kausal inferens (George et al., 2005: 115, 223-224)

Konklusjoner fra casestudier står sterkere dersom de sammenlignes med andre studier. Prosessanalyse kan ikke eliminere seg frem til *en* riktig teori av mange mulige. Men dersom konkurrerende teorier gjør lignende prosessanalyseprediksjoner, kan mange enkeltcasestudier

²² Shevtsova mener at Russland er "together with (...)" gjennom medlemskap i blant annet G8 og Europarådet, men "opposed to (...)" ved at landet fører en stormakts- og ny-imperialistisk utenrikspolitikk, som inkluderer atomvåpen, som strategi for å gjenoppstå som en internasjonal stormakt. Både militaristiske midler og de nasjonale energiresursene brukes som våpen i denne kampen (Shevtsova, 2009: 62).

til slutt ekskludere enkelte forklaringer. Dersom en forklaring viser en prosessanalyseprediksjon som alle andre teorier anslår er usannsynlig eller umulig, kan prosessanalyse i en enkeltcasestudie sitte igjen med kun en mulig forklaring (George et al., 2005: 220).

3.1.3 Tidsperspektivet

Politiske prosesser, som demokratisering, utvikles over tid. Et vanlig problem med samfunnsvitenskapelige studier er at de uføres over et for kort tidsrom, og dermed ikke klarer å fange opp nødvendige forklaringsfaktorer i forhold til det som undersøkes (Pierson, 2003: 178). I utgangspunktet omhandler denne oppgaven perioden fra Russland ble selvstendig og frem til i dag. Men det faktum at den demokratiske prosessen har reversert, sammen med Russlands særegne historiske arv, åpner for at et tradisjons- og kulturbetinget perspektiv kan ha en vesentlig betydning for manglende demokratiseringsvilje blant folket. For å fange opp dette trengs et tidsperspektiv som går lenger tilbake enn til 1991, og dette gir en casestudie rom for. Det er altså mange fordeler med casestudien, men som alle andre metoder, har den også begrensninger og svakheter.

3.1.4 Begrensninger og svakheter ved casestudier

Casene som velges i casestudier er ikke nødvendigvis *representative*, og hovedformålet med resultatene er heller ikke generalisering fra et utvalg til en større populasjon som for kvantitative resultater (George et al., 2005: 31). Likevel hevder Gerring at casestudier også har som mål å trekke slutninger til tilfeller som ligner den aktuelle casen, altså en svakere form for generalisering (Gerring, 2004: 342-344)

En annen begrensning går på *usikkerhet*. KKV avskriver forskningsdesign uten variasjon på den avhengige variabelen, samt casestudier der N=1. De hevder at slike studier, til tross for flere mulige forklaringer, kan gi vage resultater og ukorrekt inferens dersom det forekommer målefeil (King et al., 1994: 108, 208-211). George og Bennett og Gerring hevder derimot at man kan ha mange observasjoner på en case, og at dette reduserer faren for problemet.

Dernest kan flere typer studier uten variasjon i avhengig variabel være nyttig for teoritesting og teoriutvikling dersom det gjøres mange observasjoner på en case (George et al., 2005: 32; Gerring, 2004: 343). Etersom jeg gjør en diakron sammenligning økes antall observasjoner betraktelig.

Til slutt kan alle studier, inkludert casestudier, preges av ulike former for bias. Dersom dette er bevisst velger forskeren ut variabler og case på bakgrunn av en forutinntatt mening som han/hun søker å støtte gjennom forskningen. Ubevisst bias kan ha flere kilder, men gir likefullt skjevheter i resultatet. Disse skyldes imidlertid ikke forskeren (Huff, 1954: 111).

En av hovedkritikkene mot casestudier er *utvalgsbias*, som er bias i forhold til valg av case. I følge statistikere bør utvalget være randomisert, hvilket det aldri vil bli i en casestudie (King et al., 1994: 94). Forskere som benytter casestudiemetoden går derimot inn for å velge case med spesielle kjennetegn som de ønsker å forske på. Dette kaller KKV ”selection on the dependent variable”, som de fremhever som en av de største svakhetene innen kvalitativ forskning (King et al., 1994: 128-130). I casestudier er dette imidlertid en nyttig måte å velge case på for å utelukke variabler som er verken nødvendige eller tilstrekkelige betingelser for fenomenet som undersøkes. Ragin (2000 i Mahoney, 2003: 351) hevder også at nettopp denne utvalgsmåten er svært velegnet for å kunne fastslå nødvendige årsaksforhold.

Enhver studie risikerer bias som følge av *utelatte variabler*, ettersom man aldri kan være sikker på at man har klart å identifisere og inkludere alle relevante variabler. Dersom en av de utelatte forklaringsvariablene er den som virkelig forklarer fenomenet gir det *spuriøsitet*. Slike tilfeller kan føre til feilslutninger om årsaksforholdene, og for å unngå dette, må man prøve å identifisere alle variabler med mulig forklaringskraft (King et al., 1994: 177). Samtidig hevder Lijphart (1971) at man bør forsøke å unngå problemet med for mange variabler og for få case, som han fremhever som et problem med liten-N-studier. KKV (1994: 169, 178, 275) støtter Lijphart i dette, og hevder at forskningsdesignet i kvalitative studier ofte svekkes av at for mange irrelevante kontrollvariabler inkluderes. På den annen side er variabelmangfoldet en av casestudiens styrker, og nødvendig for å oppnå dybdekunnskap. Forskningsdesignets validitet kan også hevdes å svekkes av utelatte variabler dersom dette grunner i at forskeren favoriserer noen hypoteser som mer interessant enn andre. For teoritestning i studier med kun en case er det derfor viktig å anvende prosessanalyseprosedyrene på et vidt spekter av alternative hypoteser basert på motstridende teorier (George et al., 2005: 80).

Datautvalg er den siste kilden til bias som jeg diskuterer. Denne gjennomgås i avsnitt 3.3.1 under data, kilder og gjennomførbarhet, men først gjennomgår og operasjonaliserer jeg forklaringsvariablene.

3.2 Forklaringsvariabler

For å unngå spuriøse sammenhenger og feilslutninger i årsaksforholdene har jeg, med utgangspunkt i det teoretiske rammeverket, forsøkt å innlemme de viktigste variablene som kan antas å påvirke den demokratiske konsolideringsprosessen. Som nevnt underveis i teorikapitlet, har jeg utelatt variablene om territoriell organisering og internasjonal kontekst fordi det var uklart hvordan disse påvirket demokratiet, både teoretisk og empirisk. Nedenfor viser jeg hvordan jeg vil teste de institusjonelle, økonomiske, og politisk-kulturelle variabelsettene empirisk. Jeg forventer at disse forklarer den demokratiske tilbakegangen i Russland, men dersom det viser seg at disse variablene ikke gir svar på problemstillingen, kan det antas at variabler som ikke er en del av det teoretiske rammeverket er avgjørende.

3.2.1 Operasjonalisering av forklaringsvariablene

Å finne gode faktorer som måler det man faktisk ønsker å måle, kan være en utfordring. På bakgrunn av det teoretiske rammeverket vil jeg nedenfor operasjonalisere forklaringsvariablene slik jeg mener er mest naturlig. De fleste operasjonaliseringene gir seg selv ut fra teorien, mens andre er basert på datatilgang. For å identifisere en eventuell endring i variablene, ser jeg på utviklingen fra 1991 og frem til i dag der det er mulig.

Institusjonelle variabler

Teorien legger gode føringer på hvordan de institusjonelle variablene måles. Jeg starter med å se kort på utformingen av den nye konstitusjonen i 1993, som var avgjørende for valg av nytt politisk system i Russland. Videre ser jeg på valget av semipresidentstyre og på hvordan maktdelingen mellom utøvende og lovgivende makt fungerer. Dernest går jeg gjennom valgsystemene, og undersøker hvordan Russland har løst utfordringen med viktigheten av en fungerende rettsstat. Til slutt ser jeg på hvilken rolle sivilsamfunnet og politiske partier har i Russland, og hvordan disse fungerer i praksis. Oppsummert måles de institusjonelle variablene i tilstedeværelse og effektivitet av politiske institusjoner som anses som viktige for en vellykket demokratiske konsolidering.

Økonomiske variabler

Det er også liten variasjon i hvordan de økonomiske variablene måles. For å bestemme det økonomiske samfunnet i Russland, ser jeg på overgangen fra planøkonomi til markedsøkonomi. For å måle (endringer i) økonomisk utvikling fokuserer jeg på BNP per capita, fattigdom, ulikhet, inflasjon og arbeidsledighet. Samlet er disse verdiene en god

indikator på hvordan økonomien i landet har utviklet seg. Dette er data som er relativt lett tilgjengelige, og enkle å sammenligne over tid.

Politisk-kulturelle variabler

Politisk kultur er et omdiskutert begrep, og ettersom det er basert på holdninger, verdier og adferd, kan denne variabelen være utfordrende å måle. Men også her gir teorien god veiledning til operasjonalisering. Jeg starter med å trekke frem viktige hendelser i russisk historie som antas å ha hatt betydning for utviklingen, og dermed også for utforming av verdier, holdninger og adferd blant befolkningen. Disse tre elementene måler jeg ved hjelp av spørreundersøkelser og statistisk data. Jeg starter med å se på legitimitet og sosial aksept for det fungerende politiske systemet. Dette måler jeg gjennom tillit til sentrale ledere og institusjoner, og tillit til demokratiet som styreform. Videre undersøker jeg befolkningens holdning til autoritet, som jeg måler med holdning til presidenten og presidentperioden, samt tillit til rettsvesenet og organer som skal opprettholde lov og orden. Dernest undersøker jeg politisk deltakelse gjennom valgdeltakelse, politisk interesse og politiske diskusjoner i befolkningen. Til slutt ser jeg på sivilsamfunnets samfunnsposisjon gjennom tillit til partisystemet, organisasjonsmedlemskap, og deltakelse i underskriftskampanjer, boikott og demonstrasjoner.

3.3 Data, kilder og gjennomførbarhet

For å belyse oppgavens problemstilling best mulig har jeg samlet inn ulike typer data fra flere kilder. Jeg starter imidlertid med å gjennomgå den siste formen for bias som omhandler datamateriale, før jeg ser på de ulike datatypene og diskuterer kort fordeler og ulemper ved disse. Jeg avslutter kapitlet med en kommentar i forhold til gjennomførbarheten ved prosjektet.

3.3.1 Datamateriale som bias

I tillegg til kildene til bias som er nevnt i avsnitt 3.1.4 kan også datamaterialet være en slik kilde. Prinsipielt bør et rikt utvalg av kilder benyttes i akademiske arbeider, dette for å øke troverdigheten, validiteten og reliabiliteten i arbeidet og i resultatene. KKV (1994: 12) hevder at innsamling av så mye data som mulig styrker forskningsprosjektet.

Et problem i forhold til det empiriske datamaterialet om Russland er at man risikerer redigerte og/eller utplukkede data. Ettersom Russland er sterkt kontrollert av presidenten og

myndighetene, kan det få store konsekvenser dersom man forsøker å formidle kunnskap som disse ønsker hemmeligholdt eller fremstilt annerledes. Et eksempel blant mange er drapet på Anna Politkovskaya i 2006. Hun var kritisk til Putin og hans regime, og særlig til håndteringen av den tsjetsjenske konflikten (Politkovskaja, 2007b, 2005, 2007a). Slike episoder viser at det er risikofylt å kjempe for demokrati og menneskerettigheter i Russland, og bidrar antakeligvis også til å redusere den empiriske datatilgangen om Russland. Dette er et problem som kan føre til bias i form av ensidig fremstilling av datamaterialet, og det kreves desto større bevissthet og kritisk sans fra forskeren når slike data anvendes. Selv om dataene kan være unøyaktig og kanskje til dels også uriktig, mener jeg likevel at dette forskningsprosjektet er gjennomførbart i forhold til datagrunnlaget som er tilgjengelig, men på grunn av uvissheten rundt dette må jeg anta en høyere grad av usikkerhet i forhold til resultatene jeg kommer frem til.

3.3.2 Data og kilder

Dataene i oppgaven er hentet fra flere kilder. Jeg har fortrinnsvis benyttet meg av biblioteket for samfunnsvitenskap ved Universitetet i Bergen, men også søkemotorer²³ og direkte søk i tidsskrift på internett. I tillegg har jeg blitt tipset om, og fått låne mye litteratur av min veileder, Lars G. Svåsand. Dataene er delt inn i kategoriene *litteratur, dokumenter og statistisk data*.

Litteratur

Opgaven baseres i stor grad på sekundærlitteratur i form av fagbøker og vitenskapelige artikler; dels viktige bidrag til demokratisering generelt, dels mer spesifikke empiriske studier om Russland, eller der Russland inngår som et av flere land i en undersøkelse. Dette gir en rikholdig oversikt over hva som har blitt skrevet om emnet tidligere, både teoretisk og empirisk. Likevel kan slike kilder preges av forfatterens personlige holdninger til og oppfatning om det de skriver om, og således ikke fremstår tilstrekkelig nøytrale. For å veie opp for dette, har jeg søkt informasjon i flere kilder og vurdert dem opp mot hverandre.

I oppgavens empiridel har jeg valgt å benytte en del litteratur av Anna Politkovskaja, til tross for at hun var kritisk til Putin og hans regime. Dette skjuler hun heller ikke når hun skriver. Selv om hun skriver langt fra nøytralt, velger jeg å referere til både henne og eksempler som hun bruker av flere grunner. Hun er en god kilde fra "innsiden" av Russland og har god

²³ Hovedsakelig Google Scholar.

kjennskap til og innsikt i regimet. Det skal mye mot til å tørre å kritisere Putin og hans regime så åpent og i så krasse ordelag som hun gjorde, hvilket også kostet henne livet. Dette taler for at hun ikke skulle ha interesse av å fremstille verken Putin eller regimet som verre enn det faktisk er, ettersom hun utmerket godt visste hvilken risiko hun løp gjennom sitt arbeide. Politkovskaja viste også gode journalistiske kvaliteter ved blant annet å representere begge sider av Tsjetsjenia-konflikten. Hun har høstet mye anerkjennelse for å ha våget å sette omstridte samfunnsaker på dagsorden, og har på den måten bidratt til å rette søkelyset mot Russland og disse sakene, både nasjonalt og ikke minst internasjonalt.

Dokumenter

En annen viktig del av datatilfanget er dokumenter. Først og fremst benytter jeg Russlands konstitusjon. Denne har jeg gjennomgått grundig for å få inntrykk av hvordan landet er *ment* å fungere. Dette har vært et nyttig utgangspunkt for sammenligning av teori i første omgang, og senere også med empirisk data som viser hvordan landet fungerer i praksis.

Jeg har også benyttet avis- og tidsskriftartikler fra internett. Noen av dokumentene har bidratt direkte som data i oppgaven, men mange har også bidratt til å gi meg utvidet forståelse for, og et bredere helhetsbilde av både Russland og av temaet i oppgaven. Slike data kan anses som subjektive, ettersom pressen kan være politisk farget eller ha andre formål med å publisere spesielle saker med spesielle vinklinger. Dette er det viktig å ta høyde for ved anvendelse av slike data.

Statistisk data

Videre har jeg hentet en del offentlig statistikk, hovedsakelig fra internettkilder som Freedom House, Polity IV, Bertelsmann, Transparency International, International Monetary Fund (IMF), Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE), Russia Votes, World Value Survey, Reporters Without Borders, The Public Opinion Foundation Database og Russian Public Opinion Research Center. En del av disse kildene har data som er samlet og aggregert, mens en del er basert på spørreundersøkelser. Formålet med disse er å plukke et representativt utvalg til å svare på spørsmål, for så å kunne predikere en trend for hele

populasjonen. En del undersøkelser fra Russland har imidlertid store mangler. Dette kan skyldes flere faktorer men vil uansett svekke validiteten i undersøkelsen²⁴.

Jeg benyttet statistisk data spesielt for å plassere Russland på demokrati-diktatur-dimensjonen ved hjelp av Freedom House, Polity IV og Bertelsmann sine demokrativurderinger. Det varierer imidlertid hvorvidt disse er basert på spørreundersøkelser eller innsamlede og aggregerte data. Dette kan hevdes å svekke sammenligningsgrunnlaget, men ettersom jeg hovedsakelig skal vise utviklingstrenden, er dette mindre viktig. Derimot har Freedom House endret spørreskjemaene sine, hvilket kan være et større problem når man sammenligner utvikling over tid. Endrede spørsmålsformuleringer kan bidra til at spørsmålene oppfattes forskjellig fra året før, noe som kan gi utslag på helhetsvurderingen. Ettersom jeg har benyttet flere kilder som alle viser den samme trenden, velger jeg likevel å benytte dataene.

De politisk-kulturelle variablene er også undersøkt ved hjelp av statistisk data, da dette er den enkleste måten å fange opp befolkningens holdninger og verdier på. Disse dataene er hovedsakelig basert på spørreundersøkelser, men jeg har også samlet valgresultater for å se på politisk deltakelse. I utgangspunktet skal slike data være objektive og nøyaktige, men ved flere anledninger har det kommet frem opplysninger som kan skape mistanke om at disse kan være manipulert. Blant annet har ikke internasjonale valgobservatører fått tilgang til å kontrollere de siste valgene i Russland. Videre har Russland svært høy valgdeltakelse til tross for at store deler av befolkningen ikke tror at de kan påvirke politiske beslutninger gjennom å benytte stemmeretten. Til slutt har både Duma- og presidentvalgene vært preget av overveldende oppslutning om Det forente Russland. Det er selvsagt vanskelig å påvise udemokratiske handlinger, men utestenging av observatører sammen med den høye oppslutningen om både valgene og ett enkelt parti, åpner for tanken om at ikke alle prosedyrer foregår slik de burde. På den annen side, er det disse dataene som er tilgjengelig, så jeg velger å bruke dem, men tar høyde for at resultatene i oppgaven kan være preget av unøyaktige data.

3.3.3 Gjennomførbarhet

I mange tilfeller kan et feltopphold styrke kvalitative forskningsprosjekter i forhold til troverdighet og inferens. På den annen side kan det være vanskelig å komme i kontakt med personer som ønsker å uttale seg ærlig og rettmessig om det aktuelle temaet. Dersom folk

²⁴ For mer om spørreundersøkelser, se Grønmo (2004: 182-184).

lyger vil ikke opplysningene nødvendigvis styrke forskningsresultatet, snarere tvert imot. Ettersom Russland er et kontrollert land med begrenset ytringsfrihet, er jeg usikker på om et feltarbeid ville styrket oppgaven. Å gjennomføre et grundig feltarbeid i Russland tror jeg fort kunne ført til brudd på tidsrammen som er satt til gjennomførelsen av masteroppgaven, i tillegg til at det kan bli kostbart. Jeg baserer meg derfor på lettere tilgjengelig data, og mener at problemstillingen med dette skal kunne besvares på en utfyllende måte i løpet av tidsbegrensningen.

Med det teoretiske og metodologiske utgangspunktet som har blitt presentert, vil jeg i det følgende gjennomføre den empiriske undersøkelsen av problemstillingen.

4. EMPIRISK UNDERSØKELSE

I det teoretiske rammeverket gjennomgår jeg institusjonelle, økonomiske og politisk kulturelle variabler som antas å være viktige for en vellykket konsolidering av et nyetablert demokrati. Nedenfor vil jeg undersøke i hvilken grad Russland passer til disse variablene. Formålet med kapitlet er å vise hvordan Russland er *ment å fungere*, med utgangspunkt i blant annet landets konstitusjon og lovverk, og hvordan det faktisk fungerer i praksis.

4.1 Demokratisk konsolidering i Russland

”Det å danne en politisk opposisjon i Russland ble praktisk umulig etter 1996. For det første mangler vi et uavhengig rettsvesen. (...) For det andre mangler vi uavhengige, riksdekkende massemedier. (...) For det tredje finnes det ingen uavhengige økonomiske kilder til noe som helst av betydning. I disse tre grunnleggende faktorenes fravær er det umulig å skape noen levedyktig politisk opposisjon i Russland. Det finnes ikke noe demokrati i Russland nå, for et demokrati uten noen opposisjon er umulig” (Politkovskaja, 2007b: 34).

Politkovskaja ser lite optimistisk på Russland som politisk system. Nedenfor undersøker jeg blant annet om hun har grunnlag for denne krasse påstanden.

4.1.1 Institusjonelle variabler

I den russiske konstitusjonen (1993: artikkel 1)²⁵ heter det at ”The Russian Federation – Russia shall be a democratic federal rule-of-law state with the republican form of

²⁵ Heretter henviser jeg til konstitusjonen med referansen ”A” og nummer på den aktuelle artikkelen.

government²⁶. The names “Russian Federation” and “Russia” shall be equivalent”. Med dette utgangspunktet er det naturlig å vente seg en demokratisk fortsettelse på konstitusjonen og en demokratisk stat. For å undersøke de institusjonelle variablene tar jeg utgangspunkt i konstitusjonen, som beskriver hvordan landet er ment å fungere.

Ettersom konstitusjonen danner grunnlaget for utformingen av de politiske institusjonene, starter jeg med et avsnitt om etableringen av Russlands nye konstitusjon i 1993. Deretter gjennomgår jeg semipresidentstyre, valgsystemet, sivilsamfunnet, de politiske partiene og den rettsstaten i Russland.

Den russiske konstitusjonen av 1993

Den russiske konstitusjonen ble vedtatt ved nasjonalt referendum den 12. desember 1993. Det var tre viktige grunner til at Russland trengte en ny konstitusjon etter Sovjetunionens kollaps; en institusjonell, en ideologisk og en rettslig.

På det *institusjonelle* nivået var det behov for en ny konstitusjon ettersom den forrige var fra 1978 da Russland var en del av det sovjetiske kommunistregimet. Denne konstitusjonen var bygget på eksistensen av en ettpartistat; et institusjonelt rammeverk som forsvant med Sovjetunionen. I Sovjetunionen holdt Kommunistpartiet staten sammen. Da dette forsvant, vendte beslutningsprosessene tilbake til de formelle konstitusjonsprosedyrene som var skrevet for en annen politisk tidsalder. Spesielt merkbart var den sterke sentraliseringen av makten som praktisk talt forsvant med Kommunistpartiet. Kort sagt; konstitusjonen mistet sin institusjonelle verdi og effektivitet. På det *ideologiske* nivået, tilhørte den gamle konstitusjonen den marxistisk-leninistiske kommunistiske ideologien, mens Russland anså seg selv som en mer liberal og vestvendt stat. I en liberal stat er det de individuelle rettighetene som er overordnet, mens under marxisme-leninismen ble staten og samfunnets rettigheter prioritert. Tatt i betraktning en konstitusjons formål, var det absolutt behov for en *rettslige* oppdatering. Konstitusjonen skal være solid og varig, og fungere som statens grunnleggende lov. I 1992 hadde den gamle konstitusjonen gjennomgått over 300 endringer på 14 år, hvilket ikke kan sies å representere en varig lovgivning.

²⁶ “(...) republican government is that in which the people as a body, or only a part of the people, have sovereign power” (Montesquieu, 1989: 10).

Til tross for at alle russiske politikere var enige om at det var behov for en ny konstitusjon, tok det to år å få dette til. Det var to hovedårsaker til dette. Først, foregikk det en maktkamp mellom president Jeltsin og nasjonalforsamlingen²⁷ i 1992-93. Deretter måtte det bestemmes hvordan makten mellom president og nasjonalforsamling skulle fordeles, og hvordan forholdet mellom sentrum og regionene skulle være (Bacon et al., 2006: 70-71).

Nedfelt i den nye konstitusjonen ligger det blant annet instruksjoner om et semipresidentstyre.

Semipresidentstyre

Valg av institusjoner antas altså å ha en viss betydning for utviklingen av et politisk system. Russland har et semipresidentstyre, som kjennetegnes ved at presidenten og regjeringen (ledet av statsministeren) deler den utøvende makten. Hypotesen, H3, sier at dette kan tyde på at staten ikke velger de mest ideelle institusjonene for et demokrati. Bakgrunnen for hypotesen er at semipresidentstyrer åpner for muligheten til å forskyve makten, ofte i retning presidenten. Nedenfor undersøker jeg hvordan semipresidentstyret fungerer i praksis i Russland.

”State power in the Russian Federation shall be exercised on the basis of the separation of the legislative, executive and judiciary branches (...) – (...) by the President of the Russian Federation, the Federal Assembly (Council of the Federation and State Duma), the government of the Russian Federation and courts of the Russian Federation” (A 10 og 11.1).

Konstitusjonen fastslår altså i utgangspunktet Montesquieus maktfordelingsprinsipp. Statsmakten deles mellom tre uavhengige organer med hvert sitt myndighetsområde, og skal ikke dominere hverandre (Montesquieu, 1989: bok 11). Ved nærmere ettersyn, bærer konstitusjonen preg av at presidenten står langt sterkere enn de øvrige organene. Ettersom teorien hevder at semipresidentstyre forstås best med utgangspunkt i presidentstyre (og ikke parlamentarisme), og i et ovenfra-og-ned perspektiv, er dette kanskje ikke uventet.

Deltakerne i debatten om valg av politisk system i Russland på begynnelsen av 1990-tallet argumenterte hovedsakelig med utgangspunkt i hvilket system de mente ville passe Russland best i forhold til den postsovjetske epoken landet befant seg i. Debatten hadde vel så mye

²⁷ Ettersom ”parlament” er en betegnelse som tilhører et parlamentarisk system, er begrepet ”nasjonalforsamling” mer korrekt for et semipresidentstyre.

med fortiden å gjøre som den hadde å gjøre med demokratiske garantier for fremtiden. Tvisten om presidentstyre og parlamentarisme ble utkjempet både på bakgrunn av demokratisk legitimitet ved de to systemene, og i hvilken grad de ulike gruppene kunne ha kommandoen over maktutførelse.

I juni 1991 ble Jeltsin valgt til Russlands første demokratiske leder. Han ble valgt med overveldende flertall i første valgrunde og mente dermed, med støtte i valgresultatene, at folket foretrakk et presidentstyre. Den gamle konstitusjonen hadde ingen retningslinjer for endring av politisk system, men den mest naturlige måten å avgjøre det på ville vært ved parlamentsvalg eller en bindende folkeavstemning. Kun nasjonalforsamlingen hadde den konstitusjonelle retten til å implementere en slik handling, noe de ikke ønsket ettersom det ville innebære at de måtte oppløse seg selv midtveis i perioden. Jeltsin ønsket å oppløse parlamentet, men var forhindret fra dette gjennom konstitusjonen. Denne konflikten forsinket dannelsen av den nye konstitusjonen frem til 1993, da Jeltsin gikk seirende ut av striden med de konservative i nasjonalforsamlingen og oppløste denne. Konstitusjonen ble dermed utformet av den vinnende parten i debatten – presidentskapet. Dette har bidratt til en konstitusjon med et semipresidentstyre, der presidentskapet er sterkt og nasjonalforsamlingen tilsvarende svak (Bacon et al., 2006: 71-73).

I det følgende vil jeg undersøke hvordan maktfordelingen fungerer i praksis.

Maktbalansen mellom utøvende og lovgivende makt i Russland

Den utøvende makt – presidenten og hans støtteapparat

Semipresidentstyret som ble innført i Russland, tok i stor grad utgangspunkt i det franske systemet, der utøvende makt er delt mellom president og regjering. Makten som er tildelt presidenten er en kombinasjon av utnevnelserett og politiske rettigheter. Presidenten er statsoverhode og garantist for konstitusjonen, menneskerettighetene og sivile rettigheter. Han/hun skal sørge for at avtalt funksjon og samhandling mellom de statlige maktorganene overholdes, samt representere Russland i både innen- og utenrikssaker (A 80). Presidenten utnevner statsministeren og kan også lede statsråd; foreslår leder av sentralbanken for Dumaen; utnevner medlemmer til domstolene og til riksadvokatembetet (A 83). Presidenten er også leder for Sikkerhetsrådet (A 83), øverstkommanderende i militæret (A 87), og har rett til å utstede bindende dekreter (*ukazy*) uten godkjenning fra nasjonalforsamlingen. Disse fungerer som lov, men kan ikke være konstitusjonsstridige (A 90). Presidenten har også makt

til å oppløse Dumaen og avsette regjeringen, og til slutt skal ”The President (...) possess immunity” (A 91).

I praksis betyr dette at Russlands president i stor grad kan styre uten særlige innblandinger fra nasjonalforsamlingen. Presidenten har også et omfattende støtteapparat av institusjoner og organer rundt seg. De to viktigste er Presidentadministrasjonen, hvor presidenten velger hvem og hvor mange som skal ansettes, og Sikkerhetsrådet.

Presidentadministrasjonen (PA) er ikke nevnt i konstitusjonen. Den er likefullt en viktig institusjon i kjernen av presidentskapet, og har i dagens Russland en lignende rolle som Kommunistpartiet hadde under Sovjetunionen – den bidrar til å farge alle politiske avgjørelser gjennom sitt tilretteleggingsforhold til presidenten. Sammen med andre rådslående organer støtter PA presidenten (og visepresidenten) administrativt, og tilrettelegger for at han/hun skal kunne utøve sine plikter som statsoverhode best mulig. PA har omlag 2000 ansatte, fordelt på 18 enheter; derav 12 spesialavdelinger. PA ledes av stabssjefen, en av de viktigste politiske stillingene i Russland, fordi denne kontrollerer tilgangen til presidenten og tar aktivt del i å sette politisk dagsorden. En indikasjon på hvordan Putin har fornyet det tradisjonelle autoritære regimet i Russland, er den uformelle regelen om at alle viktige politiske avgjørelser må godkjennes av PA. (Sakwa, 2008: 109; Bacon et al., 2006: 74-75)

Sikkerhetsrådet ble dannet da Jeltsin kom til makten, og er den eneste institusjonen rundt presidenten som er nedfelt i konstitusjonen. Rådet hadde opprinnelig ingen selvstendig politisk stilling, og var i utgangspunktet presidentens rådslående støtteapparat som arbeidet parallelt med regjeringen. I tillegg til å koordinere ulike sikkerhetsbyråers arbeid, er dette fortsatt formålet med sikkerhetsrådet. Sikkerhetsrådets politiske innflytelse reflekterer imidlertid i økende grad rådets lederes personlige karakterer og synspunkter. Etter 1993 har sikkerhetsrådet vært utelukkende under presidentens kontroll, og i konstitusjonen heter det også at presidenten skal ”form and head the Security Council” (A 83.g). Sikkerhetsrådets maktutøvelse og innflytelse har dermed vært avhengig av presidentens ønske, noe som indikerer den svake demokratiske institusjonaliseringen i Russland. Rådet skulle opprinnelig gjøre forberedende arbeid for presidenten i forhold til diverse sikkerhetsområder, men ved et dekret av 10. juli 1996 ble arbeidsområdene utvidet til å inkludere et omfattende ansvar for sosiale, økonomiske, forsvars-, miljø- og informasjonsområder (Sakwa, 2008: 111-113).

I tillegg til at presidenten er tildelt omfattende makt og myndighetsområder gjennom konstitusjonen, utnevner han altså sine nærmeste samarbeidspartnere med viktige politiske verv.

Den utøvende makt – statsministeren og regjeringen

Den russiske *statsministeren* nomineres av presidenten og godkjennes (eller avvises) av Dumaen. I prinsippet er statsministeren ansvarlig overfor begge disse institusjonene. I praksis har Dumaen derimot begrenset makt fordi konstitusjonen fastslår at dersom Dumaen avviser presidentens forslag tre ganger, skal denne oppløses og presidentens forslag godkjennes (A 111). Det kan likevel antas at presidenten vil endre kandidat etter to avvisinger (dette skjedde i september 1998), for å unngå å måtte innkalle til nyvalg av Dumaen.

Ansvarsbalansen mellom statsministeren, presidenten og nasjonalforsamlingen er imidlertid uklar, og ettersom den russiske statsministeren ikke har noe selvstendig maktsentrum i nasjonalforsamlingen, kan formelt sett heller ikke en *'cohabitation'* oppstå, noe som har sammenheng med mangelen på institusjonalisert partisystem.

Statsministeren leder *regjeringen*, som består av en rekke ministre og visestatsministre som har ansvar for hver sine avdelinger. Disse tar ingen egne avgjørelser på nasjonalt nivå, men utarbeider forslag som siden behandles av regjeringen. Statsministeren utformer sitt eget statsråd, som må godkjennes av presidenten, og rådspørres også i forbindelse med utnevnelse av de andre ministrene. Dette gir en ganske diffus men likevel todelt utøvende makt mellom presidenten og statsministeren. Selv om det er nedfelt i konstitusjonens artikkel 110.1 at "Executive power in the Russian Federation shall be exercised by the Government of the Russian Federation", er regjeringsledelsen altså nøye kontrollert av presidenten. Følgelig kan det stilles spørsmål ved om denne artikkelen i konstitusjonen oppfylles i praksis, selv om den ikke brytes direkte (Sakwa, 2008: 113-116).

Regjeringens overlevelse er mer avhengig av presidenten enn av koalisjoner av politiske fraksjoner i nasjonalforsamlingen. Selv om presidenten har mye makt i kraft av å være statsoverhode, garantist for konstitusjonen og øverstkommanderende for de militære styrkene, har det med tiden utviklet seg en slags uformell ansvarsfordeling av den utøvende makten. For eksempel har regjeringen hovedansvaret for økonomi og sosialpolitikk. Presidenten instruerer og kontrollerer ministrene samt organer som den føderale sikkerhetstjenesten (FSB, tidligere KGB) og andre etterretningsbyråer, som dreier seg direkte om maktutøvelse og den

statlige sikkerheten. Presidenten og hans stab fastsetter også generell innen- og utenrikspolitikk, mens regjeringen utvikler de spesifikke reglene for hvordan det skal gjennomføres (Remington, 2006: 372-373).

Selv om ikke konstitusjonen eksplisitt betegner presidenten som leder av den utøvende makten, fungerer det slik i praksis. Dette bekreftes også med at Putin ikke forsøkte å omgå konstitusjonen for å bli gjenvalgt en tredje gang i 2008. Putin var ganske sikkert tilfreds både med sin etterkommer, og med hvordan makten fordeles mellom denne og ham selv som statsminister (Brown, 2009: 49).

Den lovgivende makt - nasjonalforsamlingen

Den russiske nasjonalforsamlingen har to kamre; Dumaen (underhuset) og Føderasjonsrådet (overhuset). Konstitusjonen krever et overhus for at Dumaen skal kunne virke som et lovgivende organ, men Føderasjonsrådet har også enkelte lovgivende områder som utelukkende er forbeholdt dette²⁸ (Sakwa, 2008: 202).

Fish (2006: 12) hevder at samfunn hvor autoritære regimer har brutt sammen, svært ofte sentrerer makten hos den utøvende myndigheten. Dette er Russland et godt eksempel på, men til tross for den skeive maktfordelingen i konstitusjonen, har nasjonalforsamlingen også blitt tildelt noe makt. Nasjonalforsamlingen må godkjenne alle lovforslag for at disse skal bli lov. Godkjente lover har høyere rang enn presidentielle dekreter, selv om sistnevnte fungerer som lov i påvente av en lovgivende handling som erstatter denne. Dermed får nasjonalforsamlingen økende makt ettersom flere lover vedtas. En lov godkjennes ved flertall i begge kamrene, før den videresendes til presidenten som enten godkjenner, eller forkaster og returnerer den. Dersom nasjonalforsamlingen godkjenner den igjen uten endringer, er presidenten forpliktet til å signere. Hvis presidenten nedlegger veto mot et lovforslag, kreves to tredjedels flertall i nasjonalforsamlingen for å oppheve dette, hvilket skal mye til å oppnå i praksis. Nasjonalforsamlingen avgjør altså denne typen saker (A 102; Sakwa, 2008: 202-203).

Nasjonalforsamlingen har også en godkjenningsrolle i forhold til presidentens utnevning av statsministeren. Videre kan Dumaen stille mistillitsforslag til regjeringen (A 103). Dersom Dumaen har flertall for dette to ganger i løpet av en tremåneders periode, må presidenten

²⁸ For mer om Føderasjonsrådets funksjon, se Konstitusjonen artikkel 102.1.

enten kaste regjeringen eller oppløse Dumaen. Under Jeltsin lyktes Dumaen med å stoppe noen av presidentens lovgivende initiativer, men under Putin har dette bare vært en formalitet (Remington, 2006: 372-373). Til slutt kan nasjonalforsamlingen riksrettsanklage presidenten (A 93). En slik anklage kan kun rettes ved landssvik eller annen graverende kriminalitet. Dette er en omfattende prosedyre, som krever konsensus både innenfor og mellom Høyesterett og Forfatningsdomstolen samt to tredjedels flertall i begge de lovgivende kamrene. Det ble gjort halvhjertede forsøk på riksrettsanklage mot Jeltsin da han bestemte å gå til krig i Tsjetsjenia, men de strenge kravene for slik anklage ble aldri oppfylt (Bacon et al., 2006: 77-78; Sakwa, 2008: 195-196).

Den lovgivende forsamlingen i Russland kan oppsummeres som svak og lite innflytelsesrik i forhold til den utøvende makten. Dette konkluderer også Fish med i sin studie av sammenhengen mellom en sterk lovgivende forsamling og demokrati i postkommunistiske stater. Ved hjelp av en sjekkliste over ulike makt- og ansvarsområder hos den lovgivende forsamlingen, utarbeidet Fish Parliamentary Power Index (PPI)²⁹. Studien konkluderte med *Stronger legislatures, Stronger Democracies*³⁰. Han begrunner med at en sterk lovgivende makt vil fungere som en viktig kontroll av en for sterk president, og sørge bedre for opprettholdelse av den horisontale ansvarligheten. Russlands PPI-verdi er på 0.44, noe som kun tilsvarende 14 av 32 bekreftede punkter på sjekklisten. Dette bekrefter ytterligere den svake russiske nasjonalforsamlingen (Fish, 2006: 14-15).

Oppsummert kan det semipresidentstyrte Russland synes å preges av skjev maktfordeling mellom lovgivende og utøvende makt, og at presidenten i praksis styrer selvstendig. Dette tilfredsstillende i liten grad det femte demokratikriteriet om at oppgaver, ansvar og dermed også makt bør delegeres blant ulike politiske institusjoner for å fremme horisontal ansvarlighet. Derimot virker de empiriske funnene å bekrefte H3 og litteraturen om at semipresidentstyre ikke er best egnet for utviklingen av demokrati.

Valgsystem i Russland

Når valg av politisk system og fordeling av makt mellom ulike institusjoner er bestemt, må det avgjøres hvordan statsledere og andre representanter skal velges eller utnevnes. Både teori og empiri antyder at ulike valgsystemer kan påvirke den demokratiske

²⁹ Utgangspunktet for indeksen er en 32-punkts sjekkliste over ulike ansvarsområder hos den lovgivende forsamlingen. Sjekklisten er konstruert slik at punktene bekreftes dersom lovgivende forsamling har mer makt enn den utøvende makten. Jo flere bekreftede punkter, desto sterkere er den lovgivende forsamling. Indeksverdien regnes ut ved å dividere antall bekreftede punkter på 32 (Fish, 2006: 7-8).

³⁰ Dette er også tittelen på artikkelen det refereres til.

konsolideringsprosessen forskjellig (Lijphart and Waisman, 1996: 13-99). Teorien taler ikke veldig tydelig for eller imot verken flertallsvalg eller forholdstallsvalg, men kombinert med empiriske eksempler, heller likevel litteraturen mot at forholdstallsvalg speiler folkets vilje mest representativt, og fungerer godt i allerede stabile demokratier. Hypotesene kan derfor virke litt bastant men for enkelhets skyld har jeg formulert dem slik: Flertallsvalg er negativt (H4), mens forholdstallsvalg er positivt (H5) for utviklingen av demokratiet. Russland har direkte valg av presidenten, forholdstallsvalg av Dumarepresentantene og utnevning av representantene i Føderasjonsrådet.

Jeg starter med å gjennomgå hvilke kriterier som må innfris for å bli valgt til president eller representant i nasjonalforsamlingen, før jeg trekker frem empiriske eksempler fra russiske valg. Det er særlig fire elementer som er viktig i forbindelse med demokratiske valg; alle skal ha like muligheter til å stille som kandidat, lik anledning til å drive valgkampanje, velgerne skal velge fritt og opptellingen skal være nøytral. Disse kan oppfylles helt eller delvis, og dette kan gjøre det vanskelig å avgjøre hvorvidt valgene er demokratisk eller ikke.

Valg av presidenten

Russland har allmenn stemmerett for alle borgere over 18 år (CIAFactbook, 2009).

For å stille som presidentkandidat i Russland må man være fylt 35 år og ha bodd i landet i minimum ti år (A 81.2). Presidenten velges direkte. Dersom ingen kandidater oppnår over femti prosent i første runde, gjennomføres en andre runde mellom de to kandidatene med flest stemmer (Sakwa, 2008: 175). Presidenten velges for fire år og kan gjenvelges en gang direkte etterfulgt av sin første periode (A 81.1 og 81.3). Dette betyr at det ikke finnes noen konstitusjonelle hindre for at man kan gjenvelges etter at en annen har innehatt presidentembetet, eller i praksis at Putin kan bli Russlands president når Medvedevs embete utløper (Sakwa, 2008: 107; Brown, 2009: 49). I november 2008 fremmet Medvedev forslag om å utvide presidentperioden fra fire til seks år. Forslaget ble begrunnet med at en utvidet periode er nødvendig for å opprettholde stabiliteten i landet og for å takle de globale utfordringene. En måned senere ble forslaget vedtatt (RussianLawOnline, 2009)³¹. Dette betyr at Putin teoretisk sett kan gjenvelges i 2012, og utvide sin samlede presidentperiode fra åtte til tjue år. Det kan med dette hevdes at Russland viser ytterligere autoritære tendenser (Harding, 2008; Brown, 2009: 49).

³¹ Den nye perioden på seks år vil imidlertid ikke tre i kraft før neste president velges.

Valg av representanter til nasjonalforsamlingen

Representantene til de to kamrene i nasjonalforsamlingen velges forskjellig. *Dumaen* består av 450 medlemmer. Frem til 2007 ble halvparten av representantene valgt fra partilister som hadde oppnådd mer enn fem prosent av de nasjonale stemmene. Den andre halvparten ble valgt ved flerfall i enmannskretser, og hadde ikke nødvendigvis partitilhørighet. I 2007 ble det gjort to endringer for innvelging av representanter til *Dumaen*. Alle representantene velges ved forholdstallsvalg med partilistesystemet, og sperregrensen ble hevet fra fem til syv prosent. Dette kan bidra til å minske representasjonen av partimangfoldet i landet (Sakwa, 2008: 154-155).

Føderasjonsrådet representerer Russlands 89 regioner med to representanter hver, uavhengig av regionens størrelse. Dette gir en skjev representasjon av befolkningen, men er i prinsippet det samme som i USAs Senat. Representantene har blitt valgt på ulike måter, men nå (2009) utnevner en lokalpolitiker fra den utøvende og en fra den lovgivende makten hver sin representant til *Føderasjonsrådet*. På slutten av sin periode åpnet Putin for diskusjon om å gå tilbake til direkte valg av representantene i *føderasjonsrådet*, men foreløpig har ingen vedtak blitt fattet angående dette (Remington, 2006: 375; Sakwa, 2008: 200-201).

Russiske valg i praksis

Det russiske valgsystemet synes å være tilfredsstillende, til tross for noe skjev representasjon. Dette er imidlertid ikke annerledes enn i mange andre land. Men særlig etter 2000, har de russiske valgene i økende grad vært preget av valgjuks (Gel'man, 2003: 2). De siste valgobservasjonsrapportene fra OSSE (Organisasjonen for Sikkerhet og Samarbeid i Europa) i Russland er fra *Duma*-valget i 2003 og presidentvalget i 2004, som jeg ser nærmere på nedenfor. Grunnen til at det ikke finnes rapporter fra valgene i 2007 og 2008, er at det etter valget i 2004 ble gjort omfattende endringer i den russiske valgloven, noe som blant annet førte til at internasjonale valgobservatører ble forbudt. Dette kan tolkes som et dårlig tegn på demokratiske kvaliteten ved de russiske valgene, ettersom dette ville vært unødvendig hvis det ikke fantes noe å skjule. For begge disse valgene konkluderer OSSE med at det ikke er spesielt mye å utsette på gjennomføringen av valget på selve valgdagen, men den ensidige mediestrømmen, som i praksis hindrer alternative kandidater i å drive en reell valgkamp i tillegg til å påvirke borgerne svært ensidig, anses derimot som et langt større og mer omfattende problem. Dette forhindrer en åpen politiske debatt, og dermed en reell politisk

pluralisme eller opposisjon. Oppsummert konkluderer OSSE med ganske store demokratiske mangler ved begge valgene (OSCE, 2003, 2004; Gel'man, 2003).

Duma-valg

Ved Dumavalget i 2003 oppnådde Putins parti, Det forente Russland, et flertall som ga partiet to tredjedeler av setene i Dumaen. 80 prosent av representantene fra enmannskretsene var tilsluttet Det forente Russlands gruppering. Dette gjorde at omtrent alle formannsverv gikk til medlemmer av Det forente Russland, og 8 av 11 medlemmer i Dumarådet kom fra ett og samme parti. Tabell 4.1 viser at partiet fikk enda flere stemmer i 2007, og har nå 70 prosent av setene.

Tabell 4.1 Resultater fra Dumavalget 2007

Partier	Stemmer (%)	Antall seter	Seter (%)
Det forente Russland	64,30	315	70,0
Kommunistpartiet	11,57	57	12,7
Liberaldemokratiene	8,14	40	8,9
Rettferdig Russland	7,74	38	8,4

(RussiaVotes, 2009)

Dette gir liten innflytelse til andre grupperinger, og fører til at Dumaen konsekvent gir presidenten lovgivende flertall (Remington, 2006: 374-375). Tabell 4.1 inkluderer kun de partiene som oppnådde seter i Dumaen, mens 7 partier hadde for få stemmer til å oppnå seter. Et slikt dominerende partisystem er ikke et demokratisk problem i seg selv, men det kan bli det i kombinasjon med andre egenskaper ved det politiske systemet. Valgresultatene fra Dumavalgene viser en (økende) skjevfordeling i Det forente Russlands favør. Dette er unormale resultater etter frie og rettferdige demokratiske valg, og åpner for spekulasjoner om blant annet valgfusk og ensidig, kontrollert påvirkning av befolkningen gjennom mediene. De senere årene kontrolleres russiske medier i økende omfang av staten som kontrollerer mediestrømmen nøye og til egen fordel. Etersom internett er en relativt lite anvendt informasjonskanal, har myndighetene god kontroll med hvilken informasjon borgerne får, og kan på denne måten generere en omfattende støtte i befolkningen. Dette går jeg nærmere inn på i avsnittet om sivilsamfunnet nedenfor.

Som sitert innledningsvis, påstår Politkovskaja (2007b) eksplisitt at det ikke finnes en reell opposisjon i Russland, og at det følgelig heller ikke finnes noe demokrati i landet. Hun hevder at regimet jobber aktivt for å avvæpne alle demokratiske institusjoner, tilpasse dem statlige

myndigheter, og tjene deres hensikt. I *Mitt russiske testament* gjengir hun blant annet samtaler og intervjuer med mennesker som har eller har hatt politiske verv. Blant dem er Grigorij Javlinskij, en av grunnleggerne av Jabloko-partiet. Han avsto å stille som presidentkandidat i 2004 fordi han hevdet at Dumavalget i 2003 var gjennomsyret av valgfusk fra Putins side. Han støtter Politkovskajas uttalelse, og betegner Dumaen som en ettparti-Duma eller en pseudo-flerpartiforsamling, og valgene som pseudo-frie og pseudo-rettferdige, og generelt sett det russiske samfunnet som en etterligning av slik det burde vært (Politkovskaja, 2007b: 34, 63-64). En annen opposisjonell, Musa Ozdojev, forsøkte å gå rettens vei for å bestride resultatene fra det samme valget. Han viste til uriktige valgprotokoller der for eksempel flere stemmegivere var oppført med samme pass, eller der *en* person stemte flere ganger med ett pass. Dette kan tyde på at valgkommisjonene fabrikkerer stemmer for å sikre ”riktig” valgresultat. Ozdojev kom ingen vei i retten (Politkovskaja, 2007b: 163-164).

Presidentvalget i 2004 og Rybkin-saken

Det hevdes at også gjenvalet av Putin i 2004 var preget av valgfusk og en rekke udemokratiske episoder. Sakwa (2008: 180-182) refererer til flere beviser på fabrikkerte stemmer. Deltakelsen i enkelte regioner var for eksempel uforholdsmessig høy. Mistanken om at det ble trikset med stemmene underbygges også av den overveldende seieren med over 71 prosent til Putin etter første valgrunde. I likhet med Duma-valget i 2003, er dette en unormal stemmefordeling etter et demokratisk valg.

Politkovskaja (2007B) trekker spesielt frem *en* episode fra opptakten til presidentvalget i 2004, som vekker oppsikt. Like før valgkampen starter forsvinner Ivan Rybkin, som nylig var blitt nominert til presidentkandidat for det liberale partiet, under mystiske omstendigheter. Like før hadde Rybkin kritisert Putin i skarpe ordelag, og hans kone var overbevist om at han var blitt kidnappet. Etter noen dager dukket Rybkin opp i Kiev, hvorfra han over radio, meddeler at han har vært på ferie hos venner, og taler for privatlivets fred. Han returnerer til Moskva samme dag, og det blir snart meldt at han trekker sitt presidentkandidatur.

Politkovskaja mener at en viktig årsak til at den demokratiske opposisjonen i Russland lett kan knuses, er at den mangler en urokkelig vilje til å opponere (Politkovskaja, 2007b: 128-129). Kanskje burde ikke Rybkin trukket seg, nettopp for å vise vilje til å opponere? På den annen side er det verken vanskelig å forså avgjørelsen, eller å forestille seg hva som kunne blitt resultatet hvis ikke han hadde trukket seg. Ikke desto mindre er slike hendelser et

demokratisk problem. Episoder som Rybkin-saken og eksemplene på valgfusk, forhindrer en reell opposisjon i Russland, slik Politikovskaja hevder, hvilket er nødvendig i et demokrati. Slike episoder underbygger Javlinskij's utsagn om pseudo-frie og rettferdige valg.

Endringer i valgloven

Våren etter presidentvalget i 2004 gjennomførte Dumaen omfattende endringer i valgloven etter påbud fra PA. De viktigste endringene var: i) Forbud mot dannelse av partiblokker; ii) Valgdepositumet som kreves av politiske partier økte til to millioner dollar; iii) Kravet om oppmøte for at et valg skal være gyldig ble fjernet. (Tidligere var dette 50 prosent for nasjonale valg og 25 prosent for regionale valg); iv) Begrensninger på antall transportable valgurner i valglokalene ble fjernet. (De siste valgene var preget av at transportable valgurnene ble fylt med stemmer utenfor valglokalene og observatørens synsvidde); v) Rubrikken "Ingen av de ovenstående" ble fjernet fra stemmeseddelen, og dermed også muligheten for å stemme blankt (som en protest); vi) Uavhengige observatører ble forbudt, og internasjonale observatører ble kun tillatt dersom PA bestemte at de skulle inviteres (Politkovskaja, 2007b: 344-345; Sakwa, 2008: 166-169).

Endringene i valgloven viser et ønske om mindre åpne og demokratiske valg, og bidrar også til oppfattelsen av Russland som mer et pseudo-demokrati enn et liberalt demokrati. De som sitter med makten trenger ikke lenger å frykte for sin posisjon på valgdagen, ettersom det er gjort et grundig forarbeid for å sikre flertall; riktig flertall.

Presidenten i Russland velges direkte. Endringene for valg av representanter til Dumaen er derimot en kraftig tilbakegang, sett med demokratiske øyne. Demokratiske valg skal blant annet være fri, rettferdige. Eksemplene fra Russland viser at valgene i økende grad preges av udemokratiske handlinger som ensidig mediedekning i forkant (dette gjennomgås i neste avsnitt), juks, og fysisk eliminering av opposisjonskandidater, og at det ikke lenger finnes noen reell politisk konkurranse eller opposisjon i Russland (Silitski, 2009: 42). H4 kan således anses som bekreftet.

Sivilsamfunnet

Befolkningen i et demokrati trenger representasjonskanaler for å kunne ytre krav og interesser. Fordi et rikt sivilsamfunn er en arena for utvikling av demokratiske egenskaper og stimulerer til politisk engasjement og deltakelse, er dette også til fordel for de politiske

partiene. Ettersom demokrati betyr folkestyre, er et rikt sivilsamfunn viktig for at folket skal få fremmet egne interesser og ha mulighet til å påvirke statsmakten. Litteraturen viser konsensus om hypotesen (H6) som hevder at et rikt og aktivt sivilsamfunn er positivt for demokratikvaliteten. Et slikt sivilsamfunn kjennetegnes ved selvorganiserende og statlig uavhengige grupper og bevegelser som arbeider for å fremsette verdier, danne foreninger og skape engasjement rundt spesielle interesser. I tillegg til å sørge for organisasjonsfrihet, bør et velfungerende sivilsamfunn også jobbe for at ytrings- og pressefrihet overholdes, blant annet gjennom media (Habermas, 2006: 412, 421; Linz et al., 1996: 7).

Media

I konstitusjonens artikkel 29.5 heter det at "The freedom of mass media shall be guaranteed. Censorship shall be prohibited", men som nevnt i forrige avsnitt, fines det tegn på at artikkelen ikke oppfylles i praksis.

Glasnostperioden banet vei for ytrings- og trykkefrihet, samt utvikling av pressen. Dette ble befestet med den liberale loven om pressefrihet i juni 1990. De nye avisene fungerte som debattforum for offentlige saker, og kalte seg stolt "den fjerde statsmakt". Trykkefriheten fungerte som kontrollør av den utøvende makten. I 1991 ble det fremmet et lovforslag om at regjeringen kunne stenge aviser, men dette vakte protester og endte med en utvidet lov som sikret trykkefrihet, og inkluderte forbud mot monopolt eierskap. Da Russland ble selvstendig fikk pressen økonomiske utfordringer, og avisene søkte finansiering gjennom blant annet annonsering. Regjeringen fant måter å subsidiere de avisene som sympatiserte med dem på, og regionale guvernører sørget for mediegrupper som var underordnet dem. Ettersom 70 prosent av alle registrerte abonnementer var på lokalaviser, var dette en trussel mot ytringsfriheten. En senere hendelse som også truet ytringsfriheten var da Vladimir Gusinsky, sjefen for den eneste nasjonale uavhengige fjernsynsstasjonen, NTV, ble fengslet i 2000. Gusinsky var ikke mer korrupt enn andre oligarker, men han ledet et medieselskap som rapporterte uredd fra den første krigen i Tsjetsjenia, og som var kritisk til Putin og hans regime (Sakwa, 2008: 346-347).

Kommunismens fall åpnet for at mediebedrifter kunne slippe unna statlige eierskap. Få bedrifter forble imidlertid uavhengige, og det ble stadig vanligere at disse ble kjøpt opp av oligarker. Nye medier ble også etablert. Et eksempel er Gazprom-Media, som kjøpte opp og senere overtok kontrollen over Gusinskys NTV. Massemediene ble i økende grad et verktøy

for politisk innflytelse. Avisene hadde svekkende kvalitet på nyhetsdekningen og fjernsynet fikk en stadig mer underholdende enn opplysende rolle. Dette benyttet Putin seg av, og brukte Gazprom-Media til å kontrollere mediestrømmen uten å ty til direkte sensur eller autoritær kontroll (Sakwa, 2008: 346-347). Politkovskaja hevder likevel at massemediene i praksis preges av både sensur og selvsensur. Sensur gjennom at de er statskontrollerte, mens selvsensuren oppstår som følge av at mediene forsøker å gjette seg til hva som bør og hva som ikke bør formidles for å tekkes myndighetene. Enhver journalist kan publisere relativt fritt på internett, men der det er frihet er lønningene lave og uregelmessige. Dette bidrar til at massemediene i stor grad tilfredsstillers myndighetenes ønsker om offentlig formidling (Politkovskaja, 2007b: 231).

I 2007 hadde Russland 1 100 fjernsynskanaler, 670 radiostasjoner og 53 000 aviser og tidsskrift. Internett er en informasjonskilde med økende omfang, men kun 7 prosent av befolkningen logger seg på hver dag (2007!). Fjernsynet er definitivt hovedkilden til informasjon. 85 prosent av befolkningen benytter seg daglig av dette mediet, der Kreml sørger for at den riktige informasjonen blir kringkastet. Et godt eksempel på fjernsynets påvirkningskraft, er Budanov-saken (jf. avsnittet om rettsstaten). Her var de statskontrollerte fjernsynskanalene avgjørende i prosessen med å forme befolkningens oppfatning av saken gjennom å stadig formidle hvor hederlig Budanov hadde gjort sin plikt ved å drepe Elza Kungajeva (Politkovskaja, 2005: 108). Et annet eksempel på den statskontrollerte mediestrømmen er at paneldebatter (etter 2004) tas opp på forhånd slik at provoserende eller upassende kommentarer kan redigeres bort. Et siste eksempel er de mange journalistene og menneskerettighetsforkjemperne som blir drept hvert år i kampen for demokrati og menneskerettigheter. Drapet på Anna Politkovskaya i 2006, fikk spesielt mye oppmerksomhet verden over, og blåste nytt liv i debatten om mediefrihet. Det finnes ingen beviser på at myndighetene er involvert i slike bestillingsdrap, men de anklages for å ikke etterforske dem godt nok og for å tillate tilstander som gjør slike hendelser mulig. Sakwa (2008: 348-349) henviser til en studie om mediefriheten i Russland, som konkluderer med at alle regionene på en eller annen måte bryter mediefriheten. I 2008 rangerte Reportere uten grenser Russland som nummer 143 av 173 land på sin Press Freedom Index liste (ReportersWithoutBorders, 2008), mens Freedom House rangerte landet som nummer 170 av 195, og som "Not Free" på samme måte som for demokratiindeksen (FreedomHouse, 2008b). Russland overholde med andre ord ikke konstitusjonens artikkel 29.5 om en fri og usensurert presse. Slike forhold gjør

det naturlig å anta at befolkningen vil være aktiv i organisasjonslivet, for å fremme sine interesser.

Organisasjonslivet

Sivilsamfunnet bør fungere som formidlingskanaler for befolkningens interesser blant annet gjennom et rikt organisasjonsliv. Ofte er en større del av befolkningen medlem og aktivt engasjert i frivillige organisasjoner enn i politiske partier.

Den politiske og økonomiske åpningen av Russland etter at Sovjetunionen falt, hadde stor innflytelse på organiseringen av sosiale interesser. Det gamle regimet tillot ikke formidling av interesser som ikke var godkjent av staten. *Glasnost* utløste en eksplosjon av politiske ytringer, og dannelse av uformelle foreninger og grupper som fremmet politiske krav og deltok i politiske valg. Når myndighetene forsøkte å forby disse gruppene, økte engasjementet og protesten blant folket (Remington, 2006: 388).

I perioder der befolkningens interesse endrer seg, søker også interessegruppene nye roller. Da det statlige produksjonsmonopolet opphørte, og markedskreftene begynte å gjøre seg gjeldende i Russland, fokuserte foreningene og organisasjonene på nye kategorier av aktører som blant annet bankmenn, eiendomsmeglere, politiske rådgivere, ordførere, dommere og rådmenn. Hovedsakelig opererer gruppene lokalt, men noen også på nasjonalt nivå. Reglene for å ytre interesser har aldri vært tydelige i Russland. Under Jeltsin var lobbyisme i stor grad preget av korrupsjon og bestikkelser, mens under Putin har utformingen av politikk blitt mer sentralisert, og interessegruppene har blitt mer avhengig av velvilje fra presidenten for å bli hørt. Likevel er det lovfestet at organiserte interessegrupper skal få ytre sine krav gjennom massemedia, nasjonalforsamlingen og regjeringen, og skal således kunne bidra til å påvirke politiske avgjørelser (Remington, 2006: 392-393).

I 2001 var det registrert 300 000 frivillige organisasjoner i Russland, derav 70 000 aktive. Organisasjonene har 2 millioner aktivister og ansatte, og omlag 12-13 prosent av befolkningen får hjelp eller støtte fra organisasjonene, som har ulike forbindelser til staten. Noen har overlevd overgangen til det nye regimet på grunn av organisatorisk tyngde innad i organisasjonen som gir en "insider access" til staten. Andre samarbeider tett med både lovgivende og utøvende autoriteter, mens atter andre har en "outsider"-rolle der de forsøker å påvirke staten ved å mobilisere befolkningen. Aktiviteten i interessegruppene er mer

pluralistisk enn korporativ. Fordi gruppene ble dannet så fort etter oppløsningen av Sovjetunionen, forhindret de både regjeringen og andre interessegrupper i å danne monopolaktige paraplyorganisasjoner hvor staten kunne ytre spesielle interesser (Remington, 2006: 389)³².

Oppsummert er det russiske sivilsamfunnet lite velfungerende i demokratisk forstand, og H6 antas å ha en negativ betydning for demokratikvaliteten. Mediene er statlige, og kontrollerer mediestrømmen nøye til egen fordel. Dette kunne i utgangspunktet tenkes å gi et mer aktivt organisasjonsliv som en alternativ yringskanal. Det russiske organisasjonslivet er imidlertid preget av ekstremt mangfold, men lave medlemstall og få aktive medlemmer. Et slikt sivilsamfunn svekker både muligheten for åpen, konkurransedyktig politikk, gjennom kontrollerte medier, og muligheten for å påvirke politiske beslutninger, grunnet et nesten fraværende organisasjonsliv. Dette er ikke demokratifremmende.

I tillegg til sivilsamfunnet, er også de politiske partiene et viktig kontrollorgan og talerør for befolkningen i et demokrati.

Politiske partier

Politiske partier er et av samfunnets viktigste verktøy for å kontrollere staten, og i tillegg en av befolkningens viktigste representasjonskanaler for å fremme krav, meninger og interesser. Derfor er et partisystem som dekker ulike ideologiske retninger og interesseområder viktig. Dersom det blir for mange jevnstore partier, svekkes muligheten for å danne en handlekraftig regjering, men i utgangspunktet er partipluralisme nødvendig og positivt for demokratiet (H7). Partiene bør institusjonaliseres og fremtre som relativt stabile, i tillegg til at de bør kunne konkurrere fritt gjennom blant annet massemedia. Dette er de politiske partienes viktigste funksjoner i et demokrati (Linz et al., 1996: 8-9; Mainwaring et al., 1992: 10). Nedenfor undersøker jeg hvordan de fungerer i Russland.

Politikken som ble ført i perioden 1989-1991 var et resultat av dragkampen mellom de demokratiske reformatorene og den kommunistiske fløyen. Denne konflikten gjenspeiltes også i partisystemet i denne perioden der noen partier identifiserte seg med demokratiske bevegelser, noen med nasjonalisme, mens andre forble sterkt knyttet til marxisme-leninismen

³² *Russian Union of Industrialists and Entrepreneurs, League of Committees of Soldiers' Mothers og Federation of Independent Trade Union of Russia* er tre sentrale organisasjoner i Russland med forskjellige organisasjons- og innflytelsesstrategier. For mer om disse: se Remington , 2006: 389-393.

(Remington, 2006: 393). Et av problemene med dagens russiske partisystemet er at partiene, med unntak av Kommunistpartiet, er svakt forankret i befolkningen. Dette forklares blant annet med at partiene mangler avgrensede ideologiske retningslinjer. Dermed ble partiene dannet ovenfra av regjerende eliter *etter* at de demokratiske institusjonene var etablert, og har dermed ikke vokst frem som politiske bevegelser i befolkningen. Partisystemet etter 1991 kjennetegnes også ved at elitene har brukt partiene som verktøy for sin politikk, og sørger dermed for å gi partiene tilgang til sentrale administrative ressurser, som for eksempel media – en avgjørende formidlingskanal for å oppnå ønsket utfall på valgene. Ønsket om å opprettholde partisystemet med et stort maktparti, førte i 2000 til at de regjerende elitene iverksatte omfattende institusjonelle endringer. Blant annet ble sperregrensen ble hevet fra 5 til 7 prosent, det ble forbudt å danne politisk blokker i forkant av valgene og partiene ble derfor oppfordret til å ”smelte sammen” heller enn å danne koalisjoner aktivt, og medlemskravet for å registrere nye partier økte fra 10 000 til 50 000 medlemmer. Også overgangen fra valg til utnevning av de regionale guvernørene bidro til å forsterke maktpartiets posisjon (Del Sordi, 2009: 5-6). Disse tiltakene har gjort det vanskeligere å etablere partier og dermed også en reell opposisjon i Russland. I praksis har tiltakene også gjort det vanskeligere å konkurrere fritt.

I konstitusjonens artikkel 13.3 heter det at ”Political plurality and the multi-party system shall be recognized in the Russian Federation”, men Russland har vært preget av en ekstrem partipluralisme. Medio 2000 var 180 partier registrert i Russland, de fleste riktignok av mindre betydning. Medlemstallene var imidlertid ubetydelige³³. Frem til 2003 var det kun tre partier som stilte i alle de fire Dumavalgene, mens en mengde partier har kommet til og forsvunnet underveis. Av de seks partiene som kom over sperregrensen på 5 prosent i 1999, var det tre nye partier: Enhetspartiet som det rekonstruerte maktpartiet; sentrum-venstre grupperingen Fedrelandet-Hele Russland; og det liberale Unionen av høyrekrefter. I 2007 ble kun fire av de elleve konkurrerende partiene valgt inn i nasjonalforsamlingen (Sakwa, 2008: 145).

Til tross for artikkel 13.3 og nærmere to tiår med postkommunistisk politisk utvikling, oppfyller det politiske partisystemet i Russland i liten grad rollen som massenes representasjonskanal. Mange russiske partier opphører like snart som de dannes, og

³³ Oppslutningen var 3 prosent i 1994, 1 prosent i 2001 og 3 prosent i 2007.

partisystemet preges derfor av høy ustabilitet. Velgerne får dermed liten følelse av partitilhørighet, og knyttes mer til politikernes personlighet enn til deres ideologiske standpunkt. Dette svekker partienes funksjon som politisk bindeledd mellom elitene og massen, samt befolkningens mulighet til å påvirke ”oppover” i systemet. Landets mektige utøvende makt (presidenten), bidrar også til å marginalisere den politiske rollen av organiserte sosiale interesser, ettersom den er relativt selvstendig i forhold til både nasjonalforsamlingen og partikontroll. Med et dårlig organisert statssystem og et uutviklet sivilsamfunn, klarte ikke det nyopprettede representative systemet å forsvare seg mot andre politiske aktører som militæret, oligarker, regionale ledere eller regjeringen selv. I stedet for at partier utviklet en politisk dynamisme som formet regjering, tok regimet selv initiativ til partidannelse. De politiske partiene i Russland har altså, mangfoldet til tross, ikke lyktes med å skape et levedyktig partisystem, og partiene fungerer mer som et middel for å mobilisere ideologiske og politiske ressurser innad i elitene enn mellom elitene og massen, slik de er ment å gjøre (Sakwa, 2008: 128, 465-466).

Det russiske partisystemer er altså preget av høy ustabilitet og et ekstremt mangfold, men i realiteten kun et eller få maktparti(er). H7 synes dermed å ha negativ virkning på demokratikvaliteten. Som vist under gjennomgangen av valgene, preges disse av uriktig opptelling, feilrapportering og fysisk eliminering av opposisjonskandidater. Likevel er det mediene som kommunikasjonskanal, som er det viktigste midlet for å få oppslutning i befolkningen (Del Sordi, 2009: 11). Når disse er styrt av, og kontrollert til statens fordel, forhindrer dette de politiske partiene i å konkurrere fritt og åpent. Når partiene i tillegg fungerer dårlig som massens representasjonskanal, styrkes oppfatningen av et slags pseudo-partisystem uten reelle demokratiske funksjoner, hvilket er negativt for demokratikvaliteten.

Rettsstaten i Russland

For å sørge for at institusjonene innfrir sin rolle, at valgsystemene fungerer slik de skal, og for å sørge for at lovene overholdes, trengs det et fungerende rettsvesen. Det er konsensus om at dette er nødvendig og dermed positivt for demokratikvaliteten (H8).

Det russiske rettsvesenet er tredelt; domstolene for generell jurisdiksjon, meglingsdomstolen og forfatningsdomstolen. *Domstolene for generell jurisdiksjon* tar seg av sivil- og strafferett, og inkluderer militærdomstolen, distriktsdomstolene, regionale domstoler og høyesterett. Det finnes 86 regionale domstoler og 2 000 distriktsdomstoler. Høyesterett, det øverste organet

innenfor sivil-, straffe- og forvaltningsrett, består av tre kamre med ansvar for hvert sitt rettsområdene, og kontrollerer de lavere domstolene. Den består av 20 dommere og 45 domsmenn, som er bevilget personlig ukrenkelighet. *Meglingsdomstolen* fungerer som en handelsdomstol, og behandler saker mellom økonomiske og andre lovlig opprettede organisasjoner. Den megler tvister både mellom juridiske personer, og mellom juridiske personer og staten. Den siste delen av det russiske rettsvesenet består av den føderale *forfatningsdomstolen* og noen regionale forfatningsdomstoler, hvis oppgave er å sørge for at konstitusjonen overholdes. Forfatningsdomstolen består av 19 dommere, derav en formann og en viseformann, og fokuserer mest på individuelle rettigheter og mindre på maktfordeling (separation of power) og føderalisme, selv om maktfordeling har blitt mer aktuelt under Putin. Denne domstolen regnes som en hjørnestein i Russlands skjøre demokrati, ettersom den regulerer det føderale, juridiske og egentlig også det politisk systemet (Sakwa, 2008: 70-73).

For å bli *dommer* i Russland må man være russisk borger over 25 år, ha juridisk embetseksamen og ha jobbet minimum fem år innenfor juridisk virksomhet (A 119). Dommerne utnevnes av presidenten for en avgrenset periode, og godkjennes av Føderasjonsrådet. I denne perioden kan de i prinsippet ikke avsettes, bortsett fra gjennom spesielle prosedyrer ved svært grove lovbrudd (A 121; Sakwa, 2008: 75). Konstitusjonen streber etter å garantere juridisk uavhengige dommere, men ettersom dommervervet ikke er *livsvarig*, faller noe av substansen i dette bort (A 10, 12, 124; Sakwa, 2008: 75).

Russisk rettsvesen i praksis

Det russiske rettsvesenet har altså en overbevisende fasade, men både Gel´man og Politkovskaja trekker frem eksempler på dårlig rettssikkerhet og at domstolene ikke er uavhengige, nøytrale eller rettferdige. Gel´man forklarer dette blant annet med at Russlands tradisjon er sterkt preget av manglende tillit til og respekt for rettsstaten og rettssikkerheten, samt en selektiv implementering av lovverket i flere sektorer. En annen forklaring som trekkes frem er den dramatisk nedgang i statens evne til effektiv håndheving av overordnet politikk som opplevdes da Russland ble selvstendig (Gel´man, 2003: 2; Shevtsova, 2007: 122). I *Putins Russland* beskriver Anna Politkovskaja rettsstaten slik:

”Jo da, stabiliteten er kommet til Russland. Det er en uhyre stabilitet, som ikke får noen til å søke rettferdighet hos domstoler som briser seg over sin undergivenhet og sin partiskhet. Ingen som er ved sine fulle fem, søker beskyttelse hos de institusjonene som er betrodd opprettholdelse av lov og orden, ettersom disse (...) er fullstendig korrupte” (Politkovskaja, 2005: 343).

I flere bøker beskriver Politkovskaja (2005, 2007a, 2007b) detaljert hvordan blant annet militære ledere misbruker, voldtar og dreper unge rekrutter og jenter fra landsbyene hvor de er stasjonert. Blant annet trekker hun frem Budanov-saken³⁴, en viktig sak som fikk stor oppmerksomhet både nasjonalt og internasjonalt. En russisk oberst av høy rang sto tiltalt for å ha drept en av landsbyens jentene. Saken pågikk i tre år, og endte til slutt med dom, som er unntaket snarere enn regelen i slike saker. I følge Politkovskaja gir den likevel et godt bilde på hvordan rettsvesenet fungerer i praksis; med korrupte og politisk styrte dommere som stadig endrer synspunkt etter Kremles ønsker og behov. De fleste slike hendelser forblir imidlertid ubesvart. Ved siden av at de etterlatte ofte ikke får vite hva som har skjedd med sine nærmeste, er regelen innad i russiske væpnede styrker om at tjenestegjørende personell kun kan beordres arrestert av overordnet personell, en viktig årsak til dette. De fleste kommandantene gir ikke tillatelse til å arrestere noen som står under deres kommando selv om de har begått grove (krigs)forbrytelser, og strekker seg svært langt for å beskytte dem (Politkovskaja, 2005: 90).

Det russiske rettsvesenet har altså en fin fasade, men i praksis fungerer det ikke slik det burde, og H8 kan anses å ha en negativ innflytelse på demokratikvaliteten i Russland. Sammen med et passivt sivilsamfunn og et dårlig fungerende partisystem, opprettholdes i liten grad borgernes sivile og politiske rettigheter slik de bør i et demokrati.

Oppsummering: Institusjonelle variabler og demokratisk konsolidering i Russland

Det kan være vanskelig å avgjøre hvordan og eventuelt i hvilken grad de politiske institusjonene har betydning for demokratiet. Etter å ha gjennomgått den russiske empirien for dette variabelsettet, er det få demokratiske kjennetegn å spore. Likevel vil jeg trekke linjer tilbake til det teoretiske rammeverket og oppsummere oversikten over den russiske empirien, og anslå hvordan den antas å påvirke demokratikvaliteten.

Russlands valg av semipresidentstyre synes å bekrefte litteraturens påstander om at slike systemer er mindre gunstig for utviklingen av demokratiet. Valg av semipresidentstyre i Russland har i det minste muliggjort en stadig sterkere presidentmakt.

Konsolideringslitteraturen viser også en tendens til å foretrekke forholdstallsvalg fremfor flertallsvalg i demokratiske regimer. Ettersom Russland har direkte valg av presidenten,

³⁴ For et utfyllende sammendrag av Budanov-saken, se Politkovskaja (2005): *Putins Russland* s. 75-137.

utnevning av medlemmene i Føderasjonsrådet og forholdstallsvalg for Dumaen, er det heller ikke her valgt den mest optimale løsningen for å lykkes med konsolideringsprosessen ettersom alle ikke har lik anledning til å stille til valg eller til å bli valgt, og at man har gått fra regionsvalg til utnevning. Det russiske sivilsamfunnet er verken fremtredende eller velfungerende, og kan således antas å ha bidra til å bremse konsolideringen. Dette støtter de teoretiske argumentene. Det samme gjelder for de politiske partiene som fungerer mer som en kommunikasjonskanal innad i elitene enn som en representasjonskanal mellom disse og massen. Det russiske partisystemet preges også av ekstremt mange og ustabile partier, uten mulighet for fri og åpen konkurranse på grunn av det statlige mediemonopolet. Til slutt har det russiske rettsvesenet en fin fasade, men ved å undersøke hvordan dette fungerer i praksis, pulveriseres fasaden av bestikkelser, korrupsjon og politisk styring av dommerne.

Oppsummert bekrefter den russiske empirien i stor grad de teoretiske antakelsene for det institusjonelle variabelsettet. I praksis betyr dette at lite ved disse variablene antas å ha en positiv virkning på utviklingen av demokratiet i Russland. Spesielt bidrar måten sivilsamfunnet, de politiske partiene og rettsvesenet fungerer på, til svekket demokratikvalitet og er således viktige bidrag til den demokratiske tilbakegangen i Russland. Valg av semipresidentstyre og flertallsvalg virker derimot bare å bekrefte de teoretiske antakelsene om at disse er mindre egnet for en positiv demokratiutvikling enn parlamentarisme og forholdstallsvalg. Men ettersom slike veivalg fungerer i andre demokratier, kan ikke disse i seg selv hevdes å bidra til demokratisk tilbakegang. Det er derfor grunn til å anta at en fundamental mangel på oppslutning om demokrati og demokratiske holdninger motarbeider en demokratisk utvikling fra grunnen av. Men før jeg undersøker den russiske politiske kulturen, ser jeg på de økonomiske variablene.

4.1.2 Russisk økonomi

De økonomiske faktorenes betydning for demokratiet er særegne, mye etterprøvd og det strides både om og eventuelt hvilken virkning de har på konsolideringsprosessen. I følge blant annet Przeworski et al. (2001) og Linz og Stepan (1996) bør det økonomiske samfunnet hovedsakelig preges av markedskrefter med noe statlig regulering (H9). Dernest er det relativt stor konsensus om at velstand (H10), økonomisk vekst (H11) og moderat inflasjon (H12), særlig innenfor spesielle intervaller og nivåer, er positivt for demokratikvaliteten, og at store inntektsforskjeller (H13) og høy arbeidsledighet (H14) har negativ innvirkning. Med dette utgangspunktet vil jeg undersøke den russiske økonomien.

Økonomisk samfunn - fra plan- til markedsøkonomi

Det er ikke bare politikken i Russland som har endret seg i kjølvannet av kommunismen. Økonomien gjennomgikk også store endringer; fra statskontrollert planøkonomi til et mer kapitalistisk system, basert på markedet og privat eierskap. Under Sovjetunionen ble kun 7-15 prosent av inntjeningene redistribuert som lønninger, mens under kapitalismen lå verdien på 60-70 prosent. Mens sovjetiske arbeidere jobbet for samme mål og fikk lik lønn, ble lønningene i det nye systemet regulert etter hvilket arbeid man utførte. Jeltsin innførte en rekke radikale økonomiske reformer da han kom til makten. Da disse begynte å virke, sank lønningene parallelt med at den sosiale ulikheten og lønnsforskjellene økte (Sakwa, 2008: 327). Dette kommer jeg tilbake til nedenfor.

Allerede i 1994 var rundt 70 prosent av den russiske økonomien privatisert. Som en del av valgkampanjen før presidentvalget i 1996, gikk Jeltsin inn på et 'loans-for shares'-program i et forsøk på å balansere budsjettet. Dette innebar at viktige naturressursvirksomheter ble overlatt til industrielle grupper i bytte mot lån til regjeringen. Det svært kontroversielle programmet bidro til å øke konsolideringen av noen få mektige grupper, ledet av oligarker, samt deres politiske og økonomiske innflytelse. Oligarkene bidro til gjengjeld med fordelaktig dekning av Jeltsins valgkamp gjennom medier som de eide (Shleifer and Treisman, 2005: 153).

En vanlig betegnelse fra de tidlige 1990-årene er 'shock therapy'. Tanken bak dette er at land som har hatt planøkonomi, statlig eierskap og tungt byråkrati over lengre tid brått introduseres for en rekke markedsøkonomiske reformer, for å oppnå rask liberalisering av prisene, fjerning av subsidier, innsparinger og en kraftig reduksjon i pengemengden. *Terapi* fordi reformene skulle være behandling for et økonomisk system som var uforenlig med den globaliserende verdensøkonomien og dømt til å mislykkes, samt innføringen av et demokratisk statssystem. Sjokket over den brå innføringen av markedsreformer resulterte blant annet i betydelig lavere levestandard, kraftig prisøkning, økt arbeidsledighet, inflasjon, stenging av industribedrifter, kraftig produksjonsfall og nedsparinger i sosial velferd. Til tross for at matvarekøene snart forsvant og ny produksjonsdrivkraft etter hvert slo inn, ble de økonomiske reformene omtalt som "all shock and no therapy", og kulminerte til en økonomisk kollaps i 1998 (Bacon et al., 2006: 95, 102; Sakwa, 2008: 291-292).

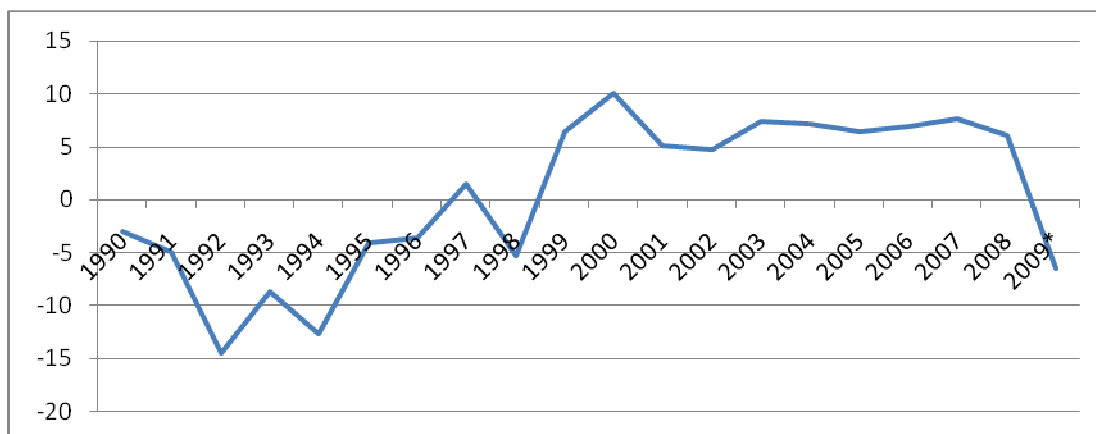
Russland har altså gått bort fra ren planøkonomi, men hvor vellykket innføringen av markedsøkonomi har vært, kan diskuteres. Landet virker likevel å være nærmest en markedsøkonomi, og denne delen av den russiske økonomien burde derfor virket positivt på demokratikvaliteten.

Økonomisk utvikling

BNP per capita

I kjølvannet av krisen i 1998 fulgte devaluering av rubelen. Dette bidro til å forbedre den russiske økonomiens konkurransevne, og åpnet for økonomisk vekst. Med innføringen av de markedsorienterte reformene fulgte også en gradvis økning i BNP per capita (Sakwa, 2008: 295). Da Putin kom til makten i 2000, satte han klare mål for dobling av BNP per capita på 10 år. Slik fikk han ministrene sine med seg, og som figur 4.1 illustrerer arbeidet ga snart resultater. I 2003 viste alle sentrale økonomiske indikatorer positive trender.

Figur 4.1 Endring i BNP per capita (%) fra året før

*verdien for 2009 er forventet BNP-endring fra IMF (Sakwa, 2008: 299; IMF, 2009).

Som figur 4.1 viser, har Russland stort sett hatt en økning i BNP per capita siden krisen i 1998. I gjennomsnitt har veksten ligget på 7 prosent per år frem til 2008. Veksten sank noe i 2005, for så å stabilisere seg og øke ytterligere fra 2007, men i likhet med resten av verden har finanskrisen også rammet den russiske økonomien. Den økonomiske veksten kan i stor grad forklares med økende eksport av blant annet olje, gass, metaller og kjemikalier. Særlig har Russlands økende produksjon og eksport av olje, sammen med høye oljepriser og lav verdi på rubelen hatt stor betydning for den økonomiske veksten i landet. En kraftig økning i utenlandske investeringer antas også å ha bidratt til veksten. Til slutt kan tre interne tiltak som

har blitt satt i verk antas å bidra til veksten: Innføring av flat skatt på 13 prosent, en kraftig reduksjon i bedriftsskatten og stiftelse av et stabiliseringsfond hvor mye av overskuddet fra stadig høyere energipriser plasseres (Montes, 2009: 6).

Lilia Shevtsova (2007) er enig i årsakene til den økonomiske veksten i Russland, men er mindre optimistisk til denne enn de fleste. Hun mener at folk blendes av tallene, uten å avsløre hvilken "false bottom" som ligger til grunn, og hevder at den økonomiske veksten skjuler store problemer i det russiske samfunnet. Det største problemet er at veksten er for sterkt knyttet til olje og gassvirksomheten og utelukkende avhengig av priser og etterspørsel på disse råvarene. Dette gjør at Russland ukritisk støtter alt som hindrer fall i energiprisen. Dernest hindres den russiske økonomien i å stimulere til nyskapende utvikling og stabilitet. Som en konsekvens av at den økonomiske veksten er konsentrert innenfor olje og gassforetak, blir den økonomiske spredningen liten, og forskjellene i samfunnet øker. Den russiske økonomien domineres helt eller delvis av statlig eide finansielle og industrielle foretak, hvilket undergraver de mindre foretakene. Rundt 20 prosent av den russiske arbeidsstokken er engasjert i økonomisektoren; dette er om lag tre til tre og en halv gang færre enn i Europa. Mindre foretak avlegger kun regnskap for 13 prosent av landets BNP, hvilket speiler forretningsvirksomheten i Russland. Monopolisering fra de statlige foretakene hindrer altså variasjon i økonomien, og krever derfor et enormt antall mindre foretak (Shevtsova, 2007: 118-131; 2009: 63; Silitski, 2009: 45).

Ser vi på BNP-verdiene i dollar, ligger disse godt over Przeworski et al. sin kritiske grense (\$ 6 055) for at demokratiet kan bryte sammen. I Russland ligger denne verdien på \$14 000 i 2006, \$15 200 i 2007 og \$16 100 i 2008. Velstandsnivået og den økonomiske veksten anses derfor neppe som en medvirkende faktor til den demokratiske tilbakegangen (CIAFactbook, 2009).

Fattigdom og Gini-indeks

Da reforminnføringen startet i 1992, mottok de 10 prosentene av befolkningen med lavest inntekt 6 prosent av den samlede lønnsutbetalingen, mens de 10 best betalte prosentene fikk 40 prosent av den samlede utbetalingen. I 2000 var verdiene 2,4 prosent for de fattigste og 32 prosent for de rikeste. Samme år var også 30 prosent av befolkningen anslått å leve under en fattigdomsgrense på fire dollar per dag. Denne andelen sank til omkring 15 prosent i 2007. Fattigdommen i Russland er i stor grad konsentrert i spesielle grupper som familier med flere

enn to barn, familier med kvinnelige eneforsørgere, og i regionene Nord-Kaukasus, Sibir og de østligste områdene i Russland. Moskva og St. Petersburg har minst fattigdom (Sakwa, 2008: 327-328).

Det er altså store forskjeller på fattig og rik i Russland. Ettersom Sovjetunionen hadde tilnærmet full sysselsetting og lik lønn, er det ikke overraskende at ulikheten steg kraftig da Russland ble selvstendig. Gini-indeksen³⁵, som beskriver ulikhet i inntekt, ble nesten doblet i første del av 1990-årene. Verdien som er registrert hos Gaskomstat, Russlands offisielle statistiske byrå, steg fra 0.26 i 1991 til 0.41 i 1994 før den stabiliserte seg omkring 0.40 (Goskomstat, 2001 i Shleifer and Treisman, 2005). Verdensbankens indikatorer for samme periode er 0.496 i 1993, 0.480 i 1996, 0.487 i 1998 og 0.460 i 2000 –altså en del høyere enn Russlands egne målinger. Uansett, ulikheten i Russland er høy, og har vært høyere enn i alle andre postkommunistiske stater, med unntak av Kyrgystan. Selv om det fortsatt er stor ulikhet i Russland, ser det ut til at forskjellen har minket noe etter hvert som landet har fått bedre økonomi og mindre fattigdom (Remington, 2006: 402; Shleifer et al., 2005: 159-160).

Inflasjon

En av de største farene ved innføringen av de økonomiske reformene på 1990-tallet var inflasjon. Til tider nærmet denne seg hyperinflasjon, men ble brakt under en viss kontroll som et resultat av stabiliseringspolitikken. Etter åtte år med synkende inflasjon, steg den igjen fra 9,0 prosent i 2006 til 11,9 prosent i 2007. Årsakene til denne økningen antas å være pengemengde, færre innstramninger i økonomien og inflasjon av matvareprisene. Deler av inflasjonen i 2007 var relatert til høyere priser på importerte matvarer, men monetære og skattemessige faktorer samt inflasjonsdrivende forventninger om krav til økte lønninger var likevel viktigere (Sakwa, 2008: 299-301; Bogetic et al., 2008: 17). Siden 1990 har inflasjonen aldri vært under 9 prosent (2006) og er dermed for høy i forhold til Przeworski et al. (2001) sin studie som viser at denne ikke bør overskride 6 prosent.

Arbeidsledighet

Arbeidsledighet er en vanlig konsekvens av at økonomiske reformer innføres. Ettersom det var mange forskjeller mellom institusjonene og de økonomiske forholdene under kommunismen og kapitalismen, opplevde Russland store omveltninger både i andelen sysselsatte og i lønnsutbetalingene etter at de ble selvstendig. Under Sovjetunionen var

³⁵ Gini-indeksen måler ulikhet på en skala fra 0-1, der 0 er perfekt likhet og 1 er perfekt ulikhet.

arbeidsledighet praktisk talt ulovlig, arbeidskontrakter med permanent ansettelse var normen, avskjedigelser var svært sjeldne, og 95 prosent av den voksne befolkning var fulltidsansatt i statlige foretak. Omstendighetene gjorde at bedrifter måtte ansette langt flere arbeidere enn de trengte for å opprettholde den nødvendige produksjonen. Overskudd av arbeidere for å opprettholde sysselsettingen, kombinert med gamle maskiner og utstyr, resulterte i lav produktivitet. Dette medførte tiltak som resulterte i lønnsjusteringer, ulønnede permitteringer og fravær av eller kun delvise lønnsutbetalinger, men siste utvei ble arbeidsledighet. Til gjengjeld sank prisene på de viktigste varene, og arbeiderne fikk besørget blant annet bolig, helsevesen, barnepass og sosiale tjenester. I Sovjetunionen (og i sentraliserte planøkonomier generelt) var derfor lønningene lave og inntektsforskjellene minimale. Da Russland ble selvstendig og transisjonen startet, ble arbeidslovene omskrevet, arbeidsledighet ble legalisert og andelen sysselsatte falt snart til rundt 80 prosent. Til tross for en kraftig nedgang i produksjonen i enkelte sektorer og regioner, opprettholdt Russland ganske høy sysselsetting i forhold til andre stater i samme situasjon (økonomisk overgangsfase). Dette forklares i stor grad med en overgang fra heltids til deltids ansatte, samt endringer i rettigheter i arbeidslivet. Transisjonen til et nytt regime gjorde at lønningene ble stadig mer knyttet til produktivitet og til arbeidet som ble utført, hvilket medførte en markant økning i inntektsforskjellene. Dette åpnet for nye kilder til å tjene penger utenfor arbeidsmarkedet. Kraftige endringer i de russiske økonomiske forholdene, og tilsvarende justeringer i arbeidsmarkedet, førte derfor til høy usikkerhet i arbeidsmarkedet og økende frykt for å bli arbeidsløs .

Det er vanskelig å hente inn sammenlignbare data om arbeidsledighet i Russland fra 1991 og frem til i dag, fordi andelen arbeidsledige varierer etter hvordan den er målt. Forskjellene kan for eksempel grunne i at ulike aldersgrupper inkluderes, om man regnes som arbeidsledig dersom man leter etter ny jobb eller hvor lenge man har vært uten jobb. I store trekk er likevel trenden den samme. Da Russland ble selvstendig, økte arbeidsledigheten frem til omkring 2000, før den har gått gradvis nedover igjen. Sakwa fremhever også at det anslagsvis forekommer mørketall på rundt 10 millioner som ikke fanges opp av målingene.

Arbeidsledigheten i Russland har vært spesielt markant i enkelte områder. I Ivanovo er den fem-seks ganger høyere enn det nasjonale gjennomsnittet, særlig på grunn av kriserammet tekstilindustri i området, som hovedsakelig har hatt kvinnelige ansatte. Arbeidsledigheten har også vært spesielt høy i Ingushetia, Norilsk og helt nord i landet. Dette er byer som i stor grad har hatt ansatte i skog- og tømmernæringen. Eksempelvis var arbeidsledigheten i Ingushetia i 2005 på hele 65 prosent, inkludert 94 prosent ungdomsledighet (Sakwa, 2008: 328-329).

Mulige konsekvenser av høy arbeidsledighet og store inntektsforskjeller

En polarisering av arbeidsledighet og høye inntektsforskjeller (Gini-indeksen) får konsekvenser, særlig for lokalsamfunnene som rammes. Arbeidsledighet fører ofte til frykt for å miste jobben også blant de sysselsatte. Dette kan for eksempel resultere i fremmedhat, ettersom innvandring betyr flere interessenter til jobbene, og fare for sosial dumping.

Både polarisering av arbeidsledigheten og store inntektsforskjeller kan dernest tenkes å bidra til økt kriminalitet, ettersom deler av befolkningen enten tjener svært lite eller ikke har noen jobb å gå til. Dette åpner for mulighetene til å søke nye og illegale inntektskilder gjennom for eksempel mafiavirksomhet, narkotika, hvitvasking av penger, beskyttelses- og prostitusjonsvirksomhet. Overgangen til markedsøkonomi i Russland var i stor grad preget av slik organisert kriminalitet. I 1997 fantes det rundt 9 000 organiserte kriminelle grupper med omkring 100 000 medlemmer som kontrollerte penge- og bankvirksomheter, og systematisk styrtet den statlige administrasjonen. I 2001 ble rundt 40 000 russiske bedrifter anslått å være kontrollert av kriminelle grupper. Slike forhold åpner for korrupsjon, og i neste rekke et stadig mer lovløst samfunn (Sakwa, 2008: 83-86). Ettersom en av de viktigste demokratiske institusjonene er rettsstaten, vil det være svært vanskelig å konsolidere et ferskt demokrati under slike forhold.

Oppsummering: Økonomiske variabler og demokratisk konsolidering i Russland

Ettersom jeg verken fokuserer på årsaken til de økonomiske variablenes utvikling eller på hvorvidt tallene stemmer eller skjuler underliggende problemer, tar jeg utgangspunkt i tallene slik de er, ser på dem i lys av hypotesene fra teorikapitlet, og prøver å vurdere hvordan de kan antas å påvirke konsolideringsprosessen i praksis.

I følge Dahl (1998) og Linz og Stepan (1996) er en markedsøkonomi med visse statlige reguleringer best for demokratiet. Det er imidlertid vanskelig å måle i hvilken grad Russland har oppnådd en ideell blandingsform, men jeg hevder likevel at det økonomiske samfunnet i Russland er mer markedsorientert enn noen gang, og vurdere derfor H9 som oppfylt. BNP per capita ligger godt over den kritiske grensen (jf. Przeworski et al. 2001) og har økt med gjennomsnittlig 7 prosent per år etter 1998. Dette har gitt en gradvis velstandsøkning som burde vært positiv for demokratikvaliteten. Shevtsova (2007) hevder imidlertid at den økonomiske veksten skjuler store samfunnsproblemer. Ettersom denne debatten ikke er fokus

i oppgaven, lar jeg tallene tale for seg, og vurderer hypotesene H10 og H11 som innfridd. Videre har Russland hatt en kraftig inflasjon som overskrider 6 prosent per år (jf. Przeworski et al. 2001), noe som kan antas å bidra til ustabilitet i regimet. Til slutt har den økonomiske veksten bidratt til økt ulikhet (Gini-indeks) og høy arbeidsledighet i det russiske samfunnet, hvilket er negativt for demokratikvaliteten. Dette betyr at H12, H13 og H14 kan antas å ha en negativ virkning på demokratikvaliteten på grunn av for høye verdier.

Etter å ha gjennomgått det empiriske materialet for de institusjonelle og økonomiske variablene, er det ingen av disse som utelukkende kan "klandres" for at landet ikke er blitt et velfungerende demokrati. De økonomiske variablene peker i ulike retninger, og det institusjonelle variabelsettet preges av at ikke de mest optimale veivalgene for konsolidering er valgt. Med en demokratisk konstitusjon som utgangspunkt for det nye regimet som ble innført i Russland, er det derfor nødvendig å spørre seg hvorfor institusjonene ikke fungerer demokratisk. Jeg mener at svaret i stor grad ligger i manglende politisk kultur.

4.1.3 Politisk kultur i Russland

Uten en demokratisk politisk kultur, samt forventninger og ønske om demokrati, får den demokratiske utviklingen mye motstand. På bakgrunn av teorien har jeg formulert fire hypoteser om hvordan politisk kultur kan hevdes å bidra positivt demokratikvalitet: H15: høy legitimitet; H16: mye tillit til autoritet; H17: høy politisk deltakelse og H18: aktivt og fungerende sivilsamfunn. De motsatte verdiene vil følgelig gi negativ innvirkning på demokratikvaliteten.

Dette avsnittet er todelt. Jeg starter med å trekke frem noen viktige særtegn ved den russiske politiske kulturen, som jeg begrenser til å omfatte historisk arv og nasjonal identitet. I utgangspunktet krever dette blant annet en grundig historisk gjennomgang som strekker seg over et lengre tidsrom enn fra 1990 og frem til i dag. Jeg vil imidlertid gjøre denne delen av oppgaven relativt kort, ettersom hovedfokuset er å undersøke hvilken betydning den politiske kulturen har for demokratikvaliteten. Dette utgjør den andre delen av avsnittet, hvor jeg benytter spørreundersøkelser og statistisk data til å undersøke hvordan Russland passer til hypotesene ovenfor. Der datamaterialet er utfyllende, vil jeg også se om det har vært en positiv eller negativ utvikling av faktorene.

Hva kjennetegner russisk politisk kultur?

Historisk arv

Russland har ingen demokratisk historie eller tradisjon å bygge på. Fremfor alt, har historien vært preget av ”personalized power”, der *en* leder har all makt og er overordnet resten av samfunnet (Shevtsova, 2007: 1). Dette har gått som en rød tråd gjennom den russiske historien, og bidrar til en særegen politisk kultur som rettferdiggjør en sterk sentralisert makt (Silitski, 2009: 42-43; Pipes, 1974; Shevtsova, 2007, 2009). Lange tradisjoner med en sterkt kontrollerende og autoritær leder, har bidratt til at folket verken er vant til å måtte mene noe selv, eller å bli bedt om å ytre sine meninger. Innføringen av kommunismen var et lite vellykket eksperiment der uprøvde prinsipper om sosial organisering ble pålagt samfunnet av en liten gruppe ledere. Frykten for nok en gang å bli eksperimentert med ved innføring av et nytt system, sitter også igjen i befolkningen. Perioden under Jeltsin på 1990-tallet skulle være starten på et selvstendig og demokratisk Russland, men ble i stedet preget av politiske og sosiale problemer, korrupsjon og økonomisk kollaps. Møtet med et demokratisk styresett var heller mislykket, og folket virket lettet da Putin kom til makten og stabiliserte og styrket landet både politisk og økonomisk (Linz et al., 1996: 375-376; Sakwa, 2008: 3-4; Shevtsova, 2007: 36; Nodia, 2009: 34). I tillegg har en stadig søken etter territoriell ekspansjon og økt internasjonal respekt, samt en økende og undertrykkende sentralisering av statsmakten preget den russiske historien (Shevtsova, 2007: 8).

Nasjonal identitet

En dominerende historisk arv bidrar også til å forme landets *nasjonale identitet*. I Russland er denne manglende eller i beste fall svak, hvilket kan være problematisk i forhold til den demokratiske konsolideringsprosessen. Et samfunn må være en nasjon før det kan bli et demokrati, og en nasjon oppstår i samfunn som er basert på prinsipper om sosial kontrakt og folkets suverenitet. Som vist over har nettopp dette manglet i Russland, som i tillegg er ekstremt fragmentert. Selv om konstitusjonen karakteriserer landet som en ”democratic federation” og en ”civic nation”, bærer oppbyggingen av en russisk nasjon preg av å være under utvikling. Til tross for at det eksisterer demokratiske institusjoner, er det få russere som identifiserer seg med disse. Dette underbygger inntrykket av at institusjonene har en slags fasadefunksjon som dekker en gjenskapning av en postsovjetsk samling av ”networks of personal dependence” (Torbakov, 2007; Diuk, 2009: 57).

Den russiske politiske kulturen kan oppsummeres med ”personalized power”, undertrykkelse, territoriell ekspansjon, søken etter internasjonal prestisje og respekt, frykten for å bli eksperimentert med, samt en manglende nasjonal identitet. I tillegg til 70 år med kommunisme og 35 år med diktatur som setter spor i seg selv, er den russiske politiske kulturen et svakt utgangspunkt for demokratisk konsolidering.

Politisk kultur og demokratisk konsolidering i Russland

I dette avsnittet undersøker jeg hvordan den politiske kulturen påvirker demokratikvaliteten. Jeg bruker spørreundersøkelser og statistisk data for å se på befolkningens legitimitet, holdning til autoritet, politiske deltakelse og sivilsamfunnets funksjon.

Legitimitet

Legitimitet innebærer borgernes tilknytning til og sosiale aksept for det politiske systemet de lever i, samt deres vurdering av regimets yteevne. Legitimitet er kanskje viktigere i et demokrati enn i noen andre regimer, fordi demokratiet er basert på at folket ytrer sine meninger, og ytrer ønske om og bidrar til endringer dersom de er misfornøyd. I praksis vil det si at et demokrati med manglende legitimitet er ustabil og sårbart for demokratisk tilbakeslag. Sosial aksept, eller det at borgerne støtter aktivt opp om regimet (demokratiet), er derfor spesielt viktig i perioder med sosial og politisk uro, nettopp for å forhindre demokratisk tilbakeslag. Dersom befolkningen støtter godt opp om et demokratisk regime, er dette et bevis på at de foretrekker dette fremfor andre styreform.

Legitimitet i form av tillit til regimet kan for eksempel måles i tillit til politiske ledere og politiske institusjoner, hvorvidt befolkningen er fornøyd med hvordan myndighetene løser oppgavene sine, og befolkningens oppfatning av demokrati som styreform.

Tillit til sentrale ledere og institusjoner

Meningsmålinger fra 2006-2009 viser at 50-62 prosent av befolkningen har tillit til Putin³⁶, uavhengig av hvilket politisk verv han har. Tilliten til Putin varierer i dette intervallet, men uten noen tydelig trend. For Medvedev ligger verdien for 2006 og 2007 på henholdsvis 7 og 21 prosent, før den økte kraftig da han ble valgt til president og har stabilisert seg på 40-44 prosent i 2009³⁷. Det er tydelig at dette er de to politiske lederne som folket har tillit til, for de

³⁶ Resultatene er basert på spørsmålet: ”Kan du nevne de fem-seks politikerne du har mest tillit til?”. Dataene er basert på et representativt utvalg fra 43 regioner. Feilmarginen er på mindre enn 3,4 prosent

³⁷ Basert på ukentlige datainnsamlinger til og med juni 2009.

resterende lederne når sjelden opp til 10 prosent oppslutning i løpet av samme periode (RussianPublicOpinionResearchCenter, 2009a).

Tilliten til regjeringen og dens arbeid var svært lav på begynnelsen av 1990-tallet. I 2000 lå oppslutningen på omlag 40 prosent, mens den i september 2008 var på sitt foreløpig høyeste nivå med 66 prosent. De siste målingene viser imidlertid en nedgang i befolkningens tillit til regjeringen til 53 prosent i april 2009 (RussiaVotes, 2009).

Den russiske befolkningen har liten tillit til nasjonalforsamlingen. Fra 2006-2009 sier gjennomsnittlig rundt 30 prosent at de har tillit til nasjonalforsamlingen og det arbeidet den utfører. Tilliten til rettsvesenet er, som jeg kommer nærmere inn på i neste avsnitt, også ganske lav (RussianPublicOpinionResearchCenter, 2009b).

Det kan hevdes at disse målingene underbygger antakelsene om borgernes ønske om en sterk leder. Presidenten, og nå også Putin som statsminister, har avgjort høyest tillit, og er også den eneste institusjonen med tydelig økende tillit i befolkningen. Ettersom Putin fortsatt har så høy tillit etter at han har avsluttet sitt presidentembete, kan dette indikere at han har tillit i form av sin personlighet eller karisma, og ikke nødvendigvis gjennom sitt embete. Derfor kan det antydes at Putin har en slags "personalized power", som var et av de viktigste kjennetegnene på sovjetisk og muligens nå også russisk politisk kultur.

Videre viser målingene at borgerne har synkende tillit til regjeringen og generelt lav tillit til nasjonalforsamlingen og rettsvesenet og til hvordan de skjøtter sitt arbeid. Dette kan tyde på at institusjonene ikke fungerer slik de er ment å fungere, og at det politiske lederskapet i Russland ikke bidrar til utvikling av en demokratisk politisk kultur, ettersom det ville resultert i større tillit til lederskapet utover presidenten eller Putin.

Tillit til demokrati som styreform (å foretrekke demokrati fremfor andre styreform)

For å undersøke befolkningens oppfatning av hva et demokrati er, har respondentene blitt spurt om hva de anser som det viktigste kjennetegnet på demokrati. I 2008 svarer hele 60 prosent at høy levestandard er viktigst, og 49 prosent at orden og overholdelse av loven er nest viktigst. Borgernes mulighet til å påvirke myndighetene er kun assosiert med demokrati for 31 prosent av befolkningen. Fra 2000-2005 ble imidlertid presse-, tro-, og talefrihet sterkest assosiert med demokrati. Mange demokratier har høyere levestandard enn andre

regimer. For russerne er det tydelig at resultatet av demokrati, i form av høyere levestandard, er en viktigere del av demokratiet enn det å kunne være med å påvirke politiske avgjørelser.

I 2008 svarte 36 prosent at et demokratisk styresett, slik det oppfattes i vestlig forstand, sannsynligvis ikke er passende for Russland, mens 28 prosent var positiv til denne typen demokrati. I 2007 uttrykker 35 prosent av de spurte at de ville like å vende tilbake til det sovjetiske politiske systemet, mens 44 prosent ikke ville like det. På spørsmålet om hvilken retning befolkningen synes Russland utvikler seg i, har oppfatningen om at landet beveger seg i demokratisk retning økt fra 9 prosent i 1999 til 36 prosent i 2009. Den samme trenden gjelder for de som mener at landet blir mer autoritært, der verdiene har steget fra 6 til 14 prosent i samme tidsrom.

Til slutt viser tall fra 2008 at 32 prosent er *for* en vestlig stat med demokrati og markedsøkonomi, 17 prosent ønsker seg tilbake til sovjettiden, mens 39 prosent ønsker et Russland som en stat med et unikt system med en egen utviklingsretning (RussiaVotes, 2009). Undersøkelsene viser at russernes oppfatning av demokrati ikke er spesielt knyttet til tradisjonelle kjennetegn som at borgerne er fri til å ytre egne meninger og påvirke politiske beslutninger under frie og rettferdige forhold. Det er heller ingenting som tyder på en allmenn oppfatning om at demokrati er det beste for Russland, eller hvilken retning landet beveger seg i. Paradoksalt nok er det en økning både i den andelen av befolkningen som mener at Russland går i demokratisk retning, *og* i den som mener at landet beveger seg i autoritær retning. Riktignok er det langt flere som mener at landet går mot et demokrati, stikk i strid med verdenssamfunnets observasjoner.

Undersøkelsene om legitimitet viser at det ikke er noen felles oppfatning av demokratibegrepet og hva dette innebærer, og at det ikke finnes noen bred, dyptliggende oppfatning i befolkningen om at demokrati er det beste styresettet for Russland. Resultatene tyder altså på at populariteten til Putin og Medvedev, er basert på et ønske om trygghet og stabilitet, og mindre på en positiv oppslutning om regimet (Diuk, 2009: 60). Slike lave forventninger til demokrati og demokratisk styresett, kan i neste rekke tenkes å åpne for at de politiske lederne kan tillate seg udemokratisk spill ettersom befolkningens preferanser er orden i samfunnet (Brown, 2009: 50). Disse faktorene er et svært viktig ledd i forklaringen på hvorfor landet har reversert.

Holdning til autoritet

Som nevnt i kapittel 2.4.2, er det nær sammenheng mellom et samfunns politiske struktur og dets kultur. I Russland kan det dermed antas at den tradisjonelle autoritære styreformen i stor grad har bidratt til å forme befolkningens holdning til autoritet. Nedenfor viser jeg hvordan dette kan resultere i en kausalitetssirkel der lederskapet og styreformen påvirker befolkningen som igjen bidrar til å opprettholde en autoritær styreform gjennom autoritære holdninger, verdier og adferd.

Holdninger avhenger i stor grad av subjektive begrepsoppfatninger, og kan være vanskelig å måle. For å kunne trekke slutninger er det derfor nødvendig å undersøke variablene fra flere vinkler. På bakgrunn av tilgjengelig data, undersøker jeg denne variabelen ved å se på borgernes holdning til presidenten og presidentperioden, samt deres holdning til rettsvesenet og organene som skal opprettholde lov og orden i samfunnet.

Holdninger til presidenten og presidentperioden

En undersøkelse fra World Value Survey (WVS) i 2006 viser at 45,3 prosent av russerne mener at mer respekt for autoritet er positivt, mens 5,9 prosent er negativ til dette. I den samme undersøkelsen sier 56,6 prosent at de er *for* en sterk leder (WVS, 2006). En annen undersøkelse fra 2007 viser at 61 prosent av befolkningen mener at den øverste myndighet bør tilhøre presidenten. 11 prosent mener at den burde tilhøre regjeringen, og kun 9 prosent støtter tanken om en maktfordeling. Trenden for oppslutning om presidentmakten har økt kraftig fra 33 prosent i 1994 og 37 prosent i 1999. Selv om de siste målingene er gjort relativt lenge etter at Putin kom til makten, tyder de likevel på at han har vist seg som en leder som har svart til forventningene som folk har tillit til og ønsker skal ta de viktige avgjørelsene og bestemme over dem. I undersøkelser fra 2003 og 2007 mener henholdsvis 54 og 46 prosent at presidenten bør utnevne regjeringen direkte, mens kun 10 og 11 prosent mener at dette bør gjøres av partiene i Dumaen. Oppslutningen om presidenten er riktignok litt synkende, men fortsatt høy. Videre viser data fra 2008³⁸ at 60 prosent støttet forslaget om en utvidet presidentperiode fra fire til seks år. Dette bekrefter ytterligere stor tillit til presidenten som institusjon, og tyder på at det ikke nødvendigvis må være Putin som sitter som president (RussiaVotes, 2009).

³⁸ Dette temaet har ikke vært aktuelt før president Medvedev fremmet forslag om utvidelse i 2008.

Den russiske presidenten har allerede mye makt nedfelt i konstitusjonen, men likevel tyder mye på at befolkningen ønsker å tillegge ham ytterligere makt og en forlenget periode. Den minimale støtten til demokratiske prinsipper som maktfordeling og at partiene i Dumaen burde utnevnt regjeringen, vitner i tillegg om en tendens til å underkaste seg presidenten og presidentens avgjørelser. I følge Inkeles er dette et av kjennetegnene på det autoritære personlighetssyndromet, som vanskelig kan koordineres med demokratiske prinsipper og konsolidering.

Kriminalitet, holdning til rettsvesen og organer som skal opprettholde ro og orden

Noe av den økende trenden for en sterk politisk leder, forklares trolig også med frykten for kaos og uorden som herjet under Jeltsins forsøk på å innføre demokrati. Tomrommet som oppstod etter at kommunismen falt og før den demokratiske markedsstaten ble etablert, åpnet for kriminelle grupper som ønsket innflytelse i samfunnet. Kriminalitet er et stort problem i dagens Russland. Som nevnt under avsnittet om arbeidsledighet, kontrolleres et stadig økende antall virksomheter av kriminelle grupper. I tillegg til den organiserte kriminaliteten, har antall drap steget. I perioden 2000-2004 lå antall drap gjennomsnittlig på 32 200 per år (Sakwa, 2008: 85).

Kriminalitet er altså et stort problem i Russland, og tilliten til rettsvesenet og organene som skal opprettholde lov og orden i samfunnet ligger på 20-30 prosent for perioden 2006-2009 (RussianPublicOpinionResearchCenter, 2009b). Dette er lavt og bidrar til å forklare hvorfor borgerne ønsker en sterk leder. Muligens kan den utpregede tilbøyelighet til å dyrke en sterk leder grunne i usikkerhet og lav tillit til institusjoner, og ikke nødvendigvis i ønske om en sterk leder i seg selv. Etersom ethvert demokrati er avhengig av en fungerende rettsstat, bekrefter økende kriminalitet og lav tillit til institusjonene som skal bekjempe denne at institusjonene ikke fungerer slik de er ment og slik de burde fungere. Dette kan anses som et demokratisk sykdomstegn og er lite gunstig for demokratikvaliteten.

Den lave tilliten kan også forklares med, eller være et resultat av høyt korrupsjonsnivå på flere nivåer i samfunnet. I 2008 har Transparency International gitt Russland en CPI-score (Corruption Perceptions Index)³⁹ på 2,1. Dette er den laveste scoren (mest korrupt) landet har fått siden 2000. Fra 2000 økte indeksen gradvis til 2,8 i 2004, før den begynte å synke igjen.

³⁹ Transparency International vurderer staters korrupsjonsnivå, gir CPI-scorer og rangerer statene. CPI går fra 1-10 der 1 er mest korrupt og 10 er minst korrupt.

Ettersom CPI-verdien for mest korrumpert ligger på 1, er det tydelig at Russland har et stort korrupsjonsproblem (TransparencyInternational, 2008). Gerber og Mendelson (2008) undersøker omfanget av ”predatory policing” i Russland. Begrepet innebærer at ansatte i politietaten benytter sin autoritet til å fremme sin egen posisjon, og ikke til å bekjempe kriminalitet. Studien viser at dette er et utbredt problem i Russland, som naturligvis også bidrar til å svekke tilliten til andre andre autoritetsorganer. Gerber og Mendelson hevder at dette er en viktig del av forklaringen på hvorfor Russland ikke har lyktes som demokrati.

Autoritet

Undersøkelsene viser altså stor oppslutning om en sterk russisk president, liten tillit til autoritet for øvrig, og liten støtte til viktige demokratiske prinsipper. Dette er en interessant observasjon. Jeg vil derfor se nærmere på hvordan presidentens makt tilegnes og utøves, og hvilken betydning dette har for utviklingen av befolkningens holdning til autoritet.

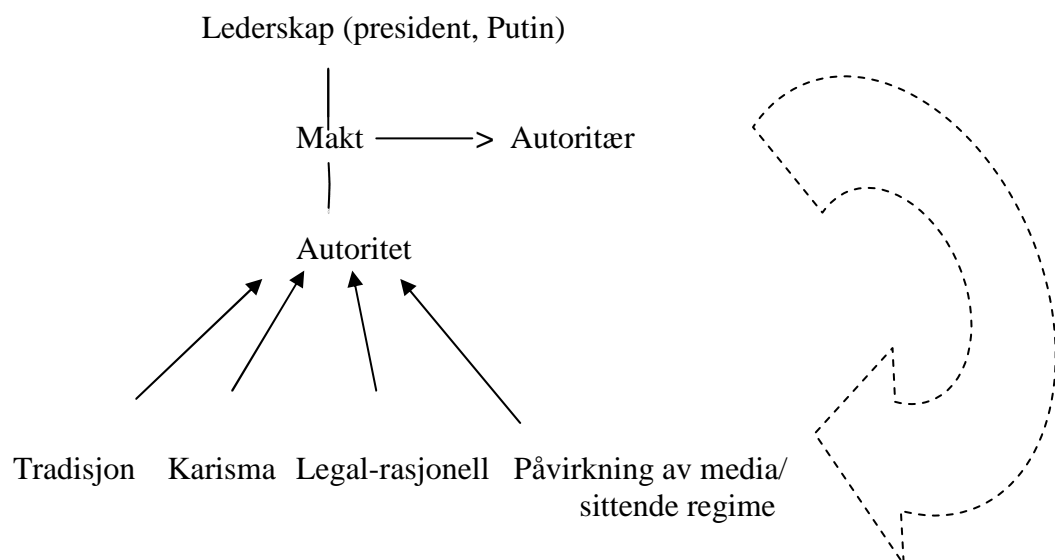
Ethvert lederskap (president i en republikk, lærer i en skoleklasse, øverstkommanderende i en hær) har en form for makt. Denne kan utøves med *autoritet* eller *autoritært*. Weber skiller mellom tre typer autoritet. *Tradisjonell autoritet* legitimeres med sterke nedarvete tradisjoner og sosiale strukturer (Weber and Parsons, 1964: 341). *Karismatisk autoritet* legitimeres med ekstrem beundring og hengivenhet til en person med en nesten overnaturlig og overmenneskelig personlighet med eksepsjonelle evner og kvaliteter. Lenin og Hitler er eksempler på slike ledere (Weber et al., 1964: 358-359). Den *legal-rasjonelle* autoriteten legitimeres gjennom lov- og regelverk, som for eksempel politiske valg, og anses som den vanligste formen for autoritet i moderne samfunn (Weber et al., 1964: 328-329)⁴⁰. Dersom makten er *autoritær* (for eksempel en autoritær statsleder) finnes det ingen uttrykt legitimitet i befolkningen som har gitt denne lederen makt. Slike ledere utnevner ofte seg selv, eller blir utnevnt.

Den senere demokratilitteraturen fremhever de mange ”gråsoner”-regimene, som Russland er et eksempel på. Disse kjennetegnes blant annet ved ekstremt sterk utøvende makt, og ved at de, til tross for demokratiske institusjoner og regelmessige valg, ikke fungerer demokratisk i praksis. Dette kan skyldes at ledere som har fått autoritet gjennom for eksempel valg, (mis)bruker makten til å utføre autoritær ledelse. En annen mulighet er at samfunn der lederne

⁴⁰ For mer om ulike typer autoritet, se Weber and Parsons, 1964 kapittel III.

tradisjonelt har oppnådd autoritet gjennom karisma eller tradisjon, foretrekker samme type ledere når borgerne selv får mulighet til å velge. I tillegg preges ”gråsoner”-regimer ofte av statseide og nøye kontrollerte medier, som bidrar til å forme borgernes oppfatning om blant annet hvordan de skal stemme. Etter århundrer med tsarvelde, autoritære ledere og kommunisme, tyder både valgresultater og spørreundersøkelser på at dette er tilfelle i Russland. Valgene virker å preges både av lange tradisjoner for, samt et ønske om fortsatt sterke og karismatiske ledere (for eksempel Lenin og Putin), i tillegg til sterk påvirkning fra mediene. Det er fortsatt for tidlig å trekke slutninger om Medvedevs maktbruk, men Putin fikk altså makt gjennom legal-rasjonell autoritet som han har benyttet til å gjøre Russland stadig mer autoritært (jf. demokratvurderingene i innledningskapitlet). Ettersom presidenten kan styre så å si selvstendig, og i tillegg har støtte i statsstyrte medier, bidrar dennes måte å styre landet på til å opprettholde en ikke-demokratisk politisk kultur. Dette er en viktig årsak til at Russland ikke har lyktes med å fasttømre demokratiet. Landet har en demokratisk ramme, men fungerer stadig mer autoritært, hvilket naturligvis svekker demokratikvaliteten. Forholdet mellom lederskap og makt i Russland kan illustreres som i figur 4.2:

Figur 4.2 Forholdet mellom lederskap og makt i Russland

Undersøkelsene om russeres holdning til autoritet, viser at de har stor tillit til Putin og presidentvervet, og ganske liten tillit til øvrig autoritet. Befolkningen ønsker altså en sterk leder med mye makt. For å kunne si noe om hvilken påvirkning en slik leder har på konsolideringsprosessen, må man vite om denne er sterk i form av å være handlekraftig, eller i form av å være autoritær. Dersom denne er handlekraftig, vil det være positivt for

utviklingen av demokratiet, mens en autoritær leder ikke vil være det. De internasjonale demokrativurderingene tyder imidlertid på at Putin har vært en sterk leder i form av å være autoritær. På den annen side har han vært handlekraftig i forhold til at han har forbedret og stabilisert landet sosialt og økonomisk.

Politisk deltakelse

Et deltakende samfunn er en forutsetning for at demokratiet skal fungere, og innebærer både aktiv deltakelse, interesse og kunnskap om det politiske systemet man er lever i, samt en grunnleggende tro på at man som borger kan bidra til å påvirke politiske avgjørelser.

Valgdeltakelse er derfor kun *en* form for deltakelse, men benyttes ofte fordi den er lett å måle og å sammenligne. Jeg starter med å se på valgdeltakelse, før jeg undersøker utbredelsen av politisk interesse for og diskusjon.

Det kan skilles mellom tre typer valg; presidentvalg, parlamentsvalg og folkeavstemning. Til tross for at Sovjetunionen, helt til slutten av 1980-tallet, ikke hadde noen alternative kandidater eller partier til Kommunistpartiet, og at valgene var uten reell politisk betydning, viser tabell 4.2 at *valgdeltakelsen* var svært høy.

Tabell 4.2 Valgdeltakelse (%) fra 1989-2008

Dumavalg, presidentvalg og referenda	Valgdeltakelse (%)
Sovjetisk parlamentsvalg (1989)	89
Russisk parlamentsvalg (1990)	76,4
Referendum om en fornyet union (1991)	75,4
Presidentvalg (1991)	74,7
Referendum om tillit til presidenten/hans reformpolitikk (1993)	64,5
Dumavalg og referendum om ny konstitusjon(1993)	54,8
Dumavalg (1995)	64,4
Presidentvalg (første/andre valgrunde) (1996)	69,8/68,9
Dumavalg (1999)	61,7
Presidentvalg (2000)	68,7
Dumavalg (2003)	55,7
Presidentvalg (2004)	64,3
Dumavalg (2007)	64,1
Presidentvalg (2008)	69,7

(Sakwa, 2008: 186; Pintor and Gratschew, 2002: 52; Clark, 2009: 344)

Dette forklares med at borgerne i kommunistregimer nærmest ble tvunget til å stemme slik at valgene kunne brukes til å mobilisere en fasade av støtte i befolkningen. Den russiske befolkningen har tradisjonelt hatt liten mulighet til å påvirke politikken. Hvis dette likevel har blitt forsøkt, har det ofte resultert i sanksjoner. Undersøkelser viser at befolkningen selv hevder å ha liten påvirkningskraft. For eksempel viste Hahns undersøkelse fra 1993 at nesten

89 prosent (4,2 prosent nedgang fra 1990) av befolkningen mente at de ikke hadde noen innflytelse på regjeringens beslutninger (Hahn, 1995: 120). Likevel viser tabell 4.2 en jevnt over høy valgdeltakelse i Russland på mellom 60-70 prosent, med unntak av Dumavalget og referendumet i 1993. En forklaring på den lave deltakelsen ved disse valgene kan være den politiske konflikten mellom presidenten og parlamentet⁴¹ som preget store deler av dette året. Med unntak av 1995⁴², viser tabell 4.2 en gradvis synkende deltakelse i Dumavalgene. Nedgangen mot slutten av 1990-årene kan forklares med en forverring av den sosiale og økonomiske situasjonen, uheldige avgjørelser i regjeringen, samt økt korrupsjon og kriminalitet. I tillegg viser undersøkelser synkende tillit til regjeringen samt politisk likegyldighet, som også kan antas å forklare en del. Pintor et al. (2002: 52-54) viser til ulike forsøk på å kartlegge valgdeltakelsen i Russland, som peker på en trend der blant annet arbeidsledige og borgere under 30 år, eller en kombinasjon av disse, er de som deltar sjeldnest i politiske valg. Rundt år 2000 var gruppen mellom 18 og 30 år veldig stor, noe som dermed gir lavere valgdeltakelse. Ved Dumavalget i 2003 var valgoppslutningen nede på samme nivå som i 1993, men Det forente Russland sikret seg likevel to tredjedels flertall i Dumaen. I tillegg til det ovennevnte, kan en mulig forklaring på den lave oppslutningen være at Putin, som da hadde hatt makten i tre år, allerede hadde etablert sin politikk så tydelig og ikke hadde noen reelle konkurrenter, at borgerne ikke følte at deres deltagelse var av betydning. En studie av Kostadinova (2003) som kartlegger valgdeltakelsen i postkommunistiske stater, konkluderer med at velgere stemmer når de føler at det har en hensikt. I tillegg bekrefter studien den forventede nedgangen i valgdeltakelse etter Sovjetunionens kollaps, og hevder at denne etter hvert vil stabiliseres på et noenlunde jevnt nivå. Det kan hende at oppgangen i valgdeltakelsen i 2008 betyr at dette nivået er på omkring 70 prosent i Russland, men for å kunne fastslå dette må valgdeltakelsen observeres over lengre tid.

Vanligvis er deltakelsen høyere ved presidentvalg enn ved Dumavlag. Dette forklares delvis med en ”president”-dominert konstitusjon, som gjør at befolkningen anser presidentskapet som viktigere og mer avgjørende for landets utvikling. Tabell 4.2 viser imidlertid en jevn nedgang i deltakelsen også for presidentvalgene, helt frem til en markant økning i 2008. En nedgang kan tenkes å forklares blant annet med at politiske ledere, inkludert presidenten, i

⁴¹ For mer om denne konflikten, se Bacon & Wyman, 2006: 71-73

⁴² Denne økningen skyldes en rekke faktorer som jeg ikke går nærmere inn på. For mer, se (Sakwa, 2008: 171-173, 185-187; White et al., 1997: 175-218).

økende grad ”utnevnes”⁴³ før valgene, og at valgdeltakelse derfor har mindre betydning. Men det faktum at Medvedev praktisk talt var utnevnt, i sterkere grad enn noen før ham, motstrider dette argumentet. Samtidig viser undersøkelsene som jeg har henvist til tidligere, en sterk tillit til Putin og til hvordan han skjøtter sitt arbeid. En måte borgeren kan vise denne tilliten på er å stemme slik Putin ønsker. På den annen side er dette det første presidentvalget etter at den reviderte valgloven (2004) forbød uavhengige valgobservatører å observere russiske valg, hvilket svekker muligheten for å vite om valgresultatet er riktig. Kanskje man kan, med økningen i 2008, ane en lignende mangel på politisk innflytelse i dagens russiske samfunn, som i Sovjetunionen, ettersom Det forente Russland har overveldende makt og støtte, samt at kandidatene i økende grad utnevnes før valgene. På den annen side er det positivt at befolkningen likevel benytter seg av rettighetene sine til å delta i valg. Endringer i valgdeltakelsen kan altså ha mange årsaker, men jeg går ikke videre inn i den debatten, da formålet med avsnittet i hovedsak er å identifisere utviklingstrenden for valgdeltakelse (Sakwa, 2008: 185-187; White Stephen et al., 1997: 1-2; Stott, 2008).

Hahns (1995: 122-123) undersøkelse inkluderer også *politisk interesse*. Andelen borgere som fulgte jevnlig godt med i politikken sank fra 82 prosent i 1990 til 68 prosent i 1993. Dette var til dels overraskende resultater ettersom borgerne av Sovjetunionen ble regnet som lite interessert i politikk. Det er dermed nærliggende å spørre seg hvorvidt de høye verdiene var resultat av en reell politisk interesse, eller om de var en midlertidig effekt av den politiske utviklingen og liberaliseringen på slutten av 1980-tallet. Tilsvarende undersøkelser⁴⁴ fra 2001 og 2003 viser en enda lavere interesse for politikk på henholdsvis 43 og 47 prosent. Det har altså vært en relativt kraftig nedgang fra 1990, men muligens en liten tendens til oppgang igjen. Økningen på 4 prosent fra 2001 til 2003 kan selvsagt også skyldes andre faktorer (ThePublicOpinionFoundationDatabase, 2003).

En undersøkelse om *politiske diskusjoner* fra 2001 viser at 28 prosent ikke diskuterer politiske nyheter, 28 prosent diskuterer kun ekstraordinære hendelser, mens bare 16 prosent sier at de diskuterer politikk nesten hver dag (ThePublicOpinionFoundationDatabase, 2003). Det er

⁴³ I flere tilfeller, spesielt de siste årene, har det vært mistanke om valgfusk under de russiske valgene. Både Medvedevs enestående seier i presidentvalget med over 70 prosent, Det forente Russlands sterke flertall ved Dumavalget i 2007, samt den sterke motstanden mot internasjonale valgobservatører mer enn antyder at valgene ikke foregår frie, rettfærdige og uten fusk (Stott, 2008).

⁴⁴ Sammenligningsgrunnlaget for de ulike undersøkelsene vil ikke bli korrekt, ettersom undersøkelsene har ulike spørsmål og spørsmålsformuleringer. Det kan likevel være nyttig for å antyde utviklingen i det russiske samfunnet.

naturlig å anta at de som er interessert i politikk også diskuterer politikk. Undersøkelsene viser derimot at langt flere anser seg som interessert i politikk enn de som diskuterer den, hvilket tyder på at folk oppfatter eller betegner seg selv som mer politisk interessert enn deres handlinger viser.

Den politiske deltakelsen i Russland kan oppsummeres som generelt høy men synkende, i likhet med den relativt lave oppslutning om politisk interesse og politiske diskusjoner. Valgdeltakelse er i utgangspunktet et godt demokratisk tegn, men som nevnt trenger ikke valget som helhet å være demokratisk selv om selve stemmegivningen er det. Dette gjelder spesielt dersom kandidat- og partialternativene er få, og/eller manipuleres gjennom mediene. Den lave andelen av politisk interesserte og politiske diskusjoner, støtter opp om antydningen om at valgdeltakelsen ikke nødvendigvis er et resultat av politisk engasjement og interesse.

Sivilsamfunnet

I følge Almond og Verba (1989) har sivilsamfunnet en avgjørende rolle i utviklingen av en 'civic culture', som var den politiske kulturen de knytter til demokratiet. Flere av de sentrale elementene i sivilsamfunnet er gjennomgått tidligere. Derfor tar jeg for meg borgernes oppfatninger og holdninger til disse, og fokuserer på politiske partier, organisasjoner og til slutt borgernes politiske aktivitet.

Som nevnt er det russiske partisystemet ustabil, hvilket gir seg utslag i liten tillit blant velgerne. I 2007 sa 30 prosent at de ikke ønsket å stemme fordi de manglet tillit til politikerne. Fra 2003 til 2007 økte denne andelen med 9 prosent. I samme periode hevdet gjennomsnittlig 27 prosent at deres stemme ikke ville ha noen innvirkning på politiske avgjørelser. Til slutt er Det forente Russland utelukkende det partiet folk kjenner best til, og det partiet flest vil stemme på (RussiaVotes, 2009).

I likhet med partisystemet, preges også det generelle organisasjonslivet av et ekstremt mangfold, men liten aktivitet. WVS sine undersøkelser viser at organisasjonsmedlemskap er sjeldent i Russland. Andelen som *ikke* er medlem i noen organisasjoner varierer fra 87-100 prosent for ulike organisasjonstyper. Likeledes er andelen aktive medlemmer svært lav.

Denne varierer fra 0-5,9 prosent, der idrettsorganisasjoner har flest aktive medlemmer. Med så lave medlemstall og liten aktivitet, kan organisasjonene vanskelig ha stor politisk påvirkningskraft, og deres virkeområde som politiske ytringskanal svekkes (WVS, 2006). Med både et ustabilt partisystem, og en svakt fungerende organisasjonsvirksomhet, er det naturlig å anta at befolkningen søker andre kanaler for å bli hørt, som for eksempel protest, demonstrasjon eller streik. I en undersøkelse fra 2007 sier kun 4 prosent at de ville gjennomført gateprotester dersom det hadde kommet frem valgjuks, mens hele 59 prosent hevder at det ikke ville hatt noe for seg (RussiaVotes, 2009).

I WVS sine målinger fra 2006 blir borgerne spurt om underskriftskampanjer, boikott og deltakelse i demonstrasjoner. Få russere har deltatt i en underskriftskampanje, og hele 69 prosent sier at de aldri ville deltatt i en slik politisk handling. Av de spurte er det kun 2,6 prosent som har deltatt i boikott. Andelen russere som har deltatt i en lovlig demonstrasjon er noe høyere. 15,9 prosent har deltatt, mens 55,6 prosent svarer at de aldri ville deltatt i en demonstrasjon (WVS, 2006).

Valgdeltakelsen i Russland har sunket parallelt med tilliten til politikerne (med unntak av Putin) og politiske partier. I tillegg er interessen for og aktiviteten i organisasjoner nesten ikke-eksisterende. Resultatene tyder på liten vilje til politisk handling. Dette kan for eksempel skyldes liten interesse for det politiske liv og for å benytte seg av press-virkemidler, eller bare for å mene noe. Det kan også skyldes frykt for represalier fra myndighetene, som under sovjettiden, eller manglende tro på at det nytter å være aktiv. Uavhengig av hva den lave aktiviteten skyldes, er manglende politisk engasjement negativt for demokratikvaliteten. Ettersom det er nettopp folkets meninger som skal ligge til grunn i et demokratisk system, er det et demokratisk problem at borgerne i stor grad velger å ikke fremme sine ønsker og meninger.

Oppsummering: politisk kulturelle variabler og demokratisk konsolidering i Russland

I teorikapitlet hevder jeg at en demokratisk politisk kultur kan være viktig for at et nyetablert demokrati skal lykkes med konsolideringsprosessen. Denne påstanden virker ytterligere styrket etter å ha gjennomgått de empiriske dataene for Russland.

Det empiriske materialet for de politisk kulturelle variablene er ganske entydige. Russland har en ikke-demokratisk politisk kultur, og samtlige av de fire hypotesene, H15 om legitimitet,

H16 om holdning til autoritet, H17 om politisk deltakelse og H18 om sivilsamfunnet, synes å virke negativt på demokratikvaliteten. Landet har en dominerende autoritær arv og en lite utviklet nasjonal identitet som preger befolkningen. Det synes å være både et eksplisitt og implisitt ønske om en sterk leder, spesielt representert gjennom sterk støtte til presidenten (og til Putin som person), mens tilliten til autoritet generelt, er liten. Videre er den politiske deltakelsen synkende, en trend som også gjelder for tilliten til sentrale ledere og institusjoner. Med unntak av høy tillit til Putin (uavhengig av politisk verv) og Medvedev, har befolkningen liten tillit til politiske ledere og institusjoner generelt. Tilliten er altså fortrinnsvis knyttet til presidentvervet og til Putin som person. Undersøkelsene viser at forventningene til, og ønske om et demokratisk regime og demokratiske verdier slik Welzel som nødvendig i et demokrati, er svake eller fraværende i Russland. Det kommer også frem at det verken finnes noen dominerende oppfatningen av hva et demokrati innebærer, eller en kollektiv tillit til demokrati som styreform. Viktigheten av å kunne påvirke politiske beslutninger på en åpen og rettfærdig måte er selve kjernen i demokratiske systemer, men assosieres i liten grad med demokrati i den russiske befolkningen. Til slutt er det russiske sivilsamfunnet preget av et ekstremt mangfold av politiske partier og organisasjoner, men svært lave medlemstall og liten aktivitet. Troen på at deltakelse har noe for seg er forsvinnende liten.

Oppsummert har Russland en ikke-demokratisk politisk kultur, der resultatene fra undersøkelsene tyder på en slags demokratisk resistens i befolkningen. Resistens kan ha flere betydninger, men her mener jeg resistens i den forstand at landet/befolkningen er uegnet til innføring av demokrati, uvillig til, eller ganske enkelt ikke bryr seg om innføring av et slikt regime. Kombinert med en preferanse for en sterk leder, er dette et dårlig fundament å bygge demokrati på. I tillegg er det nærliggende å anta at en slik ikke-demokratisk politisk kultur har en negativ innvirkning på de politiske institusjonene.

5. KONKLUSJON, DISKUSJON OG IMPLIKASJONER

5.1 Konklusjon

Denne oppgaven søker å analysere demokratikvaliteten i Russland fra 1991-2009, med fokus på den demokratiske tilbakegangen som landet har opplevd den senere tid. Oppgavens argument grunner i sprikende teori om demokratisk konsolidering og tilbakegang, og tar utgangspunkt i institusjonelle, økonomiske og politisk kulturelle variabler, som forventes å forklare problemstillingen. Denne sammenhengen er illustrert ved figur 2.4 i teorikapitlet. For å gjøre konklusjonene av de empiriske undersøkelsene oversiktlig, trekker jeg frem igjen hypotesetabellen (tabell 2.2) fra teorikapitlet, men her med empiriske data om Russland

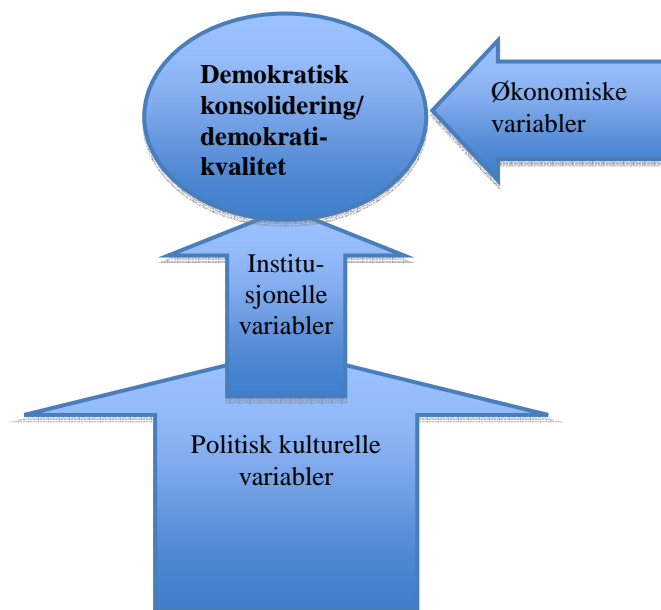
Tabell 5.1 Empirisk basert hypotesetabell

Hypotese	Variabel	Positivt for demokrati-kvaliteten	Negativt for demokrati-kvaliteten	Annet/Merknader
Institusjonelle variabler:				
3	Semipresidentstyre			Synes ikke å være den mest ideelle løsningen for å oppnå demokrati
4	Flertallsvalg		X	
6	Sivilsamfunn		Passivt	
7	Partipluralisme		Overdreven	
8	Rettsstat		Politisk styrt, korrupt	
Økonomiske variabler:				
9	Planøkonomi Markedsøkonomi			Det er en blanding av de to systemene
10	Velstand	X		
11	Økonomisk vekst	X		
12	Inflasjon		Høy	
13	Ulikhet (inntekts-forskjeller)		Høy	
14	Arbeidsledighet		Høy	
Politisk kulturelle variabler:				
15	Legitimitet		Lav	
16	Holdning til autoritet		Lite tillit	
17	Politisk deltakelse		Lav	
18	Sivilsamfunn		Passivt	

Tabell 5.1 viser at kun tre økonomiske variabler, H9, H10 og H11, kan hevdes å virke positivt på demokratikvaliteten i Russland, mens empirien for de resterende variablene synes å ha en negativ innvirkning. Dette er et svakt utgangspunkt for å lykkes med en konsolideringsprosess. Med utgangspunkt i resultatene som presenteres i tabell 5.1 er ikke Russlands demokratiske tilbakegang overraskende, ettersom hovedtyngden av det empiriske materialet bekrefter hypotesene om negativ virkning på demokratikvaliteten.

Tabell 5.1 sier imidlertid ingenting om forholdet mellom de tre variabelsettene, og jeg mener å ha kommet frem til en årsakssammenheng mellom det institusjonelle og det politisk kulturelle variabelsettet og påvirkningen av demokratikvaliteten. Dette viser jeg i figur 5.1, som illustrerer hvordan jeg mener at de tre variabelsettene påvirker demokratikvaliteten i Russland i perioden 1991-2009.

Figur 5.1 Empirisk sammenheng mellom avhengig variabel og forklaringsvariablene

Ettersom jeg ikke har gått grundig inn på underliggende årsaker til verdiene på de økonomiske variablene, er det vanskelig å identifisere hvordan disse påvirker demokratikvaliteten. De økonomiske variablene er omdiskutert og sprikende (både teoretisk og empirisk). Dette gjør det vanskelig å antyde hvilken påvirkning de har på demokratikvaliteten, og er også en av grunnene til at jeg har lagt mindre vekt på dette

variabelsettet. Forholdet mellom de institusjonelle og de politisk kulturelle variablene er mer komplekst og interessant.

Det institusjonelle variabelsettet preges av at Russland, med semipresidentstyre og flertallsvalg, ikke har gjort de mest optimale valgene for å oppnå et konsolidert demokrati. Dette betyr imidlertid ikke at semipresidentstyre og forholdstallsvalg ikke kan fungere i et demokrati, det er blant annet USA og Finland eksempler på. Men sammen med et sivilsamfunn og politiske partier som ikke innfrir sine roller som representasjons- og kommunikasjonskanaler, samt et korrupt og politisk styrt rettsvesen, svekkes sannsynligheten for å lykkes med å konsolidere demokratiet. Det blir derfor nødvendig å spørre hvorfor ikke institusjonene fungerer, og jeg mener at svaret på dette spørsmålet i stor grad finnes i Russlands manglende demokratiske politiske kultur.

Politisk kulturelle variabler antas å påvirke demokratikvaliteten i seg selv, men etter å ha gjennomført den empiriske undersøkelsen av Russland har jeg funnet at de i tillegg har en grunnleggende innvirkning på de institusjonelle variablene. Som et fundament av dyptliggende og grunnleggende holdninger, verdier og adferd i samfunnet, påvirker den politiske kulturen nedenfra og opp. Etersom elitene også er en del av befolkningen, vil manglende støtte til demokratiet på massenivå bety manglende støtte også på elitenivå. Ergo, vil en ikke-demokratisk politisk kultur i stor grad bidra til svakt demokratiske og lite stabile institusjoner. Derfor er pilen for de politisk kulturelle variablene i figur 5.1 delvis infiltrert i pilen for de institusjonelle variablene, og langt bredere fordi dette variabelsettet har større betydning enn de to andre. Det kan altså synes å være en demokratisk resistens i den russiske befolkningen. Med andre ord kan de politisk kulturelle variablene anslås å være avgjørende pådrivere for om demokratiet klarer å få rotfeste og konsolideres.

Russland har altså ingen demokratisk politisk kultur, og har heller ikke lykkes med å konsolidere demokratiet som ble innført under Jeltsin. Et av de viktigste kjennetegnene på den nye formen for demokratisk tilbakegang, er at lederne får makt gjennom legitime prosesser, som de bruker til å manipulere demokratiske mekanismer, og dermed bryte ned demokratiet fra innsiden. Dette er tilfelle i Russland, og er illustrert med figur 4.2. Figuren viser hvordan den russiske presidenten oppnår autoritet gjennom legitime valg. Makten bruker han til å styre autoritært, og sørger på denne måten for å opprettholde den ikke-demokratisk politiske kulturen i befolkningen, som igjen gir fornyet tillit til autoritære ledere. Alle stater kan med

andre ord innføre demokratiske institusjoner, men kvaliteten på disse og hvordan de fungerer i praksis avhenger av hvilken støtte de får i befolkningen. Russland beviser følgelig at det meget vel går an å opprette en demokratisk fasade som ikke fungerer demokratisk i praksis.

For å svare på problemstillingen er det, med utgangspunkt i variablene som er undersøkt samt tilgjengelig data for disse, hovedsakelig den manglende demokratiske politiske kulturen som er nøkkelen til den demokratiske tilbakegangen i Russland.

5.2 Gyldighetsområde, diskusjon og implikasjoner

Den empiriske undersøkelsen underbygger altså delvis oppgavens argument. Jeg forventet å finne en logisk mekanisme som forklarte den demokratiske tilbakegangen i Russland, og fant at de politisk kulturelle variablene synes å ha stor betydning både i seg selv, og som grunnlag for utviklingen av institusjonene. Disse to variabelsettene er undersøkt nøye, og gir dermed et relativt godt grunnlag for konklusjonene som er trukket for Russland. Det økonomiske variabelsettet er mer utydelig, og viser også sprikende resultater. I følge Shevtsova (2007), skjuler også den økonomiske veksten andre problemer i det rusiske samfunnet. Slike påstander tyder på at variablene kan farges av en rekke underliggende faktorer som igjen kan gjøre tallene misvisende. Dette gjør undersøkelser av slike variabler både utfordrende og plasskrevende, og er et av områdene hvor jeg har måttet begrense undersøkelsene. Derfor har jeg heller ikke grunnlag for å trekke noen klare konklusjoner om hvordan disse variablene påvirker demokratikvaliteten. Disse variablene kreves det mer forskning på.

Det forskningsmessige formålet med oppgaven har vært å bidra til å berike litteraturen om demokratisk konsolidering generelt, og om demokratisk tilbakegang spesielt, gjennom en ny tilnærming av tre kategoriserte variabelsett. Ettersom oppgaven er en casestudie av Russland, kan jeg ikke generalisere til en hel populasjon, men resultatene kan likevel antyde konsekvenser av bestemte veivalg, og således danne et utgangspunkt for ytterlige forskning og utvikling av nye teorier og modeller. Basert på de empiriske funnene i oppgaven som har vist at manglende demokratisk politisk kultur har hatt stor betydning for den demokratiske tilbakegangen i Russland, har denne oppgavens viktigste bidrag vært å fremme budskapet om å gi politisk kulturelle variabler en større og mer betydningsfull plass når demokratisk konsolidering eller tilbakegang skal forklares. Tradisjonelt har disse variablene hovedsakelig vært inkludert i transisjonsprosessen, men denne oppgaven har vist at dette er viktige variabler i konsolideringsprosessen også.

I en studie vil man aldri klare å inkludere *alle* mulige forklaringsvariabler. De tre variabelsettene jeg har benyttet er heller ikke uttømmende, og andre variabler kan også antas å påvirke den demokratiske tilbakegangen i landet. Avslutningsvis vil jeg nevne særlig en slik faktor som er interessant, men også vanskelig å undersøke. Stater som søker innpass i det internasjonale samfunnet, blir i mange tilfeller tvunget til å tilpasse seg ulike krav for å få den anerkjennelsen som er nødvendig for eksempelvis å oppnå et EU-medlemskap. Disse statene er med andre ord avhengig av å anerkjennes internasjonalt for å oppnå det de ønsker. I Russland ser dette forholdet annerledes ut. Putin har gjenreist Russland på flere områder, også som en internasjonal stormakt, riktignok ikke i samme grad som under Den kalde krigen. Ettersom Russland er en av de viktigste produsentene og eksportørene av råvarer som olje og gass, er det internasjonale samfunnet mer avhengig av Russland enn omvendt. Dette gir dermed Russland utvidet makt til å handle på egne premisser, og åpner for muligheter til å unngå internasjonale normer (CapaTV, 2007). Hvordan et slikt avhengighetsspill kan påvirke demokratikvaliteten er et tema som det trengs mer forskning på.

6. LITTERATUR

- Almond, Gabriel A., and Sidney Verba. 1989. *The civic culture: political attitudes and democracy in five nations*. Newbury Park, Calif.: Sage Publications.
- Bacon, Edwin, and Matthew Wyman. 2006. *Contemporary Russia*. New York: Palgrave macmillan.
- Beetham, David. 2000. *Democracy and Human Rights*. Cambridge: Polity Press.
- Bermeo, Nancy. 2002. "The Import of Institutions." *Journal of Democracy* 13 (2):96-110.
- Bertelsmann. *Russia Country Report*. Bertelsmann Stiftung 2008 [cited 18.02.2009. Available from <http://www.bertelsmann-transformation-index.de/159.0.html?&L=1>].
- Bogetic, Zeljko, Karlis Smits, Sergey Ulatov, Stepan Titov, Olga Emelayanova, Marco Hernandez, MAnnete De Kleine, and Victoria Sulla. 2008. "Russian Economic Report." World Bank Russia Country Office.
- Brown, Archie. 2009. "Forms Without Substance." *Journal of Democracy* 20 (2):47-51.
- CapaTV. 2007. *The World According to Gazprom (Gazproms verden)*: NRK2, 06.08.2009.
- Carothers, Thomas. 2002. "The End of the Transition Paradigm." *Journal of Democracy* 13 (1):5-21.
- Churchill, Winston 1939.
- CIAFactbook. *The World Factbook - Russia* 2009 [cited 03.09.2009. Available from <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rs.html>].
- Clark, William A. 2009. "The presidential transition in Russia, March 2008." *Electoral Studies* 28 (2):342-5.
- Dahl, Robert. 1971. *Polyarchy: participation and opposition*. New Haven: Yale university press.
- . 1989. *Democracy and its critics*. New Haven, Conn.: Yale University Press.
- . 1998. *On Democracy*. New Haven, London: Yale University Press.
- Del Sordi, Adele. 2009. "Parties, media control and power in post-soviet Russia and Kazakhstan." In *The 5th ECPR General Conference, Section: "Comparing Origins and Effects of Political Institutions"*. Potsdam, 10-12 September 2009.
- Devold, Thomas A. 2000. *Mot demokratisk konsolidering i Russland? En studie av politisk kultur og demokratisering i det post-sovjetiske Russland*, Norsk utenrikspolitisk institutt, Oslo.
- Diamond, Larry. 1994a. *Political culture and democracy in developing countries*. Boulder: Lynne Rienner.
- . 1994b. "Rethinking Civil Society. Toward Democratic Consolidation." *Journal of Democracy* 5 (3):4-17.
- . 1997. "Consolidating Democracy in the Americas." *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 550 (NAFTA):12-41.
- . 1999. *Developing democracy: toward consolidation*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Diuk, Nadia. 2009. "Is There a Key?" *Journal of Democracy* 20 (2):56-60.
- Duverger, Maurice. 1980. "A New Political System Model: Semi-Presidential Government." *European Journal of Political Research* 8:165-87.
- Elgie, Robert. 2004. "Semi-Presidentialism: Concepts, Consequences and Contesting Explanation." *Political Study Review* 2:314-30.
- . 2007. "Varieties of Semi-Presidentialism and Their Impact on Nascent Democracies." *Taiwan Journal of Democracy* 3 (2):53-71.
- . 2008. "The Perils of Semi-Presidentialism. Are They Exaggerated?" *Democratization* 15 (1):49-66.

- Fish, Steven M. 2006. "Stronger Legislatures, Stronger Democracies." *Journal of Democracy* 17 (1):5-20.
- FreedomHouse. *Freedom in the World. Country Report, Russia* 2008a [cited 23.09.2008. Available from <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=22&year=2008&country=7475>.
- . *Freedom of the Press - Russia* 2008b [cited 23.06.2009. Available from <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=251&year=2008>.
- Gel'man, Vladimir. 2003. "Free but Unfair." In *PONARS Policy Memo* 292.
- George, Alexander L., and Andrew Bennet. 2005. *Case Studies and Theory Development in the Social Science*: MIT Press.
- Gerber, Theodore P., and Sahra E. Mendelson. 2008. "Police Violence and Corruption in Contemporary Russia." *Law and Society Review* 42 (1):1-44.
- Gerring, John. 2004. "What Is a Case Study and What is It Good for?" *American Political Science Review* 98 (2):pp. 341-54.
- Gjerde, Camilla. 2005. Political Institutions and Extreme Presidents. Comparing presidential systems in Africa, Asia, and Latin America, 1974-2004. Dissertation for the Ph. D, Faculty of Social Science, University of Oslo.
- Gloppen, Siri. 2004. "Rettsstat og demokrati." In *Demokrati: vilkår og virkninger*, ed. K. Midgaard and B. E. Rasch. Bergen: Fagbokforlaget.
- Grønmo, Sigmund. 2004. *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Habermas, J. 2006. "Political Communication in Media Society: Does Democracy Still Enjoy an Epistemic Dimension? The Impact of Normative Theory on Empirical Research 1." *Communication Theory; CT; New York* 16 (4):411.
- Hahn, Jeffrey W. 1995. "Changes and Contemporary Russian Political Culture." In *Political Culture and Civil Society in RUSSIA and the New States of EURASIA*, ed. V. Tismaneanu. New York, London: M.E. Sharpe.
- Harding, Luke. 2008. "Critics alarmed as Medvedev reveals plan to extend Russian presidential term to six years." *The Guardian*.
- Huff, Darrell. 1954. "How to Lie with Statistics." In *How to Talk Back to a Statistic*. New York: Norton and Company Inc.
- Huntington, Samuel P. 1991. *The third wave: democratization in the late twentieth century*. Norman, Okla.: University of Oklahoma Press.
- . 1996. "Democracy For The Long Haul." *Journal of Democracy* 7 (2):3-13.
- IMF. *IMF Executive Board Concludes 2009 Article IV Consultation with the Russian Federation 2009* [cited 25.08.2009. Available from <http://www.imf.org/external/np/sec/pn/2009/pn0999.htm>.
- Karl, Terry Lynn, and Philippe C. Schmitter. 1991. "Modes of Transition in Latin America, Southern and Eastern Europe." *International Social Science Journal* 128:269-84.
- Kasparov, Garry. 2009. "It's No Mystery." *Journal of Democracy* 20 (2):39-41.
- Key Jr., V.O. 1966. *The Responsible Electorate. Rationality in Presidential Voting 1936-1960*: The Belknap Press og Harward University Press.
- . 1969. *Politics, Parties & Pressure Groups*. fifth ed. New York: Thomas Y. Crowell Company.
- King, Gary, Robert O. Keohane, and Sidney Verba. 1994. *Designing Social Inquiry*: Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Konstitusjonen. 1993. "Den russiske konstitusjonen."
- Kostadinova, Tatiana. 2003. "Voter turnout dynamics in post-Communist Europe." *European Journal of Political Research* 42:741-59.
- Lane, Jan-Erik, and Svante Ersson. 2005. "The Riddle of Federalism: Does Federalism Impact Democracy?" *Democratization* 12 (2):163-82.

- Levitsky, Steven, and Lucan A. Way. 2002. "The Rise of Competitive Authoritarianism." *Journal of Democracy* 13 (2):51-65.
- Lijphart, Arend. 1971. "Comparative Politics and the Comparative Method." *The American Political Science Review* 65 (3):682-93.
- . 1991. "Constitutional Choices for New Democracies." *Journal of Democracy* 2 (1):72-84.
- . 2004. "Constitutional Design for Divided Societies." *Journal of Democracy* 15 (2):96-109.
- Lijphart, Arend, and Carlos H. Waisman. 1996. *Institutional design in new democracies: Eastern Europe and Latin America*. Boulder, Colo.: Westview Press.
- Linz, Juan J., and Alfred Stepan. 1996. *Problems of democratic transition and consolidation: southern Europe, South America, and post-communist Europe*. Baltimore, Md.: Johns Hopkins University Press.
- Linz, Juan J., and Arturo Valenzuela. 1994. *The Failure of Presidential Democracy*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Lipset, Seymour Martin. 2000. "The Indispensability of Political Parties." *Journal of Democracy* 11 (1):48-55.
- Mahoney, James. 2003. "Strategies of Causal Assessment in Comparative Historical Analysis." In *Comparative Historical Analysis in the Social Sciences*, ed. e. James Mahoney and Dietrich Rueschemeyer. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mainwaring, Scott, Daniel Brinks, and Aníbal Pérez Linan. 2001. "Classifying Political Regimes in Latin America." *Studies in Comparative International Development* 36 (1):37-65.
- Mainwaring, Scott, Guillermo O'Donnell, and J. Samuel Valenzuela. 1992. *Issues in democratic consolidation: the new South American democracies in comparative perspective*. Notre Dame, Ind.: Published for the Helen Kellogg Institute for International Studies by University of Notre Dame Press.
- Mancini, Paolo, and David L. Swanson. 1996. "Politics, Media, and Modern Democracy: Introduction." In *Politics, Media, and Modern Democracy. An International Study of Innovations in Electoral Campaigning and Their Consequences*, ed. P. Mancini and D. L. Swanson. Westport, Connecticut London: Praeger Series in Political Communication.
- Martin, Gary. *The Phrase Finder* 2009 [cited 07.09.2009. Available from <http://www.phrases.org.uk/meanings/31000.html>].
- McFaul, Michael. 2002. "The Fourth Wave of Democracy and Dictatorship. Noncooperative Transitions in the Postcommunist World." *World Politics* 54:212-44.
- Montes, Marcelo O. 2009. "Presidential Powers and Semi-Presidentialism in Post-Soviet States. Russia under Medvedev: at the Crossroads." Santiago: 21st World Congress of Political Science.
- Montesquieu, Charles de Secondant. 1989. *The Spirit of the Laws*. Edited by A. M. Cohler, B. C. Miller and H. S. Stone. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nodia, Ghia. 2009. "The Wounds of Lost Empire." *Journal of Democracy* 20 (2):34-8.
- O'Donnell, Guillermo. 1992. "Transitions, Continuities and Paradoxes." In *Issues in Democratic Consolidation: The New South American Democracies in Comparative Perspectives*, ed. Mainwaring, O'Donnell and Valenzuela. Notre Dame: University of Notre Dame Press.
- O'Donnell, Guillermo. 1994. "Delegative Democracy." *Journal of Democracy* 5 (1):55-69.
- O'Donnell, Guillermo, Philippe Schmitter, and Laurence Whitehead. 1986. *Transitions from Authoritarian Rule. Vol 4: Tentative Conclusions about Uncertain Democracies*. Baltimore: John Hopkins University Press.

- OSCE. *Russian Federation. Elections to the State Duma, 7 December 2003*. Office for Democratic Institution and Human Rights 2003 [cited 02.09.2009. Available from http://www.osce.org/documents/odhr/2004/01/1947_en.pdf].
- . *Russian Federation. Presidential Election 14 March 2004*. Office for Democratic Institutions and Human Rights 2004 [cited 02.09.2009. Available from http://www.osce.org/documents/odhr/2004/06/3033_en.pdf].
- Pierson, Paul. 2003. "Big, Slow-Moving, and ...Invisible: Macrosocial Processes in the Study of Comparative Politics." In *Comparative Historical Analysis in the Social Science*, ed. J. Mahoney, Dietrich Rueschemeyer: Cambridge University Press.
- Pintor, Rafael Lopez, and Maria Gratschew. *Voter Turnout Since 1945. A Global Report*. International Institute for Democracy and Electoral Assistance 2002 [cited 15.09.2009. Available from http://www.idea.int/publications/vt/upload/VT_screenopt_2002.pdf].
- Pipes, Richard. 1974. *Russia under the old regime*. London: Weidenfeld and Nicolson.
- Politkovskaja, Anna. 2005. *Putins Russland*. Norsk utgave ed. Oslo: J.W. Cappelens Forlag AS.
- . 2007a. *En reise i helvete*. Oslo: Pocketforlaget.
- . 2007b. *Mitt russiske testament*: Cappelen.
- PolityIV. *Polity IV Country Report 2007: Russia* 2007 [cited 18.02.2009. Available from <http://www.systemicpeace.org/polity/Russia2007.pdf>].
- Prud'homme, Rémy. 1995. "The Danger of Decentralization." *The World Bank Research Observer* 10 (2):200-20.
- Przeworski, Adam. 1993. "Economic reforms, public opinion, and political institutions: Poland in the Eastern Europe perspective." In *Economic Reforms In New Democracies. A Social-Democratic Approach*, ed. L. C. B. Pereira, J. M. Maravall and A. Przeworski. Cambridge: Cambridge University Press.
- Przeworski, Adam, Michael E. Alvarez, José Antonio Cheibub, and Fernando Limongi. 2001. "What Makes Democracies Endure?" In *The Global Divergence of Democracies*, ed. L. D. a. M. F. Plattner. Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press.
- Przeworski, Adam, and Henry Teune. 1970. "Comparative Research and Social Science Theory." In *The Logic of Comparative Social Inquiry*. Malabar, Florida: Krieger Publishing Company.
- Ragin, Charles C. 1987. *The Comparative Method. Moving Beyond Qualitative and Quantitative Strategies*. Los Angeles: University of California Press.
- . 2004. "Turning the Tables: How Case-Oriented Research Challenges Variable-Oriented Research." In *Rethinking Social Inquiry: Diverse Tools, Shared Standards*, ed. Henry E. Brady and D. Collier. New York: Rowman and Littlefield.
- Randall, Vicky, and Lars Svåsand. 2002. "Introduction: The Contribution of Parties to Democracy and Democratic Consolidation." *Democratization* 9 (3):1-10.
- Remington, Thomas F. 2006. "Politics in Russia." In *Comparative Politics Today. A World View*, ed. G. A. Almond, G. B. P. Jr., K. Strøm and R. J. Dalton: Longman.
- ReportersWithoutBorders. 23.06.2009. *World Press Freedom Index 2008 - The Rankings 2008* [cited 23.06.2009]. Available from http://www.rsf.org/IMG/pdf/cl_en_2008.pdf
- RussianLawOnline. *Political system of Russia* 2009 [cited 15.09.2009. Available from <http://www.russianlawonline.com/content/political-system-russia>].
- RussianPublicOpinionResearchCenter. *Confidence in Political Leaders* 2009a [cited 22.06.2009. Available from <http://wciom.com/news/ratings/confidence-in-political-leaders.html>].
- . *Ratings of Social Institutions* 2009b [cited 20.06.2009. Available from <http://wciom.com/news/ratings/one-ten.html>].

- RussiaVotes. Center for the Study of Public Policy, University of Aberdeen 2009 [cited 21.06.2009. Available from <http://www.russiavotes.org>.
- Sakwa, Richard. 2008. *Russian Politics and Society*. 4 ed. London, New York: Routledge.
- Sartori, Giovanni. 1970. "Concept Misformation in Comparative Politics." *The American Political Science Review* 64 (4):1033-53.
- . 1997. *Comparative Constitutional Engineering: an inquiry into structures, incentives, and outcomes*. London: MACMILLAN PRESS LTD.
- Schedler, Andreas. 2001. "What is Democratic Consolidation?" In *The Global Divergence of Democracies*, ed. L. Diamond and M. F. Plattner. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Schmitter, Philippe C. , and Terry Lynn Karl. 1991. "What Democracy is ... and is not." *Journal of Democracy* 2 (3):75-88.
- Shevtsova, Lilia. 2007. *Russia - Lost in Transition. The Yeltsin and Putin Legacies*. Washington, D.C.: Carnegie Endowment for International Peace.
- . 2009. "The Return of Personalized Power." *Journal of Democracy* 20 (2):61-5.
- Shleifer, Andrei, and Daniel Treisman. 2005. "A Normal Country: Russia after Communism." *Journal of Economic Perspectives* 19 (2):151-74.
- Shugart, Matthew S., and John M. Carey. 1992. *Presidents and assemblies: Constitutional design and electoral dynamics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Siaroff, Alan. 2003. "Comparative presidencies: The inadequacy of the presidential, semi-presidential and parliamentary distinction." *European Journal of Political Research* 42:287-312.
- Silitski, Vitali. 2009. "Tools of Autocracy." *Journal of Democracy* 20 (2):42-6.
- Skocpol, Theda. 2003. "Double Engaged Social Science: The promise of comparative historical analysis." In *Comparative Historical Analysis in the Social Science*, ed. J. Mahoney and D. Rueschemeyer: Cambridge University Press.
- Stengel, Richard. 2007. "Choosing Order Before Freedom." *Time Magazine*.
- Stepan, Alfred. 1999. "Federalism and Democracy: Beyond the U.S. Model." *Journal of Democracy* 10 (4):19-34.
- Stoner-Weiss, Kathryn. 2006. "Russia: Authoritarianism Without Authority." *Journal of Democracy* 17 (1):104-18.
- Stott, Michael. *Criticism and protest mar Medvedev's election win*. Reuters 2008 [cited 16.02.2009. Available from <http://www.reuters.com/article/idUSL2883523820080303>.
- ThePublicOpinionFoundationDatabase. *Interest in Politics* 2003 [cited 24.06.2009. Available from http://bd.english.fom.ru/report/map/dominant/dominant2003/491_922/3991_947/ed033611.
- Tilly, Charles. 2003. "Democratization, and De-democratization." *Sociological Theory* 21 (1):37-43.
- . 2007. *Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Torbakov, Igor. 2009. *Why did Russia's democratic transition fail?* http://www.caucaz.com/home_eng/breve_contenu.php?id=295 2007 [cited 06.03.2009 2009]. Available from www.caucaz.com
- TransparencyInternational. *Corruption Perception Index. Surveys and Indices* 2008 [cited 10.09.2009. Available from http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi.
- Tsygkin, Mikhail. 2006. "Russia's Failure." *Journal of Democracy* 17 (3):72-85.
- Valenzuela, Arturo. 2004. "Latin America Presidencies Interrupted." *Journal of Democracy* 15 (4):5-19.

- Weber, Max, and Talcott Parsons. 1964. *The theory of social and economic organization*. New York: Free Press.
- Welzel, Christian. 2006. "Democratization as an Emancipative Process: The Neglected Role of Mass Motivations." *European Journal of Political Research* 45 (6):871-96.
- White Stephen, Richard Rose, and Ian McAllister. 1997. *How Russia Votes*. New Jersey: Chatham House Publishers.
- White, Stephen, Richard Rose, and Ian McAllister. 1997. *How Russia Votes*. New Jersey: Chatham House Publishers.
- WVS. *World Value Survey 2005/2006 Russia* 2006 [cited 30.06.2009. Available from <http://www.worldvaluessurvey.org/>].